kalem kalbin taşmasından yazar

Ali ÜNAL

KALEM KALBİN TAŞMASINDAN YAZAR

Ali ÜNAL

kalem
kalbin
taşmasından
yazar

KALEM KALBİN TAŞMASINDAN YAZAR

Editör
Kalender YILDIZ

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj
Necmi TOPAL

ISBN
975-8775-83-9

Yayın Numarası
167

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Mayıs 2006

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Kaynak Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.kaynakyayinlari.com.tr

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM
GÖKKUŞAĞI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞİİRLER

TAKDİM NİYETİNE

Hislerin konuştuğu yerde çok defa akıl ve mantık susar; susmasa bile en azından hissiyata tâbi olur. Bir zaman, en azından şimdiki maviliğini, beyazlığını kaybetmiş bulunan hissiyatımın, "konuşma sırası bende!" dediği anlarda, aklım ona yol vermiş ve kalem, kalbin o taşmalarını yazmıştı. Yazdıklarının bir kitap olacağını da hiç düşünmemişti tabiî. Ama şimdi bir ısrara binaen, bir zamanlar ki o taşmasına hürmeten, kendilerine fazla dokunmadan, paylaşmak isteyenlere arzda mahzur görmedim. İnşallah, siz de mahzur görmezsiniz…

Ali Ünal

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRIK MIZRAP ve ŞAİRİ ETRAFINDA

KIRIK MIZRAP ŞAİRİ

Arka Plan

Zaman, şartlar ve hatta mekân, kendi ölçülerinde, olaylar ve insanlar için döl yatağı gibidir; denilebilir ki belli zaman ve şartlar ve belli mekân, belli hadiselere gebelik eder ve belli şahısları doğurur.

20. asra gelindiğinde, dünya, önemli bir düşünürün teşhis ve tespitleriyle, "azametli bahtsız bir kıtanın, şanlı tali'siz bir devletin ve değerli sahipsiz bir millet"in çöküşüne şahit olmakta, Türkiye'nin millî şairi, İstiklâl Marşı yazarı M. Akif Ersoy'un ifadesiyle, "çok âlî bir kavim, hayfa ki, rezil ediliş"in ağıtını yakmakta, mersiyesini bestelemektedir.

Orta Asya'nın ulu dağlarından ve yüksek yaylalarından, adeta birden fışkırıveren bir ırmak gibi akın akın batıya akan Türk boyları, beş asır cihanı asude gölgesinde gölgelendirmiş muhteşem bir medeniyetin varisleri olma yolunda önce Anadolu'yu mesken tutmuş, daha sonra, varis oldukları medeniyetin yayıcıları, onun coğrafyaya nakşedicileri olarak ileri hareketlerine devam etmişlerdir. Ne var ki, insanlar gibi medeniyetlerin de, devletlerin de adeta tabiî ömürleri, sanki ezelde biçilmiş ecelleri vardır; onlar da insanlar ve daha başka canlılar gibi doğar, çocukluk ve gençlik dönemlerini yaşar, ihtiyarlar ve ölürler. Ezelde ilme dayalı olarak verilmiş bir hükmü yerine getirirken, şüphesiz belli sebepler çerçevesinde cereyan eder bütün bunlar; insana armağan edilmiş

kısmî bir irade çerçevesinde cereyan eder; yoksa cebrî kanunlardan, hükümlerden bahsetmek bizi fatalizme götürebilir ki, bunu kabul etmek akla da, mantığa da, tarihî, sosyolojik ve hatta psikolojik gerçeklere de aykırıdır.

Nasıl bir bünye belli sebeplere bağlı olarak yaşlanıyor ve her geçen gün kabre doğru yol alıyorsa hattâ nasıl her yeni gün bir bebek safiyetiyle ufkumuzda tulû ediyor, sonra sabah gençliğini, öğle olgunluğunu, ikindi yaşlılığını yaşıyor ve ardından ufûl edip gidiyorsa, aynı şey her yıl mevsimler halinde tekrarlanıp duruyorsa, bütün bunların bir bakıma cebrî kanunlar çerçevesinde olmasına karşılık, medeniyetler ve devletler, onları temsil eden insanların davranışlarına, yanlışlarına paralel olarak çöküşe geçer ve sonra tarihe karışırlar. Ve bütün tarihî hadiseler, ayniyet ölçüsünde misliyet çerçevesinde cereyan eder ve dolayısıyla bize ibret sunar. İşte, ibret bazında Osmanlı Devleti'nin tarihe karışıp gitmesi ve İslâm medeniyetinin çöküşü hususunda millet, devlet ve medeniyetleri de pek tabiî olarak adeta organik bir bünye, organik bir bütünlük içinde görüp, bir insan gibi ele almakla doğru neticelere varabiliriz. Çünkü meseleye ister -kabul etmesek de- materyalist açıdan yaklaşalım, ister pozitivist veya rasyonalist açıdan yaklaşalım, görünen manzara hep aynıdır ve kâinatta belli bir saha için geçerli olan kanunlar, diğer sahalar için de geçerlidir. Faklılık, sadece bu kanunların elbisesindedir, dış görünümündedir. İyi bir gözlem ve idrakle, sosyoloji ile psikolojiyi, psikoloji ile fiziği ve fizyolojiyi aynı ölçüler içinde ele alıp değerlendirebilir ve doğru sonuçlara varabiliriz.

Meseleyi daha müşahhas ele alacak olursak, -materyalistlerin ve bilimde materyalist bakış açısından kurtulamamış olanların iddiaları ne olursa olsun- görünen, yaşanan ve hissedilen bir gerçek vardır ki o da insanın organik bir makine olmadığıdır. Onun bir de çok önemli bir özelliği olarak manevî yanı vardır. İnsan, sadece bedenden ibaret değildir. O, binler türde, çapraşık,

çözümü zor duygular yumağıdır; geçmişin elemlerini, geleceğin endişelerini daima ruhuna tokmak gibi duyuran ve her şeyi, ama her şeyi kurcalayan bir akla, yine kendine has fakülteleri ve doyum için yine kendine has gıdası olan bir kalbe sahiptir. Nasıl varlıklar arasında insanın kendine has görev, sorumluluk ve fonksiyonunu yerine getirebilmesi ve bu şekilde 'insanî' doyuma ulaşıp, gerçek mutluluğu yakalayabilmesi için kalben-ruhen, aklen ve bedenen beslenmesi gerekiyor ve bunlardan birinin ihmali insanî kemalâta engel oluyorsa, aynen bunun gibi, devletler ve medeniyetlerin de doyum isteyen fakülteleri ve duyguları, bunlarla bağlantılı olarak giderilmesi gereken ihtiyaçları vardır.

Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olduğu medeniyet, insanı ve hayatı komple olarak ele aldığından, bir yanda "aklın nuru" gördüğü fenlere gereken değer ve yeri vermiş, ilimlerle yeryüzünün imarını insanın yeryüzünün halifesi olduğu inancının gereği saymış; beri yanda, dinden, dinî değerlerden kaynaklanan mana temelli dinamikleriyle bir kalb ve ruh medeniyeti olarak arz-ı endam etmiştir. Fenlerin cevelan sahası olan tabiatı, Yaratıcının İrade ve Kudret sıfatlarından gelen kanunların mevcelenme zemini olarak görüp, onu hiç bir zaman, yine Yaratıcının Kelâm sıfatından gelen kanunlarının bütün ve ahenkdâr bir manzumesi olan dinle çatışır telâkki etmemiş yani asırlardır Batıda dinden koparılan ve dolayısıyla, insanın ve insanlığın başına, sebep olduğu hayırlardan çok zararlar getirecek, insanı insan-altına, kendi ürettiklerine ve kullandığı eşyaya mahkûm edip, onu sahip olduğu bütün yüce değerlerden mahrum bırakacak, aynı anda yüz binlercesini öldürebilecek derecede hayatını hiçe sayacak şekilde kullanılan bilimi, temel mahiyeti itibariyle dinin bir başka düzlemdeki ifadesi olarak kabul etmiş ve insanî düzlemde kafa-kalb, içtimaî düzlemde din-ilim izdivacıyla insanlığın önemli bir kısmına asırlarca gerçek bir saadet sunmuştur. Öyle ki George Sarton, abidevî Bilimler Tarihi'ne Giriş'te, eserini kronolojik

bölümlere ayırır ve her bölüme, o dönemin sembol ismi olmuş ilim adamının adını verir. Bu şekilde, sekizinci asırdan, on birinci asrın ikinci yarısına kadar geçen yedi, elli yıllık dönem, daima bir Müslüman ilim (bilim) adamının ismini taşımaktadır: Harizmî dönemi, Bîrûnî dönemi gibi. George Sarton, bunlardan başka, çağlara damgalarını vurmuş daha yüzlerce Müslüman ilim adamının isimlerini de zikreder. Nasıl bu ilim adamları, modern Batılı anlayışla yetişen çoğu emsalleri gibi sadece bir sahanın uzmanı ve materyalist şablonlara hapsolmuş insanlar olmayıp, aynı zamanda daha pek çok sahada da uzman ve çoğu itibariyle ayrıca birer ruh, mana ve kalb insanı idiyse, aynı şekilde, mana ve kalb cephesinde yetişen 'velî'lerin pek çoğu da aynı zamanda birer matematikçi, astronom, doktor, tarihçi veya kimyacı idi.

İslâm medeniyeti, Moğol istilâsıyla önemli bir sarsıntı geçirdi. Fakat bu medeniyet, beş yüz yıllık ömrüne rağmen, hâlâ kendisine hayat akıtan ana kaynakları ile ruhu, mahiyeti ve asıl dinamikleri ile dipdiri olduğundan, bu istilânın yıkıntılarını çabuk atlattı ve bu defa Anadolu'dan Avrupa'ya yayılan yeni bir şubesi olan Osmanlı Devleti ile daha bir ihtişam kazandı. Fakat on dokuzuncu asra gelindiğinde, bu medeniyet, bir yanda ilimler kanadı kırılırken, öte yanda ruh ve manada da büyük ölçüde pörsümelere uğramış bulunuyordu. Batı ise, ilimleri büyük bir güç kaynağı haline getirmişti; on altıncı asırda başlayan ve Rönesans'ın oluşturduğu sosyo-psikolojik faktörlerin yanı sıra, açlığını hissetmesinin ve dolayısıyla ortaya çıkan doyma ihtiyacının kendisini "dünyanın bütün zenginliklerini yoklama zamanının geldiğine" inandırmasının yol açtığı müstemlekeci yayılmacılık neticesinde, 'acımasız' ölçülerde kullanacağı kuvveti elde etme yolundaydı. Bu kuvvet, neticede onu dünya hâkimiyetine götürdü ve Osmanlı Devleti de haliyle bu kuvvetin önünde duramadı. 1878 Türk-Rus savaşı (doksan üç harbi) ardından, 1911-12 Balkan Harbi ve sonrasında gelen Birinci Dünya Savaşı, her

Türk evinde çok derinden hissedildi; her sinede onulmaz yaralar açtı.. Bunlara, en nihayet, Anadolu'nun işgali ve paylaşımı da eklendi. Ve bütün bu yenilgilerle birlikte, Batının zahirdeki göz kamaştırıcı kuvveti ve maddî üstünlüğü, bir Müslüman için yaratılışının ve hayatının gayesi olan başta Allah'a iman olmak üzere, bütün iman esaslarını kalblerde söndürmeye yüz tuttu. İslâm, bilhassa Türkiye içinde, aynen Mekke'deki ilk günlerinde olduğu gibi garip hale geldi. Kur'an arkaya atıldı ve zihin ve kalbleriyle, ayrıca felç olmuş ümit, aşk, şevk ve heyecanlarıyla fert fert Müslümanlar gibi, coğrafya ve toplumlar planında bütün İslâm dünyası, Akif'in o içten inleyişinde tasvir edildiği üzere, baykuşların yuva yaptığı viranelere döndü:

Viranelerin yasçısı baykuşlara döndüm,
Gördüm de hazanında bu Cennet gibi yurdu;
Gül Devri'ni görseydim onun, bülbül olurdum,
Ya Rab, beni erken getireydin, ne olurdu…

Bir kutlu ocak

"Şiirler de tıpkı yakarışlar gibi, insanın iç dünyasındaki inişçıkışları, şevk-hüzün hallerini dile getirir ve ferdin yüce hakikatle konsantre olması ölçüsünde de lâhûtî soluklar haline gelirler" diyen Kırık Mızrap Şairi M. Fethullah Gülen, yukarda ifadesine çalıştığımız vakıalar zemininde bir Perşembe sabahı dünyaya gelir. Allah'ın kâinatta geçerli önemli kanunlarından biri olarak, en küçük şeylerin bağrında en büyük şeyler boy atar; meselâ, büyük ağaçların tohumları daha küçük olur. Ekvatorda yaklaşık 30 tonluk begonya ağaçlarının tohumları 0.7 mg kadardır. Damlada deryayı saklayan Allah, gözle görülmez bir spermi insan organizmasının temel malzemesi olarak kullanır. Aynı şekilde, insan, O'nun karşısında acz, fakr ve hiçliğini idrak ettiği ölçüde O'nun kudretiyle kadir, gınasıyla zengin ve ezelî-ebedî

varlığıyla var olur. Tarihe yön vermiş büyük insanlar da aynen bunun gibi beklenmedik yerlerde zuhur ederler.

Roma, -doğru veya yanlış- bir kurttan süt emmiş Romus ve Romulus adlı iki kardeşe dayandırılır. İnsan büyüklüğünün ölçüleri nazara alındığında, Fransız tarihçi Lamartine gibi, modern bilgisayarların da insanlığın en büyüğü dediği Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.), çöller ortasında ekin bitmez bir vadide neş'et etmiş; Osmanlı cihan devleti, Selçuklulardan artakalan, kimsenin önem vermediği küçük bir beylik üzerinde yükselmiştir. M. Fethullah Gülen'in doğduğu yer de, işte böyle küçük bir Anadolu köyü, yılın dokuz ayı kış geçen Erzurum ilinin, Hasankale ilçesinin 60-70 hanelik Korucuk köyüdür. Ailenin dedeleri buraya, yine dağlar arasında küçük bir şehir olan Bitlis'in tarihî Ahlat kasabasından gelip yerleşmişlerdir. Emevî ve Abbasî tazyikinden kaçıp, yüksek dağlar arasındaki Bitlis vadisini mekân tutan Peygamber torunları, burada ve yörede, belli manevî mesleklerin başlarında "kar çiçekleri gibi açmış", bu özelliği ile Bitlis ve çevresi, Türk boyları ile İslâmî ruhun ilk katışıp kaynaştığı diyar olma payesine ulaşmıştır.

M. Fethullah Gülen, hem anne hem de baba yanı itibariyle İslâm'ın ruhunun buğu buğu tüttüğü bir ocakta hayata uyanmıştır. Büyükbaba Şamil Ağa, bir ciddiyet, temkin, vakur ve dinî salâbet timsalidir. Torunuyla kimsenin fark etmediği bir gönül alışverişi içindedir. Baba Ramiz Efendi, Türkiye'nin maddî-manevî yokluk, kıtlık ve kuraklık dönemlerinde ve küçük bir köyde yetişmiş olmasına rağmen, "Enderun terbiyesi almışçasına" asil, ilim aşığı, vaktini asla boşa geçirmez, kıvrak bir zekânın göstergesi olarak nüktedan ve dinine gönülden bağlı kerim bir zattır. Babaanne Munise Hanım, sessiz, durgun deryalar gibi derin ve engin, inanmayı ve Allah ile irtibatı her hâl ve hareketiyle ortaya koyan örnek bir hanımefendi; bir paşa ailesinden gelen anneanne Hatice Hanım her yanı ile bir nezahet abidesi,

kızı ve Fethullah Gülen'in annesi Rafia Hanım da, aynı şekilde, köyün bütün kadınlarına Kur'an öğreten bir şefkat ve derûniyet timsalidir. Böyle bir ocakta neş'et eden M. Fethullah Gülen, daha dört yaşında iken annesinden Kur'an okumayı öğrenir ve bir ay içinde Kur'an'ı hatmeder.

Bu kutlu ocak, civardaki bütün tanınmış ilim ve mana insanlarının gelip konduğu, konup göçtüğü bir misafirhane gibidir adeta. Âlimleri çok seven baba Ramiz Efendi, her gün evde hiç olmazsa bir misafirin bulunmasını arzular, bunun neticesinde de, yaşıtlarından çok büyüklerle oturup kalkmayı seven çocuk Fethullah Efendi, kendisini nerdeyse doğumundan itibaren bir ilim ve maneviyat halkası içinde bulur. Ağzından çıkan her kelimenin M. Fethullah'a "başka âlemlerden akıp gelen ilhamlar gibi göründüğü" Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi bu halkanın imamesi gibidir ve M. Fethullah Gülen üzerinde, yıllar ve yıllar sonra bile "bugünkü duyuş, seziş ve hissedişlerimi onun huzurundaki ihsaslarıma borçlu olduğumu söyleyebilirim" diyecek ölçüde bir tesir bırakacaktır.

Muhammed Fethullah Gülen, ilk Arapça, Farsça tahsilini, kitap okumayı zevk edinmiş, yolda gidip-gelirken bile sürekli ya Kur'an okuyan veya Arapça-Farsça beyitler terennüm eden babasından alır. Hz. Muhammed (s.a.s.) ve ashabına cinnet derecesinde bağlı olan ve Sahabeyle ilgili kitapları çok okunmaktan dolayı ya aşınmış, ya da yer yer yırtılmış bulunan baba Ramiz Efendi, oğluna, onun en önemli yanlarından biri olacak derecede Sahabe sevgisi aşılar. Evet, Ramiz Efendi'nin evinde buhurdanlık gibi tüten Peygamber ve Sahabe aşkı anlaşılmadan, Fethullah Gülen'i anlamak mümkün değildir. Denebilir ki, Fethullah Gülen ölçüsünde, Peygamber ve Sahabeyi her anışında yüreği hoplayacak, gözü yaşaracak ve gönlü dolacak derecede seven ikinci, diyelim ki, üçüncü bir insan göstermek imkânsız denecek derecede zordur.

İlk tahsili ve psikolojik arka zemin

Varlıklar arasında insanın apayrı bir yeri vardır. Farklı farklı âlemlerden, dünyalardan oluşan kâinatta, kâinata varlık kazandıran Allah'ın isimleri, her bir âlemde ayrı tecelli eder. Lâhut ve Ceberut âlemlerindeki tecelli ile Misal ve Nâsût âlemindeki tecelli aynı değildir. Yine, yukarda kısaca temas edildiği üzere, bu dünyada bile, aynı isimler içtimaî sahada bir ayrı, ilimler sahasında bir ayrı, Din sahasında bir ayrı tecelli eder. Buna, aynı gerçeğin, farklı alıcılara göre farklı renk, ton ve şekillerde görünmesi olarak da bakılabilir. Bütün bu âlemler içinde insanın yeri, diğerlerinden farklıdır. Allah'ın bütün isimlerine makestir, aynadır o. Allah'ın görmesiyle görür, işitmesiyle işitir; O'nun kudretiyle kadîr, ilmi'yle âlim, iradesi'yle de dileyendir. Evet, ilk bakışta birbirine zıtmış gibi görünen tecelliler vardır. Meselâ, sonsuz merhamet ve şefkatle sonsuz cezalandırıcı olmayı ilk anda te'lif edemeyebilirsiniz. Fakat her bir ismin kendine has tecelli yeri ve sahası söz konusudur. Bu isimler insana da aynı şekilde yansıdığından, insanda birbirine zıt duyguların oluşmasına sebep olur. Öfke ile merhamet, şefkat ile cezalandırma hissi insanda aynı anda bulunur. İnsana düşen, bütün bu zıt duyguları yerinde ve gereken dozajda kullanmak ve ortaya zıtlardan bir ahenk dantelâsı çıkarmaktır.

Aynı şekilde, insanın görme, işitme, tatma, hissetme ve koklama gibi zahirî duyularının her biri, nasıl kendine has fonksiyonu var ve dolayısıyla kendine has 'gıda'larla tatmin istiyorsa, aynı şekilde onun iç duyu ve fakültelerinin her birinin de yine kendine özgü fonksiyonu vardır ve dolayısıyla kendine özgü tatmin ister. Hepsini birden 'zihin' kavramında toplayabileceğimiz aklın, düşüncenin, hafıza, muhakeme ve öğrenmenin insan için ifade ettikleri kendilerine has mana ve ifa ettikleri kendilerine has fonksiyon, dolayısıyla, yine kendilerine has cevelan zemini ve gıdalanma ortamı vardır. Bunun gibi, insan, duyguları ve kalb,

ruh gibi daha iç fakülteleri de, yine kendilerine özgü fonksiyonu gördükleri ve buna göre gıdalandıkları ölçüde iç ahengini sağlayabilir ve kalbî tatmine ulaşır. Bu şekilde, akıl-kalb veya zihin-ruh arasındaki gerekli irtibat kurulduğu ve iç ahenk sağlandığı zaman, insan hareketlerine 'hikmet' çerçevesinde yön verir ve kuvvet, şehvet gibi dışa dönük yönlerini belli ölçüler içinde kullanır ve dengede tutar. Kısaca, insan kendi içinde 'adalet'i, dengeyi, orta yolu bulduğu zamandır ki, başkalarıyla münasebetlerinde de adil ve dengeli olur. Aksi halde, akıl ruh hesabına veya ruh akıl hesabına, akıl-ruh kuvvet, şehvet veya beden hesabına devreden çıkacak olursa, ortaya 'yarım' veya 'çeyrek' insanlar çıkar ve aynı durum tabiatıyla topluma da yansır. Bu bakımdan, komple bir insanın yetiştirilmesi, bir başka ifade ile insanın komple bir eğitimden geçmesi, neticede insan ve toplumda denge, adalet ve huzurun sağlanması, insanın bütün duyu, duygu ve fakülteleriyle ele alınmasında yatmaktadır.

Kader, Fethullah Gülen'i, yaratılışında meknî bulunan bütün istidat ve özellikleri bir denge ve adalet içinde kuvveden fiile çıkarabilecek ölçüde yönlendirmiştir. Fıtraten enerjik, çok hareketli, izzet sahibi, son derece cesur ve gözü pek, tam bir disiplin ve düzen taraftarı, ayrıca çok ciddî bir tarih şuuruna sahip ve hamasî hislerle dopdolu olan Fethullah Gülen, bütün bu istidatları başıboş bırakıldığında, 'zalim bir kahraman' olabilirdi. Buna karşılık o, ailevî karakteri içinde yakınlarına alabildiğine bağlı, son derece hassas, müşfik ve merhametliydi de. Adeta ölçüsüz derecedeki hassasiyet, şefkat, merhamet ve yakınlarına bağlılığı, doğumuyla tev'em mahrumiyetler, zarif ve hassas babasının maruz kaldığı dost cefaları ve göçler, nihayet çocuk ruhunu en derininden yaralayan bir kardeşinin, ayrıca dedesinin ve babaannesinin aynı anda vefatları, bütün benliğinde çok derin ızdıraplar mayaladı. Bu yanlarıyla da o, herkesin üzerine basıp geçebileceği mistik bir derviş olabilirdi. Fakat kader onu, aynı anda dinî ilimlerin, nefs terbiyesi ve ruhî inkişafın, ayrıca 'pozitif'

ilimler denilen fenlerin ve felsefenin içine çekti. Baba ocağında başlayan tahsili, Erzurum'da devam etti. Yine evinde başlayıp, Muhammed Lütfi Efendinin rahlesi önünde devam eden manevî eğitimi, dinî tahsili gibi, ömrü boyunca hiç kesilmedi. Tahsil çağlarında, asrın ikinci çeyreğinde komple bir İslâmî diriliş hareketi başlatan Bediüzzaman Said Nursî'nin talebeleriyle karşılaşıp, Risale-i Nurları tanımasıyla birlikte, Fethullah Gülen, kendini tam bir inşa potasında buldu. Zamanın getirdiği yaşlanma ve eskimeden nasibini almış bulunan son dönem medrese ve tekyelerinden, İslâm'ın komple ve 'çağdaş' eğitim mektebi olan Risale-i Nur mesleğini tanımakla, Yaratıcının hamuruna koyduğu bütün istidatlar tam bir denge içinde neşv ü nemaya durdu. İlkokulda başlayan 'modern fennî' eğitimini kendisi devam ettirdi; bir yandan Fiziğinden Kimyasına, Biyolojisinden Astronomisine kadar, modern fenlerin ana prensiplerine derin bir vukûfiyet kesbederken, bir yandan da Fransızca aslından okuduğu Camus, Sartre, Marcus gibi varoluşçu filozoflar ve daha başka Doğu ve Batı felsefesinin ana menbalarıyla tanıştı. Bütün bunlar, ortaya coşkun bir aşk ve derin bir marifete karşılık engin bir ilim, ihatalı bir mantık ve muhakeme ve fevkalâde bir hikmet; taşkın bir heyecan, fakat her şeyi dengeleyen bir basiret ve feraset; sonra tam bir saffet, samimiyet, yumuşaklık ve cömertlik, teslimiyet, ızdırap ve enin, iffet, takva ve nezahet, şefkat, merhamet ve hoşgörü ve bütün bunlara karşılık, sınırsız bir hamaset, kaynayan bir ümit, yakıcı bir ideal ve ölçülü bir disiplinle birlikte, nihayetsiz bir sabır timsalini, kamuoyunun Fethullah Hoca olarak tanıyacağı ve bilhassa yakından tanıyanları tarafından Hocaefendi olarak anılacak bir eğitim ve hareket insanını çıkardı.

Fethullah Hoca veya Hocaefendi

M. Fethullah Gülen 20 yaşına ulaşmış ulaşmamıştı ki Erzurum dışına çıktı. Hocaefendi Doğunun bu tamamen Doğuya açık şehrinden, Türkiye'nin Batı kapısı Edirne'ye vardı.

Üçşerefeli Cami'nin penceresinde İslâmî hizmetlere paralel, mahrumiyet, riyazet içinde ve takip altında geçen yılları, Mamak ve İskenderun'da bilhassa kendisi ve geleceği açısından bereketli geçen askerlik dönemi takip etti. Tekrar Edirne ve Kırklareli derken, 1966 yılında kader onu İzmir'e sevk etti. Edirne'de iken Erzurumlu Hoca idi; Erzurumlu Hoca iken Erzurum'a gittiğinde Edirneli Hoca diye anılırdı. İzmir'de ise artık Fethullah Hoca veya Hocaefendi idi.

Kestane pazarı Kur'an Kursu'nda başlayan ve gezici vaizlikle tüm Batı Anadolu hattı veya sathında devam eden 'eğitim' hizmetleri, l970'lere varıldığında 'tabiatın kucağındaki günler'e ulaşmıştı. Bu günler, kendisini adadığı insan yetiştirme ve bu yolla Allah'a kulluk adına dinine, milletine, ülkesine ve insanlığa hizmet etme düşüncesinin bütünüyle yeşermeye durduğu günlerdi. Zihinle beraber kalb, akılla beraber duygular ve daha derunî hisler bin bir varidatla dolup taşıyor ve adeta ölüm uykusuna dalmış bulunan bir ruh, bir nesille birlikte asırların ardından, bir 'ba's'ü ba'de'l-mevt' şafağında diriliyordu. Hayallerinde ve hülyalarında esasen sürekli diri tuttuğu ve pek çok yazı ve şiirlerinde destanını söylediği, ağıtını yaktığı, yorulduğunu ancak bir yamaçta kalbi durup can verdiği zaman anlayan bir küheylan gibi koşup savaştıktan sonra "karşı bayır"a gömülen ve aman bir daha kalkmasın diye üzerine taşlar konan" "yağız atlı, başı gözü polatlı, mahzun ve derin bakışlı, sinesi alev alev mağma, ruhu ötelerle sermest, yüreği dertlerle ezgin, duyguları pek derin bu ruh," bir şafak tazeliğiyle mezarından kalkıyordu. Donanımı, elmas iman hakikatlerinden, yakut ilim, zebercet aşk, zümrüt şevk, inci-mercan tefekkür ve Allah karşısında nihayetsiz kulluk, acz ve fakr şuurundan oluşuyordu.

Hocaefendi, 12 Mart 1971 askerî muhtırasından sonra, "Türkiye'de rejimin sosyal, siyasî ve iktisadî temellerini değiştirmek ve bu maksatla halkın dinî hislerini istismar etmek gaye-

siyle dernek kurmak veya gizli cemiyet oluşturmak" töhmetiyle tutuklanıp, mahkemesi süresince altı ay tutuklu olarak kaldı ise de, altı ayın sonunda tahliye edildi ve bilahare mahkeme sürecinde çıkan af kanunuyla birlikte yeniden memuriyete döndü. Onu önce Edremit'e gönderdiler; sonra Manisa ve derken İzmir Bornova'ya nakledildi ve 1980 Eylülüne kadar buradaki görevine devam etti. Bu arada, onun bilhassa va'zları, yurt çapında il il dolaşıp dinî, ilmî, içtimaî, iktisadî, felsefî sahalarda verdiği konferansları, özel sohbetleri ve modern düşünce, felsefe ve ilim anlayışının zihinlere zerkettiği imanî şüpheler etrafında özellikle üniversite öğrencilerinin sordukları sorulara verdikleri cevaplarla aydınlanan öğrencisinden öğretim görevlisine, memurundan işçisine ve esnafından tüccarına ve işadamına kadar her kesimden insanlar, onun tavsiye ettiği istikamette dinî, vatanî ve insanî hizmete koyuldu. Hiç bir maddî ve dünyevî karşılık beklemeyen bu insanlar, birbirlerinden etkilenme ve kurulan müesseselerin benzerlerine misal teşkil etmesiyle mer'î kanunlar çerçevesinde Türkiye'yi bir baştan bir başa yurtlar, okullar ve üniversiteye hazırlık dersaneleriyle donattıkları gibi Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra, Asya başta olmak üzere, hemen hemen bütün dünya sathına dağıldılar. Bir zaman, müsbet çizgide aksiyondan uzak olmanın getirdiği dar tartışmalarda ve teferruata ait ikinci-üçüncü dereceden meselelerde boğulup kalmanın bir işareti olarak çokça sorulan 'darü'l-îslâm darü'l-harp' konusunda, "Türkiye darü'l-hizmettir" cevabını veren Hocaefendi'nin bu sözü, artık kapsamına bütün dünyayı almıştı. Yaptıkları karşısında hiç bir beklentiye ve maddî kazanç şöyle dursun, ihlâs ve istikameti zedeleyecekse Cennet ve velâyet gibi manevî derece ve füyûzat hislerine bile girmeme, darılmayıp dayanma, "vurana elsiz, sövene dilsiz" olma derecesinde hoşgörü, sevgi ve sabrı sürekli ön planda tutma, reaksiyonerlikten uzak sürekli müsbet hareket içinde bulunma anlayışı içinde yoğrulan ve bilhassa top-

lum katmanları arasında barışa ve devlet-millet kaynaşmasına çok önemli katkıda bulunan bu nesil, Allah'ın inayet ve bereketiyle kısa zamanda bir ümit, inşirah, teselli ve dizlere fer nesli oldu.

Eserleri

Büyük insanlar vardır, iyi birer teorisyendir fakat uygulamada yaya kalırlar. Bazıları vardır, hareket adamıdırlar fakat yeterli bilgi, basiret ve ferasetten yoksundurlar. Bazıları sadece iyi birer devlet adamı, daha başkaları da güçlü birer strateji ve manevra ustası olmaktan öte geçemezler. Çokları, hayatın belli bir sahasında önder olabilir ama diğer sahalarda behreleri yoktur. Kimi yazardır, şairdir, san'atkârdır, ilim adamıdır, hatiptir, filozoftur ama dönüştürücü ve değiştirici bir aksiyon insanı olamamıştır. Kimi iktisatta veya siyasette önderdir, kimi de askerlikte; fakat iş din, ahlâk ve terbiyeye gelince susmak zorunda kalırlar. Enerjilerini sadece ahlâk ve maneviyata sarf eden çokları da, iktisat, içtimaiyat ve siyaset sahalarında pek kısırdırlar. Kısaca, yaşlı dünyamız çok büyük insanlar görmüştür ama eserleri belli bir saha ile sınırlı kalmış ve yeterli tesir icra etmemiştir. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin eserleri deyince ise akla yalnızca kitaplar, konferanslar, teyp veya videobantları, va'zlar gelmez; yukarda sözünü ettiğimiz, onun tabiriyle "Hak erleri"nin beslendiği kaynaklardan biri de, onun eserleridir, şahsiyetidir, karakteridir, ilmî ve manevî önderliğidir. Yok, onu idraki zor bir san'atkâr, yazar ve şair olarak tanımak istiyorsanız, bu sahadaki eserlerini özetle şöyle sıralayabiliriz:

- Va'z, konferans ve sohbetlerinin kaydedildiği binlerce teyp ve videokaseti;
- Değişik zamanlarda kendisine sorulan sorulara verdiği cevapların kâğıda dökülmesinden oluşan 4 ciltlik Asrın Getirdiği Tereddütler serisi;

• Her biri hayat yolunda aklın, ruhun, muhakemenin ve duyguların önüne konmuş projektörler ve davranışların ifrağ edilmesi gereken ölçüler mesabesindeki hikmetli sözlerden oluşan 4 ciltlik, en son tek cilt olarak yayınlanan Ölçü veya Yoldaki Işıklar serisi;

• Yıllardır ara vermeden aylık ve üç aylık kaleme aldığı makalelerden oluşan Çağ ve Nesil, Buhranlar Anaforunda İnsan, Yitirilmiş Cennet'e Doğru, Zamanın Altın Dilimi, Günler Baharı Soluklarken, Yeşeren Düşünceler ve Işığın Göründüğü Ufuk'tan oluşan " Çağ ve Nesil" serisi;

• Yine, makalelerinden oluşan Ruhumuzun Heykelini Dikerken,

• İnsanlığın en büyük rehberi Hz. Muhammed Mustafa'yı (s.a.s) O'nun örnek hayatını ve ışıktan yolunu anlattığı va'zların yazıya dökülmesinden oluşan 3 ciltlik Sonsuz Nur;

• İman hakikatlerinin cerhedilemez delillerle anlatılıp takdim edildiği 2 ciltlik İnancın Gölgesinde;

• İslâm'ın engin potasında yoğrulmuş ruhî, kalbî ve derunî hayatını döktüğü ve ıstılahlar çerçevesinde tasavvufî hayatı anlattığı, şu anda 3 cildi çıkan Kalbin Zümrüt Tepeleri;

• Seçilmiş makale, şiir ve ölçülerinden, ayrıca, belki dünya edebiyatında ilk defa olarak, okunduğu anda göze de hitap eden resim değerlendirmelerinden oluşan 2 ciltlik Renkler Kuşağında Hakikat Tomurcukları;

• Bir dönem Fatiha suresi çerçevesinde bir grup ilâhiyat öğrencisine yaptığı tefsir derslerinden oluşan Fatiha Üzerine Mülâhazalar;

• Dar dairedeki sohbetlerinden meydana gelen, şu anda 4 cilt olan Fasıldan Fasıla;

• Değişik sohbetler vesilesiyle değişik konularda kendisine sorulan bazı sorulara verdiği cevaplardan müteşekkil, şu anda 3 cilt olan Prizma;

• 2 ciltlik Varlığın Metafizik Boyutu;

• 2 ciltlik Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar;

• Şiirlerini topladığı Kırık Mızrap.

Fethullah Gülen Hocaefendi, Kelâm, Hadis, Tefsir, Fıkıh, Tasavvuf sahalarında pek çok da talebe yetiştirmiştir.

KIRIK MIZRAP

Eserini bizzat hareket ve davranışlarıyla ortaya koyanlar için söz, bir bakıma tenezzüldür ve boşalmadır. Şiir ise, gözyaşı gibi, kelimelerin yetmediği, düz ifadelerin elvermediği noktalarda sembollerle, değişik sanatlarla, mazmun ve hususî ölçülerle adeta bir yoğun konuşma biçimidir.

Kırık Mızrap Şairi için, insanın varlık sebebi O'nu, yani kendisini var edip, yeryüzüne gönderen Zat'ı bulmaktır ve hayat O'nu aramaktan ibarettir. Bir noktada dış dünyada başlayan ve sarp yokuşları, derin geçitleri, uçurumları ve zaman zaman da düz yollarıyla adeta sonsuzca bir yolculuğu andıran bu arama işi, vara vara kişinin kendi içinde noktalanır ve O'nu bulan nihayette kendini de bulur:

Bulanlar Hakk'ı buldu, buldular can içinde.
Kalanlar yolda kaldı, kaldılar zan içinde.
Arayan bulur mutlak, miskine bulmak ırak,
Kuluna O son durak, gönülden han içinde.

(s.45)

Bu şekilde, Sonsuz Varlığı arayıp, O'nu bularak sonsuzluğa erme ihtiyaç, hedef ve cehdi içindeki insan için dünya hayatı, yukarıda ifade edildiği gibi O'nu arama yolculuğundan ibarettir. Bu yolculukta kılavuz, önce O'nun 'ayetler', yani Kendisinin işaretleri olarak takdim buyurduğu, ayetler meşheri kâinattaki her bir şey, atomlardan galaksilere, yapraklardan çiçeklere ve yıl-

dızlara kadar her varlık, her hadise, ayrıca, kâinatın yoğun misali veya prototipi olan insanın bizzat kendisidir. Fakat bu kılavuzdan istifade edilmesi, onun anlaşılmasına bağlıdır. Diyelim ki tanımadığımız bir memlekette içinde misafir olarak kalmamız için çok güzel, muhteşem bir saray yapılmış. Fakat bu saraydan istifade etmek ve onu bizim gibi daha başka misafirlerle paylaşabilmemiz için bir kılavuz kitaba ve bu kitapla birlikte bize sarayın her yanını gezdirecek ve her bir odası ve müştemilatıyla onu bize tanıtacak bir rehbere ihtiyaç duyarız. Aksi halde, kullanıp, istifade edemeyeceğimiz bir saray, bizim için herhangi bir şey ifade etmeyecektir ve hatta varlığı abes olacaktır. İşte, kâinat sarayında kalıp, bu sarayın sahibini, Kendisi'ni misafir olarak bu saraya alan Zat'ı tanımak için, O Zat'ın göndereceği rehber ve kılavuz Kitap, bizim için hayatî önemdedir. Dolayısıyla, hayat yolculuğumuzda bu Kitap ve Rehber'i bulup, onların sözüne kulak vermek hepimiz için elzemdir:

Ey mukaddes Kitap, ey Ezelî Nur
Ey iklimi ziya, etrafı huzur
Son demde bir kere daha ne olur
Geliver ışık karanlığı boğarken..
(s.64)

Seni seven her ruh uludur yâ Rasûlallah!
Gönlü-gözü onun doludur yâ Rasûlallah
...
Vuslatın bu garip kıtmirin daim duası
Bu benim gönlümün gülüdür yâ Rasûlallah
(s.70–1)

Gözlerim yolunu sinemdeki tepelerde,
Gönlümde belirdin de daldım kaldığım yerde;

Hayalin ağarırken ruhumda perde perde,
Gözlerim yolunu sinemdeki tepelerde...
(s.79)

Yine gamlandı gönül, yine hicranla bu dem.
Yandıkça yandı gönül nâr-ı sûzanla bu dem.
Sızladı her bir teli kalbimin tıpkı keman,
Ciğerim kebap oldu, aman Sultanım aman!
(s.259)

Kırık Mızrap'ta, Allah Rasûlü için yazılmış pek çok şiir, Kırık Mızrap Şairi'ndeki sürekli med yaşayan ummanlar gibi coşkun ve alev alev Peygamber aşkını ortaya koymaktadır.

Kitab'ın ve Peygamber'in kılavuzluğunda O'nu bulan ve visale eren bir ruh için, artık geri dönüp, başkalarını da aynı noktaya çıkarmak ve O'na ulaştırmak, karşı konulmaz bir hedef ve kutlu ve tatlı bir ızdırap olur. Bu öyle bir ızdıraptır ki, sineler onunla alev kesilir ve mağmalar gibi kaynar; bir yanda, O'nunla yaşanan geçmişin yüreklerde bıraktığı hicran, diğer yanda halin iç sızlatan perişaniyeti ve bir başka tarafta, 'ateş'e gittiğinin farkında olmayan insanların vurdumduymazlığı ve serazatlığı, bu ızdırabı dayanılmaz hale getirir. Fakat bu ızdırap, O'na yükselebilecek duaların en tesirlisi ve kabule en şayan olanıdır. Aşılmaz tepeler onunla aşılır, geçilmez tepeler onunla geçilir. Bu yüzden, Kırık Mızrap dantelâsının, kanaviçesinin ana atkılarını ızdırabın oluşturması bizi hiç şaşırtmıyor:

Izdırap, gece yarısında vuran gong gibi,
(Tın tın) öttü, yüreğimi hoplattı aniden..
Eski hülyalarım ki, yok hiçbirinin dibi,
Bağı kopmuş inciler gibi döküldü birden..

Izdırap, yalnız kaldığım anlardaki dostum..
Ruhumu saran hafakan, kafamda yanan kor.
Gürleyeyim dedim yıldırımlar gibi.. sustum..
Yanıp da dışa sızdırmamak, doğrusu çok zor.

Gecede bir sürü ilham, bir sürü de azap,
Bu, düşünce kuşağında bir doğum sancısı..
Azapsız dimağların görecekleri serap,
Sancılar değil; sancı çekmemek en acısı...

Ey ızdırap, anladım ki, her şey senin ile!
Sen Hakk'a giden yollarda vuslakta vesile...
(s.46–7)

"Yirminci Asır Türk Şiiri"nin deha çapındaki ustalarından Necip Fazıl Kısakürek, Peygamber Efendimiz için 'Mahzun Nebi' tabirini kullanırdı. Gönlünün tellerine 'kırık' gördüğü mızrabını her dokunuşunda ızdırap diye ses veren Kırık Mızrap Şairi'ni tavsif için kullanılabilecek en uygun tabir, herhalde 'Izdırap İnsanı' olacaktır. Nasıl bir ızdırap insanı?

Mumlar gibi titrer ve sızlar sinesi zâr zâr..
Gezinir şafakların ağardığı dağlarda.
Kendi Cennet'te olsa da ruhunda mağmalar,
Hep hülyalarıyla dolaşır mutlu çağlarda...

Ufku tıpkı ormansız dağlar gibi simsiyah,
Simsiyahtır bütün mor tepeler, şuh adalar,
Hazanla sarsılırken sinesi her sabah...
Ve ruhunu döve döve delinmiş havanlar.

Kalbi kuşlar gibi ürkek, gözleri hummalı;
Tokmak sadası verir ruhunda hadiseler,
Her gece saatle savaşır, her gün hülyalı
Dilinde ızdırap türküsü hep sözler gezer.

Yer yer ümitle coşkun, içinde bitmeyen haz,
Başı fanileri Sonsuz'dan ayıran yerde;
Haykırınca polattan sesiyle avaz avaz,
Ra'şeler uyarır gönüllerde perde perde...

Sevdayla sızlar sızlarken en kuytu yerlerde,
İnler-dolaşır daim, inler onunla yollar;
Her gün bir şikâr peşinde, her gün bir siperde,
Ufukların ağaracağı mevsimi kollar...

Bazen vefa ses vermez, her şey lâl kesilir,
Ve ruhuna saplanır kankırmızı tırnaklar;
Bazen burcu burcu bahar kokuları gelir,
Bakarsın bin rayihayla ninni söyler rüzgâr.
(s.141–2)

Evet, Izdırap İnsanı'nı, Kırık Mızrap'ın her kelimesinde her mısraında bulabilir, Kırık Mızrap'ı, onun Şairi Izdırap İnsanı'nın her hücresinde arayıp keşfedebilirsiniz. Şairin kendisi esasen bir "cennet"tedir ve O'nu bulmuş olmanın, visalin şarabıyla mest ü mahmurdur:

Bütün ömrünü dostla vuslatta yaşayanlar,
Ruhlarında her lâhza bir başka zevk duyanlar.

Hülyalarına akan bin bir ma'nâ ile tutkun,
Bilmezler geceyi gündüzü hepsi de meftun

Her mevsim bahar, her ses bir bülbül nağmesi,
Bu tatlı rüyada her taraf Cennet bahçesi.

Fakat vuslata erenlerin asıl dertleri, vuslat şarabıyla tek başlarına cennetlerde mest ü mahmur dolaşmak değildir. İsterler ki bütün insanlar, bütün varlık aynı koroya katılsın. Onlar, bunun için dünyada kalmayı tercih ederler ve vuslatı dünyada gerçekleştirip Cenneti dünyaya indirmenin kutlu mücadelesini verirler.

Kırık Mızrap'ın hangi güftesine hatta hangi kıt'a, beyit veya mısraına gönlümüzün kulağını dayasak hep aynı sesin çağladığını veya inlediğini duyarız. İnsanları Sonsuz'a taşıma yolundaki iniltiler bazen geçmişte ulaşılıp da kaybedilmiş Cennetin hicranı olur, kan damlatır; bazen şevk nağmeleriyle coşar; bazen bizi 'hülyalı şafaklar'da dolaştırır bazen geçmişin büyülü akşamlarına götürür. Fakat taze kan gibi damlayan hicranın, hasretin her damlasında 'ümidin maviliği' yarınların şafak aydınlığı vardır. Tek bir örnek bunu anlamaya da anlatmaya da yetecektir:

Yine hicran dolu günleri andım,
Yıllar gözyaşına karışıp gitmiş.
Ürperdim ve yerimde kalakaldım,
Dostlar düşmanlarla barışıp gitmiş.
Yüzerken millet derin uykularda
Kaybolup gitti değerler art arda..

Kan-ter var mazinin yanaklarında,
Demir bukağılar ayaklarında;
Acı bir tebessüm dudaklarında;
Ne kızıl bir ruhla çarpışıp gitmiş...
Henüz ufukta tül tül karanlıklar;
Gecenin arkasında gündüzler var...

Hazan esmiş bütün bağlar bozulmuş,
Sararmış yapraklar çiçekler solmuş,
Yiğit ölmüş küheylanı yorulmuş
Ve eski günlerde savaşıp gitmiş.
Gitmiş ve şimdi çok uzaklarda,
Bekliyoruz hülyalı şafaklarda...

Bir zamanlar parıldayan o tâclar,
Tâçdârlara sine açan yamaçlar;
Altın yamaçlarda zümrüt ağaçlar,
Hicran kervanına ulaşıp gitmiş.
Kıvılcım var, o ürperten sönüşten,
Kıvılcımda mesajlar var dönüşten...
(s. 143–4)

Izdıraba uyandığı daha ilk şafakta başlayan bu ümit-hicran, hicran-ümit televvünleri, Kırık Mızrap Şairi'nde kesilmeden devam edecektir. Kâh, "Uyandığımda ilk şafak, kar-kış başımdaydı / Derken saba etrafa bahar muştusu yaydı" diyerek, hicrandan ümide, kâbustan tatlı bir şafağa geçişin türküsünü söyleyecek; kâh, "Kuytu bahçelerde, çiçeklerin raksettiği demlerde her nağmesi bir poyraz gibi feryat eden ve el değmedik ağaçların başında inleyip duran bülbül artık ötmesin" diyecek; 'Öteler İştiyakı'nı daha bir derinden duyup:

Yaşayıp doydum artık, doyulmayan dünyadan,
İsterse hemen bitsin şu bitmeyen sonbahar;
Fırlasın bu son okum, fırlayıp çıksın yaydan,
Kanıma bedel olsun bakışı şehlâ şikâr.

ifadeleriyle bir inkisarı, bir kırıklığı yaşayacak; kâh:

Düşünce bir tokmak gibi dövülen ruhum,
Tıpkı mercanlar gibi sinemde kan..
Yutkunup yutkunup hep inliyorum,
Dudağım buruk, ruhumda heyecan.

İçimde tasa, şakaklarımda ter,
Bir ulu dert ki, her dertten beter;
Bunu anlamak için irfan ister,
Ve ızdıraptan şerha şerha vicdan...

Gamsıza hâl anlatmak zorlardan zor,
Bedenin kulları bitevî mahmur..
Çakırkeyf ve lezzet içinde mesrur,
Gülüp geçiyorlar sana arkadan

Sözleriyle sitemlerini dile getirecek; fakat hemen arkasından "ufukta art arda şafakların tulû edip, göklerin nurunun karanlıkları boğduğunu ve her tarafta üfül üfül huzur estiğini görünce" bu defa da, "işte bunun için dünyada kalınır" diyecektir:

İnsan bir kez bu ışık ikliminde yaşasa,
Gelip, Sonsuz'un meltemleri ruhunu sarsa;

Sermest olur, O bilinmezin rayihasiyla,
Coşar ve haykırır elinde kâsesiyle

Kanmayan meykeşler gibi içtikçe içer
Ve ruhunu saran mana ile kendinden geçer.
Duyduğu her yeni hazla bir başka hâl alır;
İnsan bu zevke ermek için dünyada kalır.

Şevk onları coşturduğu demlerde öteden,
Cennet'e erer başları oldukları yerden.
(s.126–7)

Bu gel-gitlerin en açık şekilde "Kış Geceleri"nde dile getirildiğini görürüz:

Kış gecelerinde oturmuş düşünüyorum,
Art arda inanç ve ümit, sarsıntı ve kaos.
Kış gecelerinde terliyor ve üşüyorum,
Hülyalarda sallantı ve rüyalarda kabus..
(s.139)

İnsanları alıp, O'na ulaştırma veya Cenneti yeryüzüne indirme uğraşında reşha reşha bir çağlayan haline gelmeye başlayan ve hatta gelen 'reşha'lar, yani benlikten, varlıktan, güçten-kuvvetten geçip, varlığı, gücü ve bekayı O'na kulluk'ta, Sonsuz'a dilbeste olmada bulmuş, "dünya gamından geçip" "yaşatma arzusunu yaşamaya tercih etmiş" kutlular kervanını, Kırık Mızrap Şairi 'Işık Ordusu' adıyla destanlaştırır. Kırık Mızrap'ta, ışık-nur, aydınlık-karanlık, bahar-kış-hazan, şafak-akşam-gece gibi mazmunlara çok sık rastlarız. Bir zamanlar bu diyarlar, Sonsuz'dan gelen ışığın aydınlığı altında "ölümsüz güzelliği ve solmayan

rengiyle, her yanı bir 'Bağ-ı İrem' bahar ülkesi halinde güneşi hiç batmayan gündüzleri yaşar ve her gün bir başka fasıl bahçesinde bağında, rengârenk güzellikler arasında sabayla salınan zülüfler koku saçarmış." Fakat bilahare "bu bahçelerde güller hayata veda etmeye başlamış, çemenler-çemenzâr kâinata küsmüş; bir peri gelip sihirli türküleriyle bütün çiçekleri aldatmış ve artık her tarafta soğuk soğuk rüzgârlar eser olmuş." Bir yıkıntı, bir çöküntüymüş yaşanan. İşte, Kırık Mızrap Şairi, bu hülyalı geçmişten mutlu geleceğe uzanma ve bu ara faslı bu iki cennet arasında bir sırat yapabilme uğraşı içindedir ve duygularını ancak mazmunlarla, sembollerle ifade edebilmektedir. Bu sıratı onunla birlikte döşeyecek olan 'Işık Ordusu', "alınlarında nur, yüzlerinde mutluluk, gözlerinin içinde buğu buğu sonsuzluk her tarafa kucak kucak huzur taşıyan" kudsîlerdir. "Duyguları ışıktandır onların. Her biri bir kevser veya ab-ı hayat gibi düştüğü yere can veren sözleri ve davranışlarıyla geçtikleri her yeri yeşertir ve uğradıkları her yerde rengârenk çiçekler açar. Öyle bir aşk u şevk içindedirler ki, hizmet tutkusuyla alev alev sinelerine temas edenler, semtlerine girenler kor kesilir ve ardından çevrelerini nur etmenin gayreti içine girerler." Kırık Mızrap Şairi, çeşitli yanları ve özellikleriyle bazen 'ışıkla çarpan sineler', bazen 'Hak erleri', bazen 'dertli sineler', bazen 'ideal ruhlar', bazen 'altın tenler', bazen de 'Işığa gönül verenler' şeklinde tavsif ettiği bu orduyu yer yer tek bir şahısta remzeder. Bu şahıs, "bir devri şen-şakrak yaşatıp" geçtiği her yere "yakut sütunlar üstünde firuze kubbeler ve şaha kalkmış gibi minareler" diktikten, "dünyaları ışıktan bir tufana sarıp, yeryüzünde uhrevî bir saltanat kurduktan" sonra, "karşı bayıra gömülen ve aman bir daha kalkmasın diye üzerine taşlar konan, yağız atlı, başı gözü polatlı, mahzun ve derin bakışlı, sinesi alev alev mağma, ruhu ötelerle sermest, yüreği dertlerle ezgin, duyguları pek derin atlas cepkenli, beyaz atlı şanlı bir süvaridir, bir yiğit"tir. O, artık demir ve çelikten değil de elmas iman hakikat-

leri, yakut ilim, zebercet aşk, zümrüt şevk, inci-mercan tefekkür ve Allah karşısında nihayetsiz kulluk, acz ve fakr şuurundan yapılmış piştonu ve kılıcıyla dirilip gelecek ve karanlıkları dağıtıp yeniden dünyaya taptaze bir bahar hediye edecektir. O, içinde yaşanılan badirenin bahadırı olan "genç adam"dır. Her türlü hicran ve burkuntulara rağmen o dirilmiştir ve onunla gelecek bahar da nerdeyse gelmiştir. Kırık Mızrap'ın pek çok yerinde bu yenibaharın destanını dinleriz:

Derken sabâ esmeğe başladı bir aralık,
Diriliş kokusu geliyordu ötelerden:
Bir zaman güneşlerin kol gezdiği yerlerden;
Yırtılıyordu artık perde perde karanlık..
Ve gök kapılarında mübarek bir aralık..

Aralıktan ruhlarımıza doğan rüyalar,
Mesajlarla rengârenkti mutlu gelecekten..
Neler bekledikse şimdiye kadar felekten,
Yoldaydı.. bir bir gerçekleşiyordu hülyalar,
Ve hicran dönemindeki en tatlı rüyalar...
(s.121)

Şiir, dağları ve ovaları, vadileri ve yarları, denizleri ve karaları, inişleri ve yokuşları, çiçekleri ve ağaçları, hüzünleri ve sevinçleri, inişleri ve yokuşlarıyla, bir İslâm âliminin "imkân çerçevesinde kâinat şu halinden daha güzel olamaz" diyerek kemâlini ifade ettiği varlığın ve insanın dünyasının düzenini, çokluk içindeki birliğini, karmaşık görünen ahengini seslendirmelidir. Kırık Mızrap Şairi'nin ifadesiyle: "Şiir, kâinatın ruhunda saklı bulunan güzellik ve tenasübün, varlığın çehresindeki tebessüm ve dilrubâ keyfiyetin şairane ruhlarda ifade edilmesinden başka bir şey

değildir. Şiir, öteleri kurcalama yolunda duyulan 'hây-hû' veya bu uğurdaki cehdin iniltileridir. Şiir, 'O Bilinmez Mevcud'u aramayı hedef seçtiği için, düşüncede buğu buğu esrar, geçilen yollarda alaca karanlık ve çok yönleriyle kapalı bir iklime ait zor anlaşılır çok buudlu bir ses olmakla birlikte, gerçek şiirin ikliminde gözler aydınlığa erer, uzaklar yakın olur ve ruhlar sönmeyen bir azim ve şevke ulaşır." Yirminci Asır Türk Edebiyatı'nda Necip Fazıl, Yahya Kemal ve Mehmet Akif Ersoy gibi dev şairler yetişmiştir. Fakat bazılarında plastize bir güzellik, bazılarında ahenk ve mana derinliği, bazılarında da söyleyiş güzelliği ön plana çıkmıştır. Bunlardan ayrı olarak, zamana bağlı değişik akımların etkisinde fanteziler, anlaşmazlıklar ağında şiir söylemeğe çalışanlar olmuşsa da, "şiirde her duyulup düşünülen şey tasavvur edilebilmeli, tasavvurlar firesiz olarak muhakemeden geçirilebilmeli ve şairin iç dünyasında birer esinti halinde beliren bu gizli unsurlar, kelime ve cümlelerle soluklanacakları ana kadar mevcudiyet ve canlılıklarını koruyabilmeli" ve "kelimelere başkaldırmış" bir mesaj, bir inilti halinde ruhlara aksetmelidir. Şiir bizatihi gaye olamayacağı için, onda da irşad esas alınmalı ve dolayısıyla herkes onda kendini bulabilmelidir. Bu yüzden, gerçek bir şair, ötelerle sermest, 'Sonsuz'la kesilmeyen bir alış-veriş içinde, eşyanın düzenine ve perde gerisine vakıf, ruhları perçeminden kavramış, söyleyişinde zahiren basit gibi görünse de, şekle şekil, manaya mana olarak değer ve yer veren ve her manaya kendine has elbiseyi giydirebilme kabiliyetiyle her seviyedeki insana seslenebilen evrensel kişidir. Dolayısıyla, onun kelimelerinde, mısralarında, beyitlerinde ve kıtalarında yaprak yaprak gül açar; deniz görmemiş bir çobanın ilk defa denizi gördüğünde onu güzel bir otlağa benzetmesi gibi, çoban-misaller onun ifadelerini tek katmanlı sığ bir su birikintisi sansalar da, esasen onun şiiri inildikçe sonuna ulaşılamayan ve dibi bulunamayan, her bir samimi cehtte ele inci-mercan veren bir okyanus gibidir.

'Elbiseleriniz'den soyunup da Kırık Mızrap'ın içine girdiğiniz zaman, onun böyle bir okyanus olduğunu göreceksiniz. Yüzeyde durgun görünen, fakat indikçe med üstüne med ve dağlar gibi dalgalar arasında seyahat edeceğiniz bir okyanus...

KIRIK MIZRAP'TA BAŞLICA MAZMUNLAR VE NUR/IŞIK MAZMUNU

Şiire bir bakıma 'yoğun söyleyiş' veya 'yoğun konuşma' denebilir. İnsan, ruhunda veya gönlünde biriken ilham bulutlarını ifade için -eğer kabiliyeti varsa- çok zaman şiire başvurur. Gerek nesirde, gerekse ve bilhassa şiirde ilham bulutlarının ağırlığı nispetinde bazen mücerret manaları ifade edebilmek için, bazen de yeterli kelime bulamamaktan dolayı çok defa edebî sanatlar kullanılır ve bu sanatlar hem mana derinliklerini yüzeye çıkarmada, hem de söyleyişi güzelleştirmede önemli fonksiyona sahiptir. Bunlardan başka, teşbih, temsil, istiare, kinaye, telmih ve sembol gibi aynı anda pek çok sanatı ihtiva edebilme özelliğine sahip mazmunların, bilhassa bir kelime ile çok anlamları ifade etmede ve ayrıca, duygu yumağını çözmede ve gönül veya ruhtaki manalara herkesin görebileceği ceset giydirmede çok büyük bir önemi vardır.

Edebiyatta kullanılan mazmunlar kültüre, dünya görüşüne, edebî akıma, çağa ve şartlara, hatta millî hasletlere göre farklılık arz eder. Meselâ, Divan Edebiyatımızda aşk için 'mey' (içki, şarap), aşk halini ifade için 'mest ü mahmur olma' (sarhoşluk, içki ile kendinden geçme), âşık için 'mest ü' veya 'sermest ü mahmur' (sarhoş, kendinden geçmiş) mazmunlarına çok sık başvurulur. Aynı mazmunlar, tekke şiirlerinde ve yine Divan Edebiyatında Allah aşkını ifadede çok sık geçer. Burada 'mey' aşkı, 'mest ü

mahmur' âşıkı, 'sâkî' mürşidi, 'câm' veya 'kadeh' yolu, mesleği veya tarikatı, 'meyhane' tekkeyi, 'cem' de zikir meclisini ifade eder. Mecazî aşktaki 'sevgili, canan' veya 'yâr', bazen de, meselâ Şeyh Galip'te görüldüğü üzere 'hünkâr', tasavvuf edebiyatında Allah için kullanılır. Fuzuli'nin meşhur Su Kasidesi'nde geçen şu beyitte 'mest' âşıkı, 'mey' ise aşkı ifade etmektedir:

Men lebün müştâkıyam zühhad kevser tâlibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelür huşyâre su

Leyla vü Mecnun mesnevîsinde, bir göç esnasında çölde kafileden ayrı düşen Leyla bitkin ve perişan bir adama rastlar ve kim olduğunu sorar. "Mecnun" cevabını alınca inanamaz. Biraz konuştuktan sonra onun gerçekten Mecnun olduğuna inanır. Fakat Mecnun da onu tanımamıştır ve kim olduğunu sorduğunda, Leyla şu gazelle cevap verir:

Eyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedür
Men kimem saki olan kimdür mey ü sahbâ nedür

Gerçi cânândan dil-i şeydâ içün kâm isterem
Sorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedür

Vasldan çün âşıkı müstağnî eyler bir visal
Âşıka ma'şukdan her dem bu istiğnâ nedür

Hikmet-i dünya vü mâfîhâ bilen ârif degül
Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâfîhâ nedür

Âh u feryâdun Fuzûlî incidüpdür âlemi
Ger belâ-yı ışk ile hoşnud isen gavga nedür

Mecazî ve hakikî aşkın iç içe işlendiği, sarmaş-dolaş olduğu Leyla vü Mecnun'daki bu gazel, her iki aşk, bilhassa Allah aşkı adına gerçekten güzel ve manalıdır.

Yine, Divan Edebiyatımızda âşık için 'bülbül', sevgili için 'gül' mazmunu çok sık kullanılmıştır. Bilhassa Tekke edebiyatımızda Peygamber Efendimiz'i (s.a.s.) ifade için kullanılan 'gül' mazmunu, Divan Edebiyatımızda sevgilinin yanaklarını tasvirde çokça başvurulan mazmunlardan biridir. Ay manasına gelen 'mah' sevgilinin yüzünü, 'hilâl' kaşlarını, 'ok' kirpiklerini, bazen de aşkın deliciliğini, 'sünbül' saçlarını veya kâküllerini ifade ederken, gerek Divan gerekse Halk edebiyatımızda sevgili için, boyuna atfen 'serv' veya 'selvi', bilhassa Halk edebiyatımızda, onu bir kuğu veya ceylana benzetme sadedinde 'ahu' veya 'suna' kelimeleri de çok geçer.

Kırık Mızrap'ta ise, en çok başvurulan üç mazmun 'ışık' ve/veya 'nur', hemen hemen aynı anlamlarda kullanılan 'akıncı, yiğit, genç', bir de 'bahar'dır. Bu üçü içinde, Kırık Mızrap'ı, şairini ve onun mesleğini ve düşünce yapısını anlamada en önemli kelime olarak, ışık ve/veya nur her zaman bir önceliğe sahip görünmektedir.

Işık ve nur

Kırık Mızrap, yirminci asır Türkiye'sinde özgün İslâmî bir dirilişin bir bakıma edebiyat sahasında el kitabı olma özelliğiyle, her bakımdan incelenmeğe değer mahiyettedir. Edebiyatın her ne kadar evrensel bir yanı ve evrensel özellikleri varsa da her zihniyet, her dönem, her medeniyet ve her kültür kendi edebiyatını şekillendirir ve kendi mazmunlarını, hatta kendi mana ve muhtevasını ifade için kendi lâfızlarını kullanır. Bu açıdan, belki lâfız ve söyleyiş güzelliği açısından aşılabilir olup olmaması tartışılabilir bir husus olmakla birlikte, Kırık Mızrap, mazmunları, seçtiği

kelimeleri, ifade şekilleri ve bazen basit gibi görünen lâfızlarının altında gizli çok derin mana ve muhtevasıyla, şiir adına rehber kitap olma özelliğine sahiptir. Bu sebeple, onun en çok ışık veya nur kelimeleri üzerinde örgülenmesi, şairinin fikrî yapısını ve çizgisini kavramak açısından oldukça mühimdir.

Bilindiği gibi, bir hadis-i şerifte, "Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur" buyrulmaktadır. Bir başka hadis-i şerifte, Miraç dönüşü kendisine "Allah'ı gördün mü?" diye sorulduğunda, Efendimizin (s.a.s.), "Gördüğüm nurdu" cevabını verdiğini okuyoruz. Aynı şekilde, Kur'an-ı Kerim'in Nur suresinde geçen ve Nur ayeti diye meşhur olan ayet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun misali şuna benzer; içinde lamba bulunan bir oyuk, bir fanus. Lamba, cam içerisindedir. Cam, sanki inciden bir yıldız. Ne doğuya ne de batıya ait mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Ateş değmese de yağı nerdeyse ışık verecek. Nur üzerine nur. Allah, nuruna dilediğini ulaştırır. Allah, insanlar için böyle temsillerde bulunur. Allah, her şeyi tam olarak bilendir.

Çok sırlar, çok manalar yüklü bu ayet üzerinde geniş yorumlarda bulunulmuş, hakkında İmam-ı Gazali hazretlerinin Mişkâtü'l-Envâr'ı gibi ayrı kitaplar da yazılmıştır. Bizim için burada önemli olan, Allah'ın göklerin ve yerin nuru olduğu, yani göklerin ve yerin O'nunla aydınlandığı ve Allah'ın kimi dilerse onu nuruna götüreceği gerçeğidir. Yani, bu ayet-i kerimede 'nur' kelimesi hem maddî-fizikî, hem de manevî-sembolik veya metafizik olarak kullanılmaktadır. Buradan ve yukarda verdiğimiz hadis-i şeriflerden, nurun adeta Cenab-ı Allah'ın ilk tecellisi, yaratıklarıyla arasındaki ilk perde, varlığın özü, esası, başlangıcı olup, dolayısıyla varlığın nur, nurun da 'vücûd' ma'nâsında varlık ve var olmaya tekabül ettiğini, bu Lâhut-nâsût âlemleri veya metafizik sınırındaki fizikî gerçeğin yanı sıra, manevî hayatın özü ve esasının da yine nur olduğunu veya nura dayandığı-

nı anlıyoruz. Bu ikinci manayı gerek te'yid, gerekse açıklama sadedinde ilgili bazı ayet meallerini vermek yerinde olacaktır: Ey Kitap Ehli! Şüphesiz size Rasûlümüz geldi: Kitap'tan gizlediklerinizden pek çoğunu size açıklıyor ve pek çoğundan da geçiyor. Şüphesiz size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap geldi (Mâide/5:15) ayetinde geçen nur'dan kastın Kur'an-ı Kerim olduğu genellikle ileri sürülmüşse de, bu ayet; Ey Peygamber! Seni şahit, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Ve izniyle Allah'a bir davetçi ve nur saçan (aydınlatan) bir lamba olarak da (Ahzab/33:45–6) âyetleriyle birlikte ele alındığında, burada sözü edilen 'nur'un Peygamber Efendimiz (s.a.s.) olma ihtimali belki daha büyüktür. O ki, güneşi ışık, ayı nur kıldı (Yunus, 10.5) ve Ayı (göklerde) bir nur ve güneşi de lamba yaptı (Nuh, 71.16) âyetlerinde nur'un yanı sıra bir de 'ziyâ', yani 'ışık'tan bahsedilmektedir ki bu ikisi arasında fark olduğunu gösterir. Büyük müfessir Elmalılı Hamdi Yazır'ın açıklamasına göre, nur ışığa göre daha genel, ışık nura göre daha özel bir mana ifade eder. Işıkta şiddetli bir aydınlık ve yayılma, nurda ise karanlığın zıddı olan yumuşak bir yayılış, sükûn ve letafet vardır. Bir tarife göre de nur, ışığın karanlığı gideren şuaıdır. Işıkta nurdan başka sıcaklık ve yakıcılık da olabilir. Bu önemli farklar dolayısıyladır ki, Kur'an-ı Kerim güneşi nur saçan bir lamba veya bizzat ışık olarak anarken, ayı nur olarak tavsif etmekte, böylece ayın ışığının güneşten olduğunu da hissettirmektedir. Yukarda mealini verdiğimiz Ahzab suresi'nin ilgili ayetinde, Efendimiz nur saçan, aydınlatan bir lambaya, yani bir manada (manevî) güneşe benzetilmektedir ki, bu benzetme, onun ve temsil ettiği dinin, elçisi olduğu Cenab-ı Allah'ın celâlî ve cemâlî yanlarını, Cennet ve Cehennemini de ifade etmesi açısından hem manidar, hem harikadır. Dolayısıyla hem nurun kaynağı olarak ışık, hem de güneş gibi nur saçan bir lamba olmakla tavsif edilen Efendimizin, Mâide suresi 15'inci ayetinde geçen 'nur' olmasında hiç bir mahzur yoktur.

Şu halde, Kur'an-ı Kerim'de anıldığı yerler ve kendisine yüklenilen manalar itibariyle nur ve ışık, önce varlığın aslı, özü, temeli ve 'vücûd ve hayat' manasında bizatihi kendisi, sonra insanlara manevî varlık ve hayat kazandırma adına Peygamber Efendimizdir. İnsanlar manen Allah ve Rasûlü ile dirilirler ki yine Kur'an-ı Kerim'de: Ey iman edenler! Sizi size hayat verecek şeylere çağırdığı zaman, Allah'a ve Rasûlü'ne uyun. Bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına engel koyar ve şüphesiz O'nun huzurunda haşrolunacaksınız (Enfâl, 8.24) ayetinde hem bu gerçeğe, hem 'çağırdıkları' zaman değil de, 'çağırdığı' zaman demekle Peygamberin (s.a.s.) davetinin tamamının Allah'a davet olduğuna ve hem de kalblerin iman ve İslâm'la dirileceği ve maddî-manevî hayatın kaynağının kalbde bulunduğuna açık ve kapalı işaretler vardır.

"O'na (Rasûlüllah'a) iman eden, O'nu destekleyen ve O'na yardım eden ve O'nun beraberinde indirilen nura tâbi olanlar, işte onlar kurtuluşa erenlerdir." (A'raf, 7.158) ayetinde ve ayrıca Nisa suresi 74 ve Teğâbün suresi 64'üncü ayetlerde Kur'an-ı Kerim 'nur' olarak tavsif edilmektedir. Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar (Tevbe, 9.32) ayetinde İslâm; Allah kimin göksünü İslâm için açmışsa o, Rabbisinden bir nur üzerindedir (Zümer, 39.22) ayetinde 'hidayet, iman' ve imandan gelen 'basiret, feraset' ve 'istikamet' nur olarak anılmaktadır. Nitekim; "De ki: 'Görmeyenle gören, karanlıklarla nur bir olur mu?" (Ra'd, 13.16) ayetinde nur ile görmeye, karanlıklar ile körlüğe işaret olunmaktadır ki bilindiği gibi, ışık görmenin sebebidir. Göz açık da olsa, insan karanlıkta göremez.

Nurun zıddı Kur'an-ı Kerim'de karanlıklar olarak geçer ve Kur'an-ı Kerim, Allah'ın karanlıkları ve nuru (var) kıldığından söz eder (En'am, 6.1). Işığın nurdan daha hususî ve bir bakıma nurun kaynağı olması ve Kur'an'da güneşin ışık ve/veya nur saçan bir lamba olarak anılması, Risale-i Nurlarda Zat-ı Ulûhiyet'le

ilgili gerçekleri anlatmada neden güneş misalinin kullanıldığına aydınlık getirmektedir. Demek ki, önce varlıkta esas olan ışıktır ve ışık vücuddur, varlıktır. Buna karşılık, karanlıkların ve nurun "ca'l"inden, yani (var) kılınmasından bahsedilmesinden ve bu ikisinin bir arada kullanıldığı yerlerde karanlıkların önce anılmasından, Mutlak Varlığın karşısında mutlak yokluğun olamayacağını, izafî yokluğun veya adem âlemlerinin, 'ışığın gizlenmesi' manâsında karanlıklara tekabül ettiğini ve karanlıkların varlığının 'yokluk ve tahrib' noktasında bir bakıma izafî olduğunu anlıyoruz. Buna karşılık nur, ışığın tecellisi olarak, mutlak varlıktan 'tereşşuh' eden hayattır ve ışığa nisbetle müsbet (pozitif-görünür, hissedilir...) manada vardır. Ayrıca, karanlıkların çoğul, nurun tekil olarak gelmesi ise, nurun kaynağının bir ve tek olduğuna ve neticede varlığı ve insanları bire götürüp, aralarında tam bir birlik sağladığına, buna karşılık, karanlığın sebebinin insanlar, hatta insanların düşünceleri sayısınca olabileceğine ve neticede karanlığın bölünmeye ve ayırımlara götürdüğüne işaretler vardır. Bu gerçekle birlikte, insanların ve toplumların hayatında en az üç devreli karanlıklar olabileceğine de dikkat çeken; (Kâfirlerin yaptıkları) şuna da benzer: Engin bir denizde karanlıklar. Üstünü bir dalga örtüyor, onun üstünde bir başka dalga, onun üstünde de bir bulut. Üst üste karanlıklar. Elini çıkarsa, nerdeyse onu dahi göremeyecek. Allah kimin için nur kılmamışsa, onun nuru yoktur (Nur, 24.40) ayetinin yanı sıra, Allah, iman edenlerin velisidir, onları karanlıklardan nura çıkarır. Küfredenlere gelince, onların velileri tağut (isyankâr zalimler, ins ve cin şeytanları)dır, onları nurdan karanlıklara çıkarırlar... (Bakara, 2.257) ayetinde de, müminin içinde bulunduğu İslâmî hâl ve hayat nur ile tavsif edilirken, kâfirlerin hayatı, tâbi oldukları din veya sistemler ve içinde bulundukları hâl karanlıklar olarak anılmaktadır.

Özet olarak, Kur'an-ı Kerim'de ışık, Peygamber Efendimiz, ayrıca hususî manada nurun kaynağı, aynı zamanda kendisinde

sıcaklık gibi özellikler de bulunan ve güneş ile izah edilen varlığın, hayatın özü, esası ve görünme sebebi olarak; nur, yer yer varlığın özü ve esası olma ve Peygamber Efendimizi de tavsif noktasında ışıkla aynı manada, yer yer de, bilhassa manevî açıdan İslâm, Kur'an, hidayet, basiret, feraset ve fert ve toplum bazında tam manasıyla yaşanan İslâmî hayat manalarında geçmektedir.

Neden öncelikle ışık ve/veya nur?

Kırık Mızrap'ta ışık ve/veya nura öncelik verilmesi, bir noktada şairin düşünce çizgisini ortaya koyucu bir özelliğe sahiptir. Bu bakımdan, burada şairin düşünce yapısının neden bu temele oturduğunu anlamaya çalışmalıyız.

Yukarda izahına çalışıldığı gibi ışık ve nur varlığın esası, özü ve görünme sebebidir. Mahiyetleri ve fonksiyonları itibariyle madde ve fizik ötesi âleme daha yakındırlar. Ayrıca, hayatın da bir bakıma kaynağı durumundadırlar. Gerçek bu iken, ışığa ulaşma basamakları olması gereken bilimsel gelişmelerin küfre, yani karanlığa, yokluğa basamak yapılması, dünya tarihinde en yoğun ve yaygın şekliyle Rönesans'tan sonra olmuştur. Bu şekilde küfürle ve onun hem en mühim sebebi, hem de en korkunç neticesi olan zulmün bir karanlık halinde -ki karanlık (zulmet) ve zulüm, Kur'an-ı Kerim'de aynı kökten gelen iki kelimedir- insanlığın başına çöktüğü son asırlar dünyasında, zulmün yok edilmesi ve karanlıkların izalesi ancak ışıkla olabileceğinden, şu son asırlarda güneş gibi, Allah'ın Nur isminin tecellisine en fazla mazhar İslâmî bir akımın varlığı kaçınılmazdı. Her gerçeğin tersine çevrildiği bu son asırlarda, ayrıca insanda bütünüyle zulmün ve zulmetin kaynağı olan nefsin ve maddenin öne çıkarılıp, ışığı itibariyle bir el fenerinden farksız zulmanî aklın da ona tâbi kılınarak, ışığın insandaki en büyük yansıması olan ruh ve ruhanî şeylerle beraber, insanın ve kâinatın manevî ve asıl hayatının kaynağı İlâhî vahyin ve ona dayalı olan dinin inkâr edilmesine

'aydınlanma' adı verildiğine de acı acı şahit olduk. Doğruyu ararken yanlışı bir külah gibi başına geçiren ve daha da acısı, bunu doğru zannedip, dünyanın başına da gündüz yerine gece karanlığını dolayan insanlığın başındaki bu karanlık külah, bu gecenin giderilmesi, onun zihnine ve kalbine ancak ışığın tutulmasıyla mümkün olabilirdi.

Bu noktada üzerinde durulması gereken tevafuklar arasında, Nur ismine dayalı İslâmî akımın doğduğu günlerde, Batıda da her şeyi maddeden ve fizik dünyadan ibaret sayan bilimsel anlayış büyük darbeler yiyor ve atom fiziğinin mekanik fiziği yerle bir etmesiyle madde adeta anti-maddeye inkılâp ederek, varlığın özündeki ışık ortaya çıkıyordu. Bu gelişmelerden kısa bir zaman önce enerji ve elektriğin keşfedilmesi, ışık veya nurun adeta fizik dünyadaki bir tecellisi ve insanlığın düşünce ve manevî hayatında da ışığın doğmakta oluşunun müjdecisi gibiydi. Sanki bilim, gerçek yörüngesine oturacağı ve kendisine konu edindiği kâinatın gerçek mahiyetiyle keşfedilip, yorumlanacağı günlerin yakın olduğunu haber veriyordu. Galile ve Newton fiziğinin ruh ve cisim arasındaki birliği redle insanlığın düşünce ve ruh dünyasında açtığı uçurum kapanıyor, ruh ve dinle bilim arasındaki silahların bırakılması gerektiğinden söz ediliyor, o kadar ki, Molla cami:

Kâinatta ne varsa, vehm veya hayâl
Ya da aynalarda bir akis veya zılâl

diyecek ölçüde tasavvufî bir imana bağlanan Eddington gibi, James Jeans, Bernard Bavink ve Max Planck gibi bilim adamları ruhu maddenin önüne çıkarıyorlardı. Böyle bir zamanda, insanların önlerini göremeyecekleri ölçüde zihin ve kalblerine ve kâinatın üstüne çekilen, neticede toplum hayatında da, tam bir zulme yol açan karanlıklara ışık tutup, her tarafı aydınlığa

boğacak bir ışık hareketi ve ışık neslinin ortaya çıkması adeta kaçınılmaz görünüyordu. Bu hareketin kendini ifade şekli de öncelikle ışık ve nur olmalıydı.

Kırık Mızrap'ta ışık ve nurun kullanılma şekilleri

Işık ve nur, Kırık Mızrap'ta hemen hemen aynen Kur'an-ı Kerim'de kullanıldıkları biçimiyle geçer. Nasıl Kur'an-ı Kerim, Peygamber Efendimizi (s.a.s.) güneşi tavsif ettiği kelimelerle tavsif ediyor, güneş gibi O'na da "nur saçan bir lamba" diyor, yani onu 'ışık' olarak tanıtıyor ve ayrıca O'ndan 'nur' olarak da bahsediyorsa, aynı şekilde Kırık Mızrap'ta da Peygamber Efendimiz sık sık 'ışık' ve 'nur' kelimeleriyle anlatılmaktadır:

...
Işık verdin âleme, ışık aldılar Sen'den.
…
Kapkaranlıktı cihanlar Sen gelmeden evvel;
Çehrenden akan nurdan aydınlandı dört bucak.
...
Bir hamlede ettin zulmeti ışığa tebdil;
Silindi kasvetler her taraf nurlarla doldu.
...
Henüz Sen gelmeden ışığın ruhlara doldu.
(s.65–6)

Kur'an-ı Kerim, bizzat kendisinden 'nur' olarak söz ettiği gibi, Kırık Mızrap'ta da Kur'an-ı Kerim 'Ezelî Nur' olarak tavsif edilir. Onun için 'ışık' kelimesi de kullanılır ki, esasen Kur'an-ı Kerim, Kelâm Sıfatı'nın tecellisi olarak nur, zihinleri, gönülleri ve kâinatı aydınlatması bakımından da 'ışık'tır:

Nurdan çehrendeki bu nikap da ne?
Güneşlere tâc giydiren ışıkken

Ey mukaddes Kitab, ey ezelî nur;
Ey iklimi ziya, etrafı huzur!
(s.64–5)

Bunların dışında, çok zaman ışık ve nurun eş anlamlı olarak geçtiği Kırık Mızrap'ta Nur mesleğinde kol başı mevkiindeki Zat için 'Metaı nur olan', yani nurdan beslenen, bütün zihnî ve ruhî varidatını nurdan alan 'Işık Adam' tabiri kullanıldığı gibi, geçtikleri yerlere ışık götüren insanlar topluluğuna da 'ışık ordusu' adı verilir:

Sür atını durmadan,
Kalmadı bende derman;
Ey metaı nur adam!
Yok fevt edecek zaman
(s.28)
Işık ordusu, aydın nâsiyelerinde nur;
Sinelerinde derin ve sımsıcak mutluluk.
...
Duyguları, düşünceleri ışıktan bütün…
(s.3–4)

Evet, zaman, 'medenîlere ikna ile galebe' ve karanlıkçılara karşı 'Ezelî Nur'un nurdan düsturlarıyla mücadele zamanı olduğundan, Işık Ordusu'nun duyguları ve düşünceleri, hem doğrudan Kur'an'dan alınmış, hem de nüfuz edici, aydınlatıcı, okşayıcı ve insandaki sanat-ı İlâhî'yi ortaya çıkarıcı özellikte olması hasebiyle ışıktandır. İnsanın duygu ve düşünceleri, iç dünyası, sima aynasında yansıdığı için, onların alınları, simaları da ışık gibi parlamakta, içlerindeki nur dışlarına aksetmekte ve onları insanlar içinde kolayca seçilir kılmaktadır. Işıkla coşkun bir deryayı

andıran mazi ile aralarına giriveren kapkaranlık çölde, Arş'tan gelen ışığın aydınlığında yürürken, Arş'tan gelen bu ışık hüzme hüzme inip, etraflarını aydınlatmakta ve onlar bu aydınlıkta emin adımlarla, dünden daha ışıklı yarına yürürken, ellerinde tuttukları ışıktan meşalelerle çevrelerini de aydınlatmaktadırlar. Yürüdükleri yol, neticede Hakk'a uzanan ışıktan bir 'Akyol'dur; bu ışıktan Akyol'un adı, tabiî ki İslâm'dır.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Mekke'ye girmeden önce, bu Emin Belde'nin yakınında mola vermiş ve ordusunda bulunan herkesin ateş yakmasını emretmişti. Bir meş'ale halinde semaya yükselen ışık cümbüşü, o anda ordugâha gelmekte olan Ebû Süfyan'ı ve manzarayı dışardan gören Mekkelileri büyülemişti. İşte, Işık Ordusu, iman, ibadet, sevgi, müsamaha, diğergâmlık, güzel ahlâk ve ilimden oluşan ve neticede güneşin tek rengine dönüşen ışık cümbüşü altında, dudakları ışık türküleri ile yol alırken, karanlıklar yer yer hummaya girmekte, fakat neticede silinip gitmektedir. Ne Mohaç'a giden ve binlerce km.lik yol boyunca geçtikleri yerde tek bir ekin tarlasına, bağa, bostana bile zarar vermeyen ordunun yürüyüşü, ne Kosova'ya, Mercidabık'a giden ordunun yürüyüşü, bu Işık Ordusu'nun yürüyüşüyle kıyas edilemez. Işıktan başka bir rengin görülmediği bu yürüyüş, yıllardır zihinlerdeki, kalblerdeki ve dolayısıyla çevredeki karanlıkları aydınlata aydınlata devam etmektedir. Doğu tarafından yavaş yavaş emareleri beliren şafak gibi, artık ufuklar bir şafak aydınlığı ile tüllenmekte ve güneşin bütün haşmeti, okşayıcılığı ve göz alıcılığıyla doğuşu yakın görünmektedir. Bir mayıs sabahında seher vaktinin, güneşin doğum öncesi vaktinin büyüleyiciliği ne ölçüde ise Işık Ordusu'nun yürüyüşünde görünen manzara ondan çok daha büyüleyici ve okşayıcıdır; çünkü bir ışık yürüyüşüdür bu.

Işık Ordusu'nun dünya adına bir beklentisi olamaz. Çünkü onların gıdası nurdur. Yani onlar, bu yürüyüş boyu âdeta madde-

lerinden tecerrütle saflaşıp melekleşmişler ve melekler gibi ışıktan kanatlar takıp, Hakk'a kanat açmışlardır. Dolayısıyla, onların tek hedefi bu kanatlarla Hakk'a uçmak ve sonra da arkalarında bıraktıkları zaman ve mekâna ışıktan tebessümler yağdırmaktır.

Kırık Mızrap'ta ışık ve nur mazmunları etrafında örgülenen bu manalar o kadar canlıdır ki, insan kendisini cennetler üstü bir aydınlık diyarda, nurdan çimenler üzerinde bir melek hafifliğiyle yürüyor zanneder. Burada, günümüzde hak ve hakikat adına nasıl olunması ve nasıl davranılması gerektiğinin nurdan prensipleri, yürüyüşte nasıl adım atılması gerektiğinin ışıktan düsturları vardır. Bu prensipler ve düsturların da ışık, nur, aydınlık gibi mazmunlarla ifadesi, hem onların cezp ediciliğini, hem gerek niyette, gerek yürüyüşte, gerekse hedefte başkalarını ürkütecek gizli hiç bir şeyin olmadığını, bu meydanın sadece nur ve ışık meydanı olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır.

Alabildiğine maddîleşmiş ve manaya körleşmiş, Ahireti inkârla bütün ağırlığını dünyaya vermiş bir zamanda, herhalde duygu, düşünce ve davranış helezonunda ışık teneffüs edip, ışık vermek dışında başka hiç bir şey tesirli olamazdı. Kat kat karanlıkları aydınlatmak, kendinde bir karanlık izin bile olmadığı ışıkla, zulmün asla nüfuz edemediği ve edemeyeceği iman, sevgi, merhamet ve barıştan oluşan ışık huzmeleriyle mümkün olabilirdi. Dolayısıyla, zamanımızda verilmesi gereken İslâmî hizmetler ancak ışık ve nur temeline oturmalıydı ki, İslâmî olabilsin ve tesir edebilsin. Öyleyse, bir defa daha Nur ayetini hatırlamakta fayda var: Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun misali şuna benzer. İçinde lamba bulunan bir oyuk, bir fanus. Lamba, cam içerisindedir. Cam, sanki inciden bir yıldız. Ne doğuya ne de batıya ait mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Ateş değmese de, yağı nerdeyse ışık verecek. Nur üzerine nur. Allah, nuruna dilediğini ulaştırır. Allah, insanlar için böyle temsillerde bulunur. Allah, her şeyi tam olarak bilendir.

Doğudan da batıdan da değil, Arştan gelen nurun, nur üzerine nurun dalga dalga üstüne karanlık denizleri aydınlık cennetlere çevirmesi, ilimle zihinlerin, imanla kalblerin aydınlatılmasından geçecektir. Kırık Mızrap, bu kutsî mesleğin Şarka ait olması açısından şarkısını, günümüzde Türkiye toprağında yeniden doğmuş olması açısından da türküsünü dile getirmektedir.

KIRIK MIZRAP'TA YİĞİT VE/VEYA GENÇ ADAM MAZMUNU

Kırık Mızrap'ta kullanılan mazmunlardan en önemlilerin nur/ışık, yiğit/genç adam/akıncı veya şanlı süvari ve bahar olduğunu daha önce belirtmiştik. Nur/ışık mazmunundan sonra, şimdi de yiğit/genç adam mazmunu üzerinde durmaya çalışacağız.

On yedinci asrın sonu Türk tarihinde yıkılış çizgisinde önemli bir dönüm noktasıdır. Fatih'in, önünden yararlanarak döndüğü Belgrad'ı Kanunî fetheder; fakat onun önünden döndüğü "Kızıl Elma" Viyana'yı alacak bir başka Yavuz Selim oğlu ikinci bir Kanunî artık gelmeyecektir. Çünkü Emevî'yi, Abbasî'yi, Selçuklu'yu, Endülüs'ü, Roma'yı önüne katıp götüren sam yeli, artık Osmanlı ülkesinde de esmeğe başlamıştır. "Aşeretün Kâmile" (On mükemmel) sırrına mazhar sultanlar dönemi sona ermiş, mükemmeli temsil eden on rakamı, daha sonra ikinci 1'le başlayacak yeni ve temelden bir dirilişin tohumları toprağı düşeceği ana kadar, geriye işlemeye başlamıştır. Bundandır ki, on yedinci asrın sonunda Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Osmanlı tarihinin en kalabalık ve görünüşte en muhteşem ordusuyla Viyana seferine çıkmış, fakat dıştan parlak, içten ise kurtlu bir meyveyi andıran Osmanlı Devleti, Kanunî döneminin çok çok gerisinde olduğu için, bu son kalkış, son çıkış, yıkılış sürecinin başlangıcı olmuştur.

On sekizinci asrın başından itibaren, hemen hemen üç asır, Anadolu Türkü'ne ağıt yakmak, yıkılışa türküler dökmek düşecek; artık Tuna'da akan, "Alaman Dağı"ndan, o başı dumanlı dağlarda eriyen karlardan kaynaklanan mavi sular değil, Türk halkının, Türk şair ve ozanlarının gözyaşları olacaktır.

Estergon Kalesi subaşı durak,
Kemirir içimi bir sinsi firak;
Gönül yâr peşinde, yâr ondan ırak…
Akma Tuna akma, ben bir dertliyim;
Yâr peşinde koşar kara bahtlıyım…

Fuat Köprülü'nün Tuna mersiyesi ise bir başka telden kopan hıçkırıklardır:

Tuna boylarında sıra selviler,
Tan yeli estikçe sessiz ağlarmış;
Gül bahçelerinde baykuşlar öter…
Şu viranelikler eski bağlarmış.

Kırık minareden duyulmaz ezan,
Hep ocaklar sönmüş, devrilmiş kazan.
Bir inilti duydum, sandım bir ozan;
Sesime ses veren karlı dağlarmış.

Söğüt dallarında hasta serçeler,
Eski akın destanını heceler…
Tuna ağlıyormuş bazı geceler;
Göğsünde kefensiz şehitler varmış.

Bu ağıtların en hicran yüklülerinden biri, Bayburt'un Rusların eline düşmesi üzerine Bayburtlu Zihni'nin kırık tellerinden kopup gelmiştir:

Vardım ki yurdundan ayak göçürmüş,
Yavru gitmiş, ıssız kalmış otağı;
Camlar şikest olmuş, meyler dökülmüş,
Sâkîler meclisten çekmiş ayağı.
…

Ve birinci Cihan Harbi'yle noktalanan yıkılışımız, en içli feryadını Rıza Tevfik'te bulmuştur diyebiliriz:

Vardım eşiğine yüzümü sürdüm,
Etrafını bütün dikenler almış;
Ulu mihrabında yazılar gördüm,
Kim bilir ne mutlu zamandan kalmış!

Batan güneşlerin ölgün nigâhı,
Kararmış bırakmış o kıblegâhı;
Mazlum bir ümmetin baht-ı siyahı,
Viran kubbesinde gölgeler salmış…

İslâm'ın bahtiyar bir zamanında
Âb-ı hayât varmış şadırvânında;
Şimdi harâb olan sa'yebânında
Dem çeken kuşların ömrü azalmış.

Âyât-ı hikmet var kitabesinde,
Bir ders-i ibret var hitabesinde;

Bağ-ı cennet kokan harabesinde
Tekbir sadâları artık bunalmış.

Hey Rıza, secdeye baş koy da inle,
Dağlar dile gelsin senin derdinle!
Efsane söyleyem, ağla, hem dinle:
O şerefli mazi, meğer masalmış…

İşte böyle bir ortamda neşet eden ve Erzurum'la Edirne gibi iki serhat şehrini birden teneffüs eden Kırık Mızrap Şairi, üç asra yaklaşan hicranı kalblerinin en derininde duyan birkaç muzdaripten, bir iki çilekeşten biridir. Şu kadar ki, o, "Kışın devamına ihtimal verilemeyeceğine, her kışın bir baharı, her gecenin bir nehârı" olduğuna, "gecenin ardında gündüzlerin bulunduğuna" inanmış bir ekolün mensubu olarak, hicranından ümit çıkaran bir iman ve salih amel şairidir:

Yine hicran dolu günleri andım,
Yıllar gözyaşına karışıp gitmiş.
Ürperdim ve yerimde kalakaldım,
Dostlar düşmanlarla barışıp gitmiş.
Yüzerken millet en derin uykularda,
Kaybolup gitti değerler art arda.

Kan-ter var mazinin şakaklarında,
Demir bukağılar ayaklarında;
Acı bir tebessüm dudaklarında;
Ne kızıl bir ruhla çarpışıp gitmiş…
Devam ediyor hâlâ karanlıklar,
Gecenin arkasında gündüzler var.

Hazan esmiş, bütün bağlar bozulmuş,
Sararmış yapraklar, çiçekler solmuş;
Yiğit ölmüş, küheylânı yorulmuş,
Koca bir ifritle savaşıp gitmiş.
Şimdi olsa da çok çok uzaklarda;
Bekliyoruz hülyalı şafaklarda.

Bir zamanlar parıldayan o tâçlar,
Tâçdarlara sîne açan yamaçlar,
Altın yamaçlarda zümrüt ağaçlar,
Hicran kervanına ulaşıp gitmiş.
Kıvılcım var, o ürperten sönüşten,
Kıvılcımda mesajlar var dönüşten.

Beklenen Yiğit

Şiîler, asırlar önce gizlenmiş ve günü geldiğinde çıkıp, âleme adalet getirecek bir Mehdî bekler. Hıristiyan ve Yahudi dünyası bir Mesih bekler. Herkesin olağanüstü şartlarda ve olağanüstülükler halesi içinde çıkacak bir Mehdî, bir Mesih, kısaca bir kurtarıcı beklediği çağda, Kırık Mızrap şairi, bir genç, bir yiğit beklentisi içindedir. Bu beklentinin en içli terennüm ve bestelerinden birini "Kalk Yiğidim"de görürüz:

Kalk ey Yiğit uykudan!
Kalk ki bağrımda nalân…
Sensiz geçen günlerde,
Dolaştım ben dünlerde
Hep mahzun ve kederli,
Sen bizi terk edeli.

Yiğidim görün artık!
Görün ki çok bunaldık.
Canlarımız gırtlakta,
Son kelime dudakta:
Gülümse milletine!
Susadık himmetine…

Kalmadı hiç gücümüz;
Bizler bir sürü öksüz
Hep itilip kakıldık;
Eşya gibi satıldık;
Hicran üstüne hicran
Dahasına yok derman…

Her gece hayaldesin,
Sözlerde gönüldesin,
Bir ömür boyu böyle…
Bir defa da sen söyle!
Azıcık acı bize!
Yıkılıp geldik dize…

Beklenen, bir bakıma bir insandır. Fakat bu, bir ferd-i ferîd, kurtarıcı büyük bir kahraman, bir İskender, bir Afrasyâb değil, her şeyden önce bir ruh, bir mana ve bu ruh ve mananın mücessem temsili olan bir nesildir, bir topluluktur. Her mana, her mücerret gerçek, bilhassa edebiyatta ve belâğatta çok zaman müşahhas bir nesne halinde sunulur. İşte, Kırık Mızrap Şairi'nin ruhunda tüllenen, zihninde şekillenen mana ve mücerret gerçeğin kendinde temessül ettiği topluluğun Kırık Mızrap'taki genel adı Işık Ordusu'dur. "Dertli Sineler, İdeal Ruhlar, Işığa Gönül Verenler, Ebediyete Uyananlar, Hak Erleri, Koç Yiğitler" bu

ordunun sıfatlarından bazılarıdır. "Işık Ordusu" da ferd temelinde temsilini "Yiğit" veya "Genç Adam"da, yer yer de "Akıncı" veya "Şanlı Süvari"de bulur.

Bir açıdan, gökler enginliğinde, hatta onu da aşan bir ümidin ve evrensel bir dirilişin destanı olan Kırık Mızrap'ta yiğit/genç adam mazmunu etrafında örgülenen mananın en yoğun şeklini "Millet Ruhu"nda buluruz. Evet, en son Birinci Cihan Harbi'yle birlikte "Şu Bizim Rumeli"de, "Kafkaslar"da, "Yemen"de, "Fizan"da, Anadolu'nun bağrında toprağa gömülen, kendisiyle birlikte şanlı bir tarihin, bu tarihle birlikte "azametli fakat bahtsız bir kıt'anın, şanlı fakat tali'siz bir devletin, değerli fakat sahipsiz bir milletin" de toprağa gömüldüğü "Millet Ruhu" başlığı altında bir yiğitten bahsedilmesi, "yiğit" veya "genç adam"dan asıl kastın bir şahıs, bir fertten çok, bir mana, bir ruh, bir sıfat olduğunu gösterir:

Bir yiğit vardı, gömdüler şu karşı bayıra…
Arkadan kefenini, gömleğini soydular.
"Aman kalkar!" deyip, üstüne taşlar koydular;
Bir yiğit vardı, gömdüler şu karşı bayıra…

Yiğidim, hele anlatıver olup biteni!
Sen dertli, vatan dertli, oturup ağlayalım…
Ağlayıp da sinelerimizi dağlayalım,
Yiğidim, hele anlatıver olup biteni!

Ses ver yiğidim, yoksa beni duymuyor musun?
Yıllar var ki hep hayalinde oynaşıyorum;
Kalkıp geleceğin ümidiyle yaşıyorum,
Ses ver yiğidim, yoksa beni duymuyor musun?

mısralarıyla başlayıp devam eden "Millet Ruhu" son kıtasında yine bir beklentiyi dile getirir:

Tıpkı rüyalarda olduğu gibi diril gel!
Beyaz atının üzerinde bir sabah erken;
Gözlerim kapalı, ruhumda seni süzerken,
Tıpkı rüyalarda olduğu gibi diril gel!

Artık toprağa düşmüş ölülerin bir daha dirildiği görülmemiştir. Böyle bir dirilme, yeryüzündeki canlıların hayatıyla ilgili İlâhî kanunlara terstir. Dolayısıyla, artık tarihin toprağına gömülmüş atın da akıncının da atlastan cepkenin de piştovun da bir daha dönmesi mümkün değildir. Boş bir hayal, bir ümniye, boş bir beklenti ve tarih avunması içinde olması düşünülemeyecek bulunan Kırık Mızrap Şairi, bir mananın, bir ruhun dirilmesini beklemektedir. Dolayısıyla "yiğit" veya "genç adam" mazmunuyla kastedilen mana ve ruhun, yani millet ruhunun ne olduğunu araştırmamız gerekiyor.

Millet Ruhu veya Fütüvvet

Kırık Mızrap Şairi'nin beklediği, idealini besleyip hayalleriyle yaşadığı ve "genç adam" veya "yiğit" mazmunlarıyla müşahhaslaştırdığı "Millet Ruhu" sekiz katlı Cennet'in tohumu, mayası, manası olan bir ruhtur. Yani o, coğrafyada açıldığı zaman, o coğrafya cennete döner. Evet, sekiz katlı bu ruhun temelini, "marifet ufku, muhabbet ruhu, aşk u şevk buudu ve ruhanî hazlar televvünleriyle kâmil iman" oluşturur. İmandan sonra, "yeniden dirilişin en önemli iksiri sayılan aşk" gelir. Aşkı, "akıl, mantık ve şuur üçlüsüyle ilme yönelmek" takip eder. "Millet Ruhu"nun dördüncü basamağı veya dinamiği, "kâinat, insan ve hayat hakkında sağlam ve doğru mülâhazalara sahip olabilmek"tir. Beşinci dinamiği, "hür düşünme ve düşünme hürriyetine sahip olma"

oluştururken, altıncı dinamik, eskiden ferd-i ferîdlerle temsil edilen büyük işlerin bugün altından kalkabilecek "deha misyonunu yüklenmiş bir topluluk şuuru," bir diğer ifadesiyle, "şahs-ı manevî, meşveret ve kolektif şuur"dur. Dirilip, bu ülkeye, hatta bütün insanlığa "ba's'ü ba'de'l-mevt" yaşatması beklenen Ruh'un altıncı unsuru riyazî (matematiksel) düşünce, sekizinci ve son unsuru ise sanat telâkkisidir. (Rûhumuzun Heykelini Dikerken, Fezâ gazetecilik, İst. 1998, s. 32-44)

Bu sekiz dinamik, unsur veya boyutun meydana getirdiği Ruh veya bu Ruh'un cisimleşmiş timsalidir Kırık Mızrap Şairi'nin beklediği yiğit veya genç adam. Bu genç adamı daha yakından tanımak, onun ruhunu, bu ruhun hüviyet ve mahiyetini daha iyi keşfedebilmek için, gençliğin ve manaya geldiğini, fütüvvet kavramı çerçevesinde görmek gerekiyor.

Gençlik ve yiğitlik sözcükleriyle karşılamaya çalıştığımız fütüvvet, örfî manası itibariyle kerem, sehâ (cömertlik), iffet, emanet, vefa, tevazu ve takva gibi gerçekleri özünde toplayan bir manalar ve dinamikler halitası, Hak yolcusunun uğradığı makamlardan bir makam, fakr u fenadan bir renk, velâyetten de bir sestir.

Tamamen başkalarına iyilik yapma anlayışına düğümlenip, her türlü eza ve cefa düşüncesine kapanma da diyebileceğimiz fütüvveti, bir yerde hüsn-ü hulukun (güzel ahlâkın) derin bir buudu ve mürüvvetin ayrı bir televvünü saymak da mümkündür.

Delikanlı manasına gelen "feta"dan türetilmiş, fütüvvet erbabınca her türlü fenalığa baş kaldırmanın remzi ve ihlâslı bir ubudiyetin de unvanı olmuştur. Bu, kimilerine göre fakiri hor görmeme, zenginin ağına düşmeme; kimilerine göre, herkese karşı insaflı olup, ama kimseden insaf beklememe; kimilerine göre, ömür boyu nefsinin amansız düşmanı olarak yaşama; kimilerine göre, bu dünyaya ve öteki âleme daha adımını atar

atmaz "Ümmetî! Ümmetî!" iniltileriyle yakarışa geçip, kendini unutma ölçüsünde arkasında gidenleri düşünme; kimilerine göre, Mabudu bil-Hakk'a yönelmeğe mani bütün putları kırıp, her çeşit bâtıla karşı kıyam etme; kimilerine göre de, nefsi adına her türlü kötülüğü sineye çekip, Allah'a ait hakların söz konusu olduğu yerde de aslanlar gibi kükreme; kimilerine göre, küçük şahsî kusurlar karşısında ömür boyu inleyip durmasına karşılık, başkalarının en büyük günahlarını bile görmezlikten gelme, hattâ başkalarına velâyet mertebelerinde yer ararken, kendisinde sıradan kulluğu bile fazla bulma; kendinden uzaklaşana yaklaşma yollarını arama; eziyet edene ikramda bulunma; hizmette ön sıralarda, ücret almada gerilerin gerisinde kalabilme gibi vasıflardan ibarettir. (Kalbin Zümrüt Tepeleri, Nil yay. İzmir, 1994, s. 119-121)

Evet, genç adam, her şeyden önce bir gönül eridir. Hızır arkasına düşüp ab-ı hayat arar gibi hakikati arayan ve bulduğu yerde kana kana içip ölümsüzlüğe eren; sonra da içinde oluşturduğu irfan peteğinde imanın ve sevginin dünyasını kuran; dışa doğru semavî, içe doğru lâhutî, eşya ve tabiatın esrarına bir dil, vicdan ve ruha bir tercüman, aklın tasavvurlar dünyasıyla, iradenin teker teker fethettiği cennetlerin fatihi hakikat eridir. Onun her davranışında samimiyet, her nağmesinde halka ait bir inilti vardır. Onda benliğin hislere tahakkümü, başarının gururu, zaferin narası yoktur. O, en çok yüceldiği yerde, en fazla muvaffak olduğu zaman, en asil duygular içindedir. Şahsî menfaat ve zümre çıkarları, hiç bir zaman onun ufkunu kirletemez. Kinler, nefretler, hiç bir zaman bakışını bulandıramaz. Onun nazarında sevmek, affetmek ve sevdiklerinden gelenlere sabretmek, en yüce bir idealdir. Dış görünüşüyle kapalı ve sıradan, ama sinesinde bin bir buhurdan çeşit çeşit koku neşreden; nam ü nişan nedir bilmeyen; makama, mansıba eyvallah etmeyen bir kahramandır o. Bir mum gibi eriyen benliğinde cihanlar aydınlığa kavuşur

ama onun göz bebekleri şuânın zerresini bile kendi hesabına kullanmak istemez. O, alâyişsiz ve gösterişsizdir. Duygularını anlatmak için kürsülere, mahfillere ihtiyaç hissetmez; bu duyguların yüzünde aksetmesi yeter onun için. Dayanıklıdır, darılma bilmez. Müsamaha atmosferine çarpan kin ve öfke şahapları, onun yakıcı ve eritici havasıyla iz bırakmadan kaybolur gider. "Dövene elsiz, sövene dilsiz ve kırana gönülsüz"dür. Kendi mutluluğuna karşı yabancı, fakat alabildiğine diğergâmdır. Yaşatmak için yaşama zevkinden vazgeçendir. Kararlı ve azimlidir. Ayaklarının önünde bin bahar sökün etse, yine de yol ve yön değiştirmez. Ona göre makam, aldatıcı bir tahterevalli; mansıb, buz üzerinde bir yazı; servet, fırtınayla yer değiştiren çer çöpten ibarettir. (Çağ ve Nesil, TÖV Yay. İzmir 1997, s. 19-22)

Ali, Hubeyb, Mus'ab, Sa'd, Mehmet, Ukbe, Tarık, Selim, Halid, Ebû Katâde…

Genç adam, yere yıktığı düşmanının yüzüne tükürmesi karşısında, "Şimdi seni öldürürsem, Allah için değil, gazaba gelen nefsim için öldürmüş olacağım" diyerek, düşmanını affeden; hasmının öldürülmesi karşısında büyük üzüntü duyan; hep başkalarını nefsine tercih etme esasına göre yaşadığı için kış günü yazlık elbiseler içinde tir tir titreyen bir Ali'dir.

Hayatını, sevdiğinin hayatına bir diken bile batmaması için seve seve feda edebilecek bir Hubeyb'dir. Kolu-kanadı koptuktan sonra bile, sevdiğini korumak için kan kırmızısı başıyla hâlâ ayakta duran ve "Bu baş bu omuzda olduğu müddetçe, O'na gelip çarpan şeyleri göğüslemezsem, vefasızlık yapmış olurum" diyen Mus'ab'dır. Bir solukta Kisra'nın beldelerini târumâr edip, topuzunu Bizans'ın başına indiren; bir hamlede Berberî diyarlarını fethedip, okyanus karşısında, "Ya Rabbi! Karşıma bu deniz çıkmasaydı, Sen'in adını daha da ilerilere götürürdüm" diyen; sonra o okyanusu aşıp, kral hazinelerinin başında, "Dikkat et!

Dün bir köleydin, bugün muzaffer bir kumandansın; yarın toprak olacaksın!" sözleriyle, muhteşem bir murakabe örneği sergileyen; "Şîrler pençe-i kahrında lerzân olurken", hocasının atının ayağından sıçrayan çamurla ıtırlanmış cübbesinin tabutuna sarılmasını vasiyet eden; ve zaferlerinin doruğunda iken, sarığı boynunda, bir suçlu gibi huzura çıkıp, bir nefer olmayı seve seve kabul edebilen Sad'dır, Fatih'tir, Ukbe'dir, Tarık'tır, Selim'dir, Halid'dir. Bir lâhza kendisinden ayrılmadığı kardeşiyle konuşmama emri karşısında en küçük bir ses çıkarmadan teslim olan Ebû Katâde'dir. (Çağ ve Nesil, s. 10-12)

Son olarak, genç adam, millet ruhunun derbeder ve milletin dâğidâr olduğu bâdirenin bahadırıdır; gayretiyle, düştüğü yolları şevkle geçip, engelleri bir bir aşan ve yorulduğunu ancak kalbi durup çatladığı zaman anlayan bir küheylan; ışığa gönül vererek sonsuza yelken açmış ve geçtiği her yere nurlar saçmış, hayata ait bilmeceleri çözdükten sonra dünyanın ötesine uzanarak, millî ruh bestesine yâd-ı cemîl olarak giren bir ışık süvarisi; kıvrım kıvrım Hakk'a uzanan ışıktan yolda benlik adına ne varsa aşmış bir kahraman; Hızır'la halvet olup, semaya uzanan yolda rampalar kurarak, gelip geçenlere şafak mesajı sunan bir dâvâ adamı; başı gözü polatlı, üveyk gibi kanatlı, yüreği dertle ezgin, duyguları engin, ululardan bir ulu, heyecanlı dopdolu ve Allah'ın sadık kulu bir ışık adamdır. (Kırık Mızrap, 5-28)

İKİNCİ BÖLÜM

GÖKKUŞAĞI

YIKILIŞIMIZA 'DÖKÜLEN' TÜRKÜLER

Mevlânâ İdris-i Bitlisî, Yavuz Sultan Selim zamanında yaşamış ve Yavuz'un kılıcına râm olmuş illerin gerçek fethine hizmet etmiş bir âlimdir. Osman beyimizin gördüğü rivayet olunan rüyayı anlatırken, fethin muhteşem bir medeniyet halinde toprağa nakşolunuşunu tasvir eder. Sultan Osman, bir gece Şeyh Edebâli'nin zaviyesinde uyurken bir rüya gördü. Rüyasında kendisi Şeyh'in yanında yatıyordu. Gördü ki Edebâli'nin koynundan bir ay doğdu; dolunlaşınca inip, kendi koynuna girdi. O anda kendi göbeğinden bir ağaç bitip büyümeye, yükselmeye başladı. Büyüdükçe yeşillendi, güzelleşti. Dallarının gölgesiyle bütün dünyayı örttü. Anun gölgesinde dağlar var. Dağların dibinden pınarlar çıkıp, revâha olup akar. Kimi bağın suvarır, kimi çeşmeler akıdur. Ağacın yanında dört sıra dağlar gördü ki, bunlar Kafkas, Atlas, Toros ve Balkanlardı. Ağacın köklerinden Dicle, Fırat, Nil ve Tuna çıkıyordu. Bu ırmakların üzerinde deniz gibi gemiler vardı. Tarlalar ekin doluydu. Dağların tepeleri ormanlarla örtülüydü. Vadilerde şehirler vardı. Şehirlerde camiler kurulmuştu. Bunların hepsinin altun kubbelerinde birer hilâl ışıldıyor; minarelerinde müezzinler ezan okuyorlardı. Bu sesler, ağaç dallarındaki kuşların cıvıltısıyla karışıyordu. Bir an, ağacın yaprakları kılıç gibi uzamaya başladı. Derken, bir rüzgâr çıkıp, bu yaprakları, İstanbul şehrine doğru çevirdi. Şehir, iki denizin ve iki karanın birleştiği yerde, iki firuze ile iki zümrüt arasına oturtulmuş bir elmas gibi idi. Böylece, bütün dünyayı kuşatan

geniş halkalı bir yüzüğün kıymetli taşını andırıyordu. Sultan Osman, yüzüğü takıyorken uyandı.

Mevlâna Bitlisî'nin anlattığı bir rüya değil, rüyanın hakikat olmuş tabiridir. Bu tabiri, A. Şinasi Hisar, Boğaziçi Mehtapları'nda şöyle anlatır: Bu, terkibine su, mehtap, bülbül sesi ve saz karışan nazik bir medeniyetti ve Allah'la uyuşmuş bir dünya içinde yüzen bahtiyarlar, şüphesiz kendilerine bir musiki gibi gelen ve kendilerini bir hava gibi saran bu medeniyet sayesindedir ki, talihlerini sevmiş, kabul etmiş ve ona baş eğmiş, rahatlarını bulmuş olarak yaşıyorlardı. Bu, âhirete, ebediyete inanan, dünyevî olduğu kadar uhrevî ve dinî bir medeniyetti. Şifahî bir kültüre dayanan bu medeniyette, yani bu ruh ve maddenin birleşik âleminde, bütün kanaatler sanki köklerini ebediyete saldıkları içindir ki, bu insanlara büyük bir tevekkül geliyor ve onlar, büyük ümitlerin yanında ikinci safta kalan küçük ve fani lezzetlere, bir terbiye teşrifatıyla ve bir kalb saffetiyle, böyle nezaket ve belki merhametle bakıyorlardı. Bütün bu manaların hep beraber kaynaşarak bu kıvamı almaları, tadlarının bu raddeye gelmesi, kalblerin bu sevgiyle yumuşaması, bakışların bu emniyetle tatlılaşması, fani insanların bu kadar ezelî ve mâverâî hisler duyabilmeleri, hulâsa bütün Boğaziçi medeniyetinin böyle açılıp yayılması için kim bilir, ne uzun hazırlıklar, ne zahmetli hazırlanışlar, ne yaman zamanların yavaş yavaş geçmesi, ne kadar hayal ve melâl mevsimleri, tahakkuk etmemiş nice hülya ve rüya, israf ve heba edilmiş ne çok malzeme, kaç bin türlü emek; irsî terbiyelerin ne kadar tekerrür etmesi, ruhlardan ruhlara miras olarak geçen nice huy, kaç talih ve kaç refah senesi, ne kadar tecrübenin neticelenmesi, ne kadar merhametin aşılması, ne kadar çilenin dolmuş olması, ne kadar biçarelerin yol açmaları, ne kadar ham ruhların pişmesi, ne kadar ustaların ve üstadların anlaşılmamış kalmaları ve anlaşılmış olmaları, ne kadar gönülle-

rin merhameti, ne kadar mevsimin rahmeti, ne kadar tesadüfün mürüvveti lâzım gelmişti!

Gökle beraber zaman, gökkuşağının toprağa nakış nakış kanaviçe yapılmasına tebessüm etmiş, ne var ki, neticede gözyaşına dönüşmemiş bir tebessüme gök de, zaman da şahit olmadığından, baharda toprağımıza sevinç gözyaşları olarak dökülen rahmet, hazanla birlikte hüzün olarak çağlamış ve dallarından bir bir dökülen yapraklar, kendileri için 'dökülen' türkülerle birlikte toprağa karışıp gitmiştir.

1281'de toprağa düşen tohum, 1299'da ruşeym halinde güneşe tebessüm etmeye başladı. Sonra, yaklaşık dört asır asude gölgesinde insanlığın önemli bir kesimi mest ü mahmur ömür sürdü. Gövdesine kurtlar yürüyünce, 1683 ile 1699 arasında fasılasız 16 yıl şiddetli kasırgalarla sarsıldı ve dalları kırılmaya, yaprakları dökülmeye yüz tuttu. Bir zamanlar 'bizim' olan şehirler yaprak yaprak Tuna'ya döküldükçe, beraberinde türküler de dökülür oldu. Şehirler sarı yapraklar gibi düşerken, bir zamanlar 'bizim' olan Rumeli'nin mor sümbüllü, hercaî menekşeli ve mahmur lâleli dağları da uzaklarda bir ufuk halinde kalmaya başlamış ve dökülen türkülere yas tutmuş dün de, önceki gün de Temeşvar'lı Gazi Âşık Hasan dökmüş bu türkülerden birini:

Senin yazın kışa benzer,
Bir sevdalı başa benzer;
Çok içmiş sarhoşa benzer…
Duman eksilmeyen dağlar…
A dağlar, ulu dağlar,
Eşinden ayrılan dağlar!

Selviye benzer meşesi,
Del'olup aşka düşesi…

Top top olmuş menekşesi,
Burcu burcu kokan dağlar…
A dağlar, ah ulu dağlar,
Eşinden ayrılan dağlar…

Yükseklerde yurdun mu var;
Şahinlerin, kurdun mu var?
Bencileyin derdin mi var?
Gözyaşları akan dağlar;
A dağlar, ah ulu dağlar,
Eşinden ayrılan dağlar…

Kardeş Azerbaycan'ın önceki asırda yetiştirdiği şairlerden olan Zâkir, acılarını âşık tarzında manzumeler halinde terennüm etmiş, vatanının ciğersûz haline kanlı türküler dökmüştür. Çevresinde gördüğü sosyal çöküntülere ömrünün sonundaki sıla hasreti de eklenince, daha bir kanlanmıştır bu türküler:

Bir saat havada kanat sahlıyon
Rahm edin dîdemde yaşa durnalar
Katarlanub hansı yerden gelürsiz
Kakıldaşa kakıldaşadurnalar

Diyâr-ı gurbette müddetî varam
Gece gündüz vatan deyüp ağlaram
Men de sizin gibi garîb ü zârem
Eylenmeyin benden haşadurnalar

Men sevmişem onun çemen düzünü
Bir de nasîb olan görem yüzünü
Yohsa danışursız vatan sözünü
Verübsinüz ne başbaşadurnalar

Zâkir'em od dutup alışdı ciğer
Var ise vatandan sizde bir haber
Tegafül etmeyün Allah'ı sever
Dönmesün bağrınuz daşadurnalar.

Orta Asya'dan Balkanlar'a, Azerbaycan'dan Mağrib'e uzanan yıkılışın, göçlerin, katliamların, gözyaşlarının birbirini takip ettiği bu hicranlı dönemde Bayburt'un Moskof eline geçmesi üzerine Bayburtlu Zihnî'nin dilinde ifadesini bulan hicran ve gözyaşı da, mızrabın tellerine bir başka dokunur mahiyettedir.

Vardım ki yurdundan ayak göçürmüş,
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı..
Camlar şîkest olmuş meyler dökülmüş,
Sâkîler meclisten çekmiş ayağı.

Kangı dağda bulsam ben o maralı;
Kangı yerde görsem çeşm-i gazeli?
Avcılardan kaçmış ceylan misâli,
Göçmüş dağdan dağa yoktur durağı.

Lâleyi, şebboyu, gülü hâr almış,
Aşk u şevk ehlini ah ü zâr almış;
Süleyman tahtını şimdi mâr almış;
Gâme tebdil olmuş ülfetin çağı.

Zihnî dehr elinden her zaman ağlar,
Vardım ki, bağ ağlar, bağban ağlar.
Sünbüller perişan güller kan ağlar,
Şeyda bülbül terk edeli bu bağı.

Üstümüzde bahar yellerinin estiği, Faruk Nafiz'in dillendirmesiyle, "son karların sesiyle çağlayan şelâleler"in gürül gürül akmaya durduğu ve "dağda sümbüllerin, bağda kızıl lâleler"in domur domur göz vermeğe başladığı bir demde, kıştan, hazandan bahsetmek gerekir miydi? Bazen kışta bahar ve yaz havası yaşatan Allah, dileriz baharda da kış havası yaşatmasın. Ama, türkülerin dilinde bu havaları hissetmede de belki fayda olabilir.. Hicranımızı seslendiren bunca türkülerden sonra, her notasıyla bizim olan ve kışta bahar ümidini besteleyen bir türküyle bu bahse son verelim:

Yine hicran dolu günleri andım,
Yıllar birbirine karışıp gitmiş.
Ürperdim ve yerimde kalakaldım,
Dostlar düşmanlarla karışıp gitmiş.
Yüzerken millet en derin uykularda,
Kaybolup gitti değerler art arda.

Kan ter var mazinin yanaklarında,
Demir bukağılar ayaklarında;
Acı bir tebessüm dudaklarında,
Meçhûl bir sahile yanaşıp gitmiş..
Devam ediyor hâlâ karanlıklar,
Gecenin arkasında gündüzler var.

Hazan esmiş, bütün bağlar bozulmuş,
Dökülmüş yapraklar, çiçekler solmuş;
Yiğit ölmüş, küheylanı yorulmuş,
Ve eski günlerde savaşıp gitmiş.
Gitmiş ve şimdi de çok uzaklarda;
Bekliyoruz hülyalı şafaklarda.

Bir zamanlar parıldayan o tâçlar,
Tâcdarlara sine açan yamaçlar,
Zümrüt yamaçlarda altın ağaçlar,
Hicran kervanına ulaşıp gitmiş.
Kıvılcım var o ürperten sönüşten,
Kıvılcımda mesajlar var dönüşten.

HER GÜNÜN YARINI

Biz bir ayeti neshettiğimiz veya unutturduğumuz zaman ya ondan daha iyisini veya mislini getiririz. Bilmez misin ki Allah, her şeye kadirdir. (Bakara: 2/106) Her gün yevm-i beter midir, yoksa insanlık her geçen gün daha iyiye mi gitmektedir? Bu soruya bir çırpıda ve bir kelimeyle cevap vermek zor olsa gerek.

Her şeyden önce şurası bir gerçektir ki mutasyon, cidal ve tabiî seçmeciliğe dayanmasa da türden türe bir atlama olmasa da yaratılışta ve hayatta bir tekâmül kanununun varlığı açıktır. Yeryüzünde dört âlem olarak bilinen elementler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar âlemi arasında karmaşık münasebetler vardır ve bunlardan alttakiler üsttekilere basamak olma, üsttekiler de alttakileri kendinde barındırma hususiyetine sahiptir. Elementler bitkilere menşe' ve gıda olurken, hayvanlara gıda olan bitkilerde unsurî, hayvanlarda hem unsurî hem nebatî, insanda ise hem unsurî hem nebatî hem de hayvanî yönler vardır. Bitkiler ve hayvanların tekâmülü ölümle bir üst hayat seviyesine gıda olarak basamaklık yapmakta yatarken, insanın tekâmülü, doğumdan itibaren ilme ve imana dayanmaktadır.

Evet, insanın tekâmülü ilme ve imana dayanır. Hiçbir şey bilmeden dünyaya gelen insan, bir yandan bedenen gelişirken, bir yandan da istidatlarının inkişafı ve fıtratındaki iman cevherinin iradî ateş almasıyla en sonunda nev olarak imkân âleminin üst sınırlarına dayanan, fert olarak da kâb-ı kavseyn, yani ferdî istidadının tavanına ulaşan bir tekâmül sürecine girer. Onun

insanlığı, işte bu tekâmül sürecindeki deprenmesinde, gel-gitlerinde ve hayat boyu her an devam eden mücadelesinde yatar. İnsanın yaratılışında nasıl bir toprak-ruh düalitesi varsa, onun tekâmülü de hayatı da hep iki yön arz eder. Bir defa o, hayatının kendine bakan yönüyle hem öğrenme, hem inanma durumundadır. Çünkü açıkça görüldüğü üzere, nasıl ağaçtaki bütün faaliyet meyveye yönelikse ve meyve bütün ağacın hülasası ise insan da yaratılış ağacının meyvesi olduğundan yalnız yeryüzü değil, bütün kâinat insana yöneliktir ve insan, bir normo-âlem olarak, bütün kâinatı kendinde barındırır. Dolayısıyla onun, şu yeryüzü hayatında inkişaf edecek olan istidatları kâinat çapındadır ve o, bu istidatlarını inkişaf ettirebildiği nispette insaniyet mertebelerini kat eder ve varlık hedefine doğru yol alır. Bu hususiyetinin yanı sıra, manası bilinmeyen ve anlaşılmayan bir kitabın ne kadar güzel olursa olsun hiçbir değeri olmayacağından, kâinat kitabını okuyup ondaki derin manaları, hikmeti, gayeyi ve yazılmasındaki hedefi anlayan da insandır; öyleyse insan, kâinatın manasını kavrayabilecek, eşya ve hadiselerin hakikatine nüfuz edebilecek kabiliyettedir ve dolayısıyla, kavrayıp nüfuz etme mecburiyetindedir.

Şu halde, kâinatta böylesine önemli bir yeri olan ve yine böylesine önemli istidatlarla donatılan insan için dünyanın ebedî bir hayatın tarlası olmasındaki sır nerede yatmaktadır? İşte bu soruların cevabı, insan varlığının, temelde Allah'a bakan ve bir yönüyle onun doğrudan tekâmülüyle alâkalı olan yanında aranmalıdır.

İnsan, bütün varlıklar gibi, Allah'a kul olmak için yaratılmış ve yeryüzünün halifesi kılınmıştır. Yeryüzünde halife olmak demek, eşyanın ve hadiselerin hakikatini kavrayıp, onları yaratılış bütünündeki fonksiyonları istikametinde kullanarak, Allah adına adaletle yeryüzünde hükmetmek ve yeryüzünü sulh içinde kâinatın diğer bölümleriyle bütünleştirmek demektir; yani kendi

iradesiyle yeryüzünü kâinatın huzur ve ahenk korosuna iştirak ettirmektir ki, bir noktada bu, Allah'a kul olmakla aynı manaya gelir. Çünkü bu manada bir yeryüzü hilâfeti, ancak Allah'a kullukla gerçekleşir. Aksi halde, benliğini Allah'a kullukta eritemeyen insan, bencilliğinin karanlık labirentlerinde dolaşır durur veya şeytan üçgeninin derin girdaplarında boğulur gider.

İnsan, yaratılışının gayesini veya yeryüzünün hilâfetini bir Müslüman olarak günde kırk defa Allah'ın huzurunda, "Ancak Sana ibadet eder ve ancak Sen'den yardım dileriz" diyerek ifade ve ilân eder. O, fert olarak da namaza dursa, yine çoğul sigası kullanarak "ibadet eder ve yardım dileriz" der. Yani, insan bir fert de olsa, bir nev'dir ve her bir insan, kâinatın yoğun bir hülasası ve ayrıca, yukarıda ifade edildiği gibi, kâinat kitabının manasını çözen ve okuyan en şerefli varlıktır. Dolayısıyla o, kendi vücudundan, vücudunun aza ve hücrelerinden başlayarak, ailesi, çevresi, memleketi, bütün insanlık ve en nihayet bütün varlık adına Allah'a arz-ı ubudiyette bulunur ve böylece bütün kâinatı kuşatan küllî sorumluluğunu idrakle, bu sorumluluğun gereğini yerine getirebilmek için Allah'tan yardım diler. Fakat her ne kadar insan fert olarak bütün bir kâinatı kendinde barındırıyor ve yine fert olarak Allah'ın huzurunda arz-ı ubudiyette bulunuyorsa da, böylesine küllî bir sorumluluğu tek başına yerine getiremeyeceği için içtimaî bir varlık olarak yaratılmıştır ve dolayısıyla bir cemaat, bir ümmet, hatta Hz. Âdem'den bu yana bütün bir insanlık olarak omuz omuza vermek mecburiyetindedir; dolayısıyla, yeryüzünün hilâfeti, ancak bir rehber, bir imam arkasında saf tutmuş bütün bir insanlık tarafından yerine getirilebilir. İlk insandan bu yana, neden bütün peygamberlerin aynı dinin esaslarıyla geldiğini ve ferden namaz kılmak caiz olsa da cemaatle namazın neden çok mühim olduğunu ve bir arada yaşamanın ehemmiyet ve manasını buradan anlayabilir ve yine

buradan, "her gün yevm-i beter midir, yoksa insanlık, her geçen gün iyiye mi gitmektedir?" sorusuna cevap bulabiliriz.

Evet, eğer insanın yeryüzündeki vazifesi hilâfetse ve bu vazifenin ifası ilme ve imana dayanıyorsa; insanlık da bu manada sürekli bir tekâmülün içindeyse, ne "her gün yevm-i beterdir" diyebiliriz, ne de "insanlık, her geçen gün daha iyiye gitmektedir" diyebiliriz. Bir defa, dünya insan için Âhiret'in tarlası ise, insanın yeryüzü hayatı bu tarlayı Âhiret hesabına ekebildiği nisbette mana ve değer kazanır. İkinci olarak, insanın yüklendiği yeryüzünün halifesi olma fonksiyonu bir yönüyle ilme dayanıyor ve onun bu manada meleklere rüçhaniyeti ilmî vukûfiyetinden kaynaklanıyorsa, bu takdirde "bugün dünden daha kötüdür" diyemeyiz. Çünkü insan, ilimle imanı birleştirdiği, yani dinin hem iman, ibadet, muamelât ve ahlâka bakan yönünü, hem de ilimlere bakan yönünü ikame edebildiği takdirde, hayatına gerçek değeri kazandırmış ve sorumluluğunu yerine getirmiş olacaktır. Âhiret'in kazanılması dinin daha çok birinci yüzünü ikameye bakarken, dünya hâkimiyeti de daha çok ikinci yüzünün ikamesine bakar. Allah, yeryüzü veraset veya hâkimiyetini, öncelikle dinini her bakımdan ikame edenlere verir; bundan sonra izafî derecelendirmeler başlar ki her zaman yeryüzü hilâfetini dinin her iki yüzü cihetiyle daha çok hak edenler yeryüzünde hâkim olurlar. Bu manada, "İslâm hak din olduğu halde, neden birkaç asırdır kâfirler hâkim ve Müslümanlar mahkûm?" sorusu hiçbir değer ifade etmez. Demek ki, birkaç asırdır Müslümanlar yeryüzü hilafetinin gereğini yerine getirememiş ve kâfirler, inanmasalar da dinin en azından bir yüzünü ikame cihetiyle, yeryüzünün hâkimiyetine Müslümanlardan daha çok liyakat kesbetmişlerdir.

Meseleye izah etmeye çalıştığımız çerçevede yaklaştığımız zaman, "İnsanların en hayırlısı, benim zamanımda yaşayanlardır; sonra bunları takip edenler, daha sonra da onları takip edenler gelir" hâdis-i şerifi, Sahabe-i kiram, Tabiîn ve Tebe-i Tabiîn'in

dinin hem Âhiret'e bakan yüzünü, hem de dünyaya bakan ilimler yüzünü ikamede bütün zamanların en hayırlı nesilleri olduğunu ifade etmektedir. Bundan sonra bu manada bazen yevm-i beter olmuş, bazen de insanlık iyiye doğru gitmiştir. Son asırlarda Müslümanların ilimleri nerdeyse toptan, dinin Âhiret'e bakan yönünü de büyük ölçüde ihmaliyle, üstünlük Batı'ya geçmiş, fakat Batı, ilimleri imanla birleştiremeyip tam ters yönde gittiğinden, küllî fazileti kazanamamıştır. Bugün, kafa-kalb bütünlüğüne eren ve ilimlerle imanı birleştirip yeryüzünü Âhiret adına imara yönelen Müslümanlar, yeniden küllî fazilete erebilecek ve bir bakıma Sahabeye yaklaşabilecektir.

Meselenin bir vechesi daha vardır ki, oldukça mühimdir. İlimler, nesiller boyu araştırma ve öğrenmeye dayanması ve ilimler sahasındaki her bir adımın yeryüzünün imarında bir ileri adımı ve İlâhî isimlerin tecellilerinden birinin daha anlaşılıp vuzuha kavuşmasını, dolayısıyla iman hakikatlerinin de inkişafını temsil etmesi yönüyle, hiçbir zaman umumî manada bütün yeryüzünde her gün yevm-i beter olmamış ve insanlık daima ileriye gitmiştir. Sahabe-i kiramın bütün nesillerin en hayırlısı olması da bir bakıma, bir Batılının da itirafıyla, insanlık ilimler sahasında Efendimiz'e kadar % 25 nisbetinde yol almışken, Efendimiz'in 23 yıllık risaleti döneminde bir % 25 daha yol almasında yatmaktadır. Yaratılış Allah'a bakan yönü itibariyle, İlâhî İsimlerin tecellilerini temsil ettiğinden ve her geçen gün bu tecelliler daha geniş mikyasta ortaya çıktığından, insanlık devamlı bir terakki halindedir. Ayrıca, dinî sahadaki sarsıntıların tamiri için Müslümanların başına gelen felâketler de -baharın güzel günlerine kışın soğuk ve fırtınalarından geçerek varılması misaliyine değişik İlâhî İsimlerin tecellilerine dayanması ve rahmetin de cebr-i lutfi tarafını temsil etmesi bakımından, yine hiçbir zaman "her gün yevm-i beterdir" denilemez. Ve bu manada da insanlığın ilk gününden bu yana her gün yevm-i beter olmamış

ve daima ileri yönde yol alınmıştır. Bundandır ki, insanlığın en geniş planda ve en geniş coğrafyada tadıp yaşayacağı saadet istikbaldedir ve bugünkü nesilleri beklemektedir. İşte: "Biz bir ayeti neshettiğimiz veya unutturduğumuz zaman, ya ondan daha iyisini veya mislini getiririz. Bilmez misin ki Allah, her şeye kadirdir" ayetinin içtimaîye ve insanlık tarihine bakan yönü, kanaat-i âcizanemce bu gerçeği ifade etmektedir.

LİSANIN DİLİ

Dillerin menşei ve nasıl ayrıştığı hususunda kesin şeyler söylenemiyorsa da nasıl kişilerle, kişilerin karakteriyle, zevkleri, giyimleri, hatta sevdikleri renkler arasında bile bir iç münasebet varsa, milletlerle dilleri arasında da benzer bir münasebetin bulunduğu inkâr edilemez.

Kâinatta bir şey her şeyle, her şey de bir şeyle münasebettardır. Bu zaviyeden, kişinin ayağına takılan bir taşın, o anki halet-i rûhiyesine göre karşısına çıkan herhangi bir nesnenin bile bir manası ve verdiği, vermek istediği bir mesaj vardır; çünkü kâinatta tesadüflere yer yoktur ve her şey bir takdir, bir plan ve muhît bir ilim çerçevesinde cereyan etmektedir.

Dil, gerek kişinin, gerekse milletlerin kendilerini ifade vasıtasıdır. Dil içinde diller, meselâ her meslek grubunun bir dili olduğu gibi, hemen her ferdin de kendine has bir dili vardır denilebilir. Konuşma üslûbu, edası, kullandığı kelimeler, kişinin karakterini, halet-i rûhiyesini ve içyapısını bir dereceye kadar ortaya koymaya yeterlidir.

Dille, dilin grameri ve kelimeleriyle, hatta telâffuzuyla, o dili konuşan millet arasında da çok derin münasebetler vardır. Meselâ, Türkler, temelde çok derin düşünmeyen ve genellikle meselelerin doğrudan üstüne giden bir millettir veya en azından Orta Asya yaylalarında iken, bu tür hususiyetleri çok bariz şekilde göze çarpan bir millet idi. Bundandır ki, Orta Asya Türkçemizin en bariz vasfı, sert sessizlerle dolu oluşu ve içinde

bol bol tek heceli fiiller bulunmasıdır. Bu, askerî bir disipline ve meseleleri bir çırpıda halletmeye yönelik hareketliliğe işaret eder. Daha sonra İslâm'la kucaklaşmasının ardından, bir yandan bu asker millet, incelerden ince bir medeniyet kuracak ölçüde bir ruh eğitiminden geçip, taşa, toprağa ve ağaca en güzel şekilleri verirken, bir yandan da dilindeki sertlikler yumuşamaya, kelimeler daha bir güzelleşmeye, kelime haznesi genişlemeye başlamış ve neticede ortaya Osmanlıca gibi, kışla, tekye ve medrese üçgenini en güzel şekilde ifade eden muhteşem bir dil çıkmıştır. Ne zaman ki durum tersine dönmüş, Osmanlı Devleti hayata veda ederken, Osmanlıca da yerini yavaş yavaş, bilhassa bazı çevrelerde kupkuru bir dile terk etmiştir.

Türkçe, yapısı bakımından 'eklemeli' diller grubuna girmektedir; yani fiil kipleri çekim ekleriyle, ismin halleri hâl ekleriyle tayin edilirken, şahıs ekleri de özne vazifesi yapacak şekilde şahıs zamirlerine işaret olarak fiillerin sonuna gelir. Türkçe gibi Almanca da eklemeli diller grubundandır. Bu, belli bir disiplin anlayışını, ailevî ve millî dayanışmayı ve sınırları çizilmiş bir düzeni gösterir. Gerçekten de Türkler olsun, Almanlar olsun, daha çok devletçi, disiplini seven ve hatları belirgin bir düzen ve sistem taraftarı iki millettir. Buna karşılık, başlangıçta Almanca kökenli bir dil olmasına rağmen, daha sonra nev-i şahsına münhasır bir dil haline gelen İngilizcede durum tamamen değişiktir. Yüzyıllardır morfolojik sadeleşme içinde olan İngilizcede 'ek'ler ayrı birer kelime haline gelmiştir ki bu da İngilizlerin bir bakıma ferdiyetçiliğini ve 'önce ferd, sonra millet' anlayışını ortaya koyar. Bunun yanı sıra, Almanca ve bir dereceye kadar da Türkçe gramatik bir dil iken, İngilizce ancak % 50 nisbetinde gramatiktir ve belli bir kaideye dayanmayan yönleriyle kendine has zorluğu olan, yani kaypak ve seyyal bir dildir. Buradan haraketle; Almanların disiplinine karşılık, İngilizlerin disiplini çok sevmediklerini söyleyebiliriz.

Farsça'nın belirgin özellikleri içinde, telâffuzu hoş, musikisi güzel kelimelerle, ağızdan dolu dolu çıkan yuvarlak ve uzun söyleyişli seslilerin çokluğu, bir bakıma Acem mübalâğa ve melankolisini ortaya koyar. Aynı şekilde, İngilizcede de telâffuzda 'diphtong' denilen çok sayıda çift sesli vardır. Bunlara bir bakıma İngiliz gurur ve çalımının ifadesi olarak bakılabileceği gibi, daha da öte, bir bakıma kaypaklığa ve daha çok aldatıcı olabilme 'kabiliyet'ine dayanan modern diplomaside İngilizlerin başarısına bir işaret olarak da bakılabilir. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de "Eğer dilemiş olsaydık, onları (münafıkları) sana tek tek gösterirdik de, onları simalarından tanırdın. Bununla birlikte onları konuşma tarzlarından, sözlerindeki eğip bükmelerden mutlaka tanırsın," (Muhammed Suresi, 30) âyetiyle birlikte değerlendirildiğinde daha belirgin hale gelecek, daha bir manâ ifade edecektir.

Arapçanın diller arasında nev-i şahsına münhasır bir yeri vardır. Bu dilin hem eklemeli, hem eklemesiz bir dil oluşu, Araplarda disiplinle serbestliğin dengede tutulması lüzumunu iş'âr eder. Yine Arapçada bir kelimeden, bilhassa fiilden çok kelime türetilmesi, herhalde Arap kabileciliğinin ve Arapların hayatiyetlerini muhafaza için devamlı hareket halinde olmaları lüzumunun göstergesi olsa gerektir. İklimin sıcaklığı hasebiyle rahat ve rehavete çabuk düşebilecek bir milleti, dilleri ve bu hususiyetiyle hem uyarmakta, hem de İslâm öncesi ve sonrasının ilk beş asrında görüldüğü üzere, esasen Arap milletinin iklim, coğrafya ve geçim şartlarının da tesiriyle hareketli bir millet olduğunu ortaya koymaktadır. Arapların hemen hemen son on asırlık ataletleri, bu söylediğimize ters düşmez. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, on dört asırdır Arapçayı korumakta olduğundan, Arapça on dört asırdır aynı Arapçadır. Arapçada nesne zamirlerinin fiillere eklenmesi, buna karşılık şahıs zamirlerinin eklenmemesi, yine Kur'ân'ın nüzulü sırasındaki Arap misafirperverliğinin ve serazatlığının bir işaretidir sanırım.

Derinliğine tahlil gerektiren bu mevzuda dikkat çeken bir diğer nokta da şahıslara göre fillerin aldığı şekillerdir. İngilizcede özne olarak kullanılan şahıs zamirleri, her hal ü kârda fiilden bağımsız olarak gelir ve ancak 'geniş zaman' kipinde müfret (tekil) üçüncü şahısta değişiklik olur ki, bu da herhalde, üçüncü şahsa göstermelik değer verme şeklinde tezahür eden İngiliz 'siyaseti'nin işaretidir. Bunun dışında fiillerde şahsa göre değişiklik olmaması, özne ve nesne olarak kullanılan şahıs zamirlerinin fiilden ayrı gelmesi, hep İngiliz ferdiyetçiliğini ön plâna çıkaran dil hususiyetleri olarak göze çarpmaktadır. İngilizcedekinin aksine Türkçede kipler eklerle tayin edildiğinden, hem şahıs ekleriyle şahsa göre fiillerde değişiklik olur; hem de kiplerin yapıları değişiktir. Bunun yanı sıra, şahıs ekleri özne vazifesiyle fiile bitişirken, nesne vazifesi gören zamirler, fiilden ayrı olarak gelir. İngilizcedeki sistem, yapılan işi iş olarak ortaya çıkarır ve işin kimin tarafından kime karşı yapıldığına daha bir ağırlık verirken, Türkçede işi yapandan daha çok işin kendisi ve kime karşı yapıldığı mühimdir. Bu da, kanaatimce hem ayıpları örtme, hem mazlumları koruma, hem de tevazuun işaretidir. Şu kadar ki, Türkçede bazen özne, şahıs zamirleri şeklinde fiilden önce de gelebilir ki bu, gerektiğinde işi yapan şahsın ön plana çıkarıldığını da gösterir.

Yine Türkçede müfred (tekil) üçüncü şahıs fiilin özneyi gösteren açık şahıs eki almaması, bir yerde ferd ve ferdin hukukundan ziyade devletin önemli olduğuna işaret ederken, üçüncü şahıs hakkında daha çok fiilin önemli olup, tek başına kalmış ve cemiyete dâhil olamamış üçüncü şahısların silik kalmaya mahkûm bulunduklarını da ortaya koyar. Almancada, meselâ geniş zaman kipinde birinci ve üçüncü çoğul şahıslar, birbirleriyle ve ayrıca masdarla aynı olarak gelirler ki bu da Almanlardaki 'biz ve onlar' yani millet veya ırkın ehemmiyetini ve ırk ayrımını gösterir.

Arapçada, çoğu dillerin aksine yalnızca 'ben, sen, o, biz, siz, onlar' şeklinde altı değil, tesniye (ikil) ve dişi (müennes) sigalarıyla birlikte on dört şahıs zamirinin olması ve tesniyeler dışında her biri için fiilin şahıslara göre değişmesi, hem kadın-erkek ferdin ehemmiyetini hem fert sayısının ehemmiyetini, hem de cemaat halinde bulunmanın ehemmiyetini ortaya koyar. Birinci şahıslarda tesniyenin olmayıp, ikinin de 'biz' şeklinde çoğul sayılması, iki kişiyle bile cemaat olunabileceğine işarettir. Arapçanın Kur'ân'ın dili olması, bu bakımdan da mühimdir ki, İslâm ferde hususî önem verip ferdin hukukunu cemaate feda etmediği gibi, cemaat halinde bulunmayı da mutlak gerekli addeder.

Evet, diller de bin bir 'dil'le kâinata hâkim bir takdiri ve her şeyi bilen ve her bir şeyi her şeyle münasebet içinde yaratan mutlak Kudret'i anlatmakta ve zerre ölçüsünde bile tesadüflere yer olmadığını haykırmaktadır.

MUHTEŞEM İMPARATORLUĞUN MUHTEŞEM DİLİ OSMANLI TÜRKÇESİ

Muhteşem Osmanlı Cihan İmparatorluğumuzun medrese, tekye ve ordunun temelleri üzerinde yükseldiği bilinen bir gerçektir. Bu üçlünün sembolize ettiği ilim, aşk ve kuvvet her zaman için medeniyetlerin üç mühim esası olmuştur.

Her ferdin, her milletin ve her medeniyetin kendine has bir dili, kendine has kendini ifade şekli vardır. Geniş manada davranışlardan geleneklere, edebiyattan mimarîye uzanan bu dil, kendini çok daha geniş bir şekilde lisanla ortaya koyar. Yahya Kemal'in ifadesiyle, her halk, kendi ikliminin lisanını söyler.

Türklerin Müslüman olmadan önce Orta Asya yaylalarında geçen hayatını yansıtan Orta Asya Türkçesi, daha çok sert sessizli ve tek heceli fillerle doludur. Bu, meselelerin üzerine sertçe ve doğrudan giden asker bir milletin kendini, konuştuğu ve kullandığı diliyle anlatmasıdır. Öyle ki Türklerin İslâm'la tanıştığı ilk dönemlerin mühim bir eseri olan Kutadgubilig'de bile bu sertliği müşahede ederiz:

Ukaşka biligke bu tılmaçı til
Yaruttaçı erni yarık tilni bil
Kişik til uçuzlar borır er başı
Til arslan turur kar işikte yatur
Aya evlig er sak başıngnı yiyür

(Anlayış ve bilgiye dil tercüman olur; insanı aydınlatan dilin kıymetini bil. İnsana değer kazandıran dildir ve insan dille saadet

bulur. İnsanı kıymetten düşüren de dildir ve yine dili yüzünden insanın başı gider. Dil aslandır, bak eşikte yatar; ey evin sahibi, dikkat et, yoksa başını yer.)

Dilde esas ve millî olan, seslerdir, gramerdir, dilin iç ve dış musikisidir. Dolayısıyla, her dil, kendi öz yapısını korumak kaydıyla, başka dillerden kelime alabilir. Meselâ, İspanyolca ve Portekizcede artık bu dillerin sesini ve ahengini almakla milliyet değiştirmiş binlerce Arapça kelime vardır. Aynı şekilde, Sovyet İlimler Akademisi, Rusçayla, ilgili olarak, "Rusçayı öz Rusça yapmak mümkündür. Ancak, bunun için Rusçada kullanılan kelimelerin yüzde yetmiş beşini terk etmek ve yerlerine yeni kelimeler bulmak gerekir" raporunu vermiştir. Yine, İngilizcenin aslı 'Low German'dır, yani Almancadır; İngilizce zamanla Almanca gibi 'yapım ekli' dil olmaktan çıkmış, gramerinde kendine has seyyâliyete gitmiş ve bilhassa kelime noktasında Almanca, Latince, Fransızca ve daha başka dillerden o kadar çok kelime almıştır ki bu dilde 'öz İngilizce' kelime bulmak, neredeyse mümkün değildir.

Türklerin İslâm'ı kabulüyle birlikte Türkçe, Orta Asya yaylalarında bedevî bir hayat süren asker bir milletin dili olmaktan, incelerden ince muhteşem bir medeniyet kurmaya yönelmiş bir milletin dili olma yoluna girmiştir. Hür yaşamaya alışmış, köleliğe 'evet' demez cengâver bir millet, yavaş yavaş İslâm'ın potasında eriyerek, yepyeni bir kültürle sarmaş-dolaş oldukça ve sert göğsünü ilim ve aşk karşısında yumuşattıkça, tekyelerde kazanma düştüğü belâ-yı aşkı ifade için Farsçadan, medreselerde içinde yoğrulduğu ilmi ifade için de, Kur'ân'ın dili Arapçadan kelimeler ve terkipler almaya başlamıştır. Bu çok tabiî gelişme için de bir yandan tilek dilek, til dil, köz göz şeklinde yumuşarken bir yandan meselâ, köngül gönül olmuş ve bir yandan da, başlangıçta Dede Korkut Hikâyeleri'nde "Ben erliğim, bahadırlığım, cilasunluğum, yiğitliğim Rum'a, Şam'a gitsin yayılsın;

...ol obada bir yahşi, hûb yiğit sayru düşmüş idi" vb. ifadelerde görüldüğü üzere Farsçadan, Arapçadan dilimize mal olmaya başlayan kelimeler, Orta Asya Türkçemizdeki aynı manaya gelen kelimelerle bir arada görülmeye başlamıştır. Öyle ki meselâ bugün Türkçemizde 'yiğitlik' manasını ifade eden pek çok kelime vardır: Er, eren, yiğit, alp, batur, mert, bahadır, cesur, kahraman, cilasun, dilîr, dilâver, yavuz, yaman, arız, kakız, arslan, börü, efe, kabadayı, deli gibi...

Orta Asya yaylalarının yağız delikanlıları, alp-erenleri tarihe mühürlerini vurmaya durduktan sonra, artık dilleri de iklimleri, kavimleri, değişik âdetleri, farklı kültürleri, başka başka âdet ve gelenekleri muhteşem bir imparatorluğun muhteşem medeniyetinde eriten, yoğuran ve Osmanlı-İslâm rengine boyayan bir keyfiyete bürünecektir. Artık, meselâ Farsça dil kelimesi dilber, dilârâ, dilşâd, dilpesend gibi terkipleriyle ve gûşe köşe, pârçe parça, neverd-i bâm merdiven, serv selvi şekilleriyle bizim olacak; Ermenice örinak örnek, Bizansça allagion alay, İtalyanca roba urba, Rum telâffuzuyla Yunanca aftendis efendi olarak İmparatorluk dilimize girecektir. Yine, Orta Asya Türkçemizdeki yalav, alma, ala, yınanç, selçik, edgü gibi kelimeler Osmanlı Türkçemizde alev, elma, elâ, inanç, selçuk, iyi şeklini alacaktır. Ayrıca, gül, bülbül, karanfil, yasemin, gonca, müjgân, lâle, sünbül, şeftali, kestane, şekayık, nergis, hayal, hülya, sevda, endam, narin, hoş, rânâ, saadet gibi kelimelerle dilimiz, fevkalâde bir taravet, halâvet, sabâhet ve melâhet kazanacaktır. Ve çok mühim bir nokta olarak, bir zaman Mecmua-i Ebuzziya'da yazıldığı üzere din, iman, namus, şeref, haysiyet, hamiyet, gayret, iffet, ismet gibi vasıflardan vazgeçmedikçe, dilimizden atılması mümkün olmayan Kur'ân'ın dili Arapçadan da pek çok kelime, kıtalara uzanan medeniyet dilimizin öz malı haline gelecektir. Neticede, idare tahtında Muhteşem Süleyman'ın, mimarîde Muhteşem Sinan'ın, deryalarda Barbaros'un, serhadlerde Bâli

Beylerin dört bir yana ışık saçtığı, çölleri gülzâr, çemenzâr eylediği bir dönemde, dilimiz de, Bakilerle, Fuzulilerle, Şeyh Galiblerle, Nefî, Nedim ve Nabilerle dünyanın belki de en zengi, en revnakdâr, en tatlı, en musiki dolu dili haline gelecektir. Üç kıtada at koşturan, cihanın şarkına ve garbına ilim, iman, ümit, ümran götüren bir Cihan İmparatorluğunun dilidir artık bu dil... Muhteşem İmparatorluğumuz nasıl tekye, medrese ve ordu temelleri üzerinde yükselmişse, onun dili de aynı şekilde tekyeden, medreseden ve askerlikten beslenmiş, bilhassa Farsçadan geçme kelimelerle tekyenin aşkını, Arapçadan geçme kelimelerle medresenin ilmini ve Orta Asya Türkçemizin bilhassa filleriyle de asker millet olma hususiyetimizi ifade eden bir dil olma hüviyet ve mertebesini kazanmıştır.

Taliimizin tersine dönüp, muhalif rüzgârlarla savrulduktan ve daha bir ihtişamla neşv ü nema bulmak üzere tohum tohum toprağa döküldükten sonra din, vatan, millet, tarih ve güzellik şuurundan mahrum olanlar, dilimizi de kendi dar, soğuk, maddî ve mekanik sınırlarına hapsetme gibi bir garabetin içine girmişlerdir... Pek tabiî ki Edirne'yi vatan bilip Üsküp'ü bırakan, Kars'ı, Ardahan'ı vatan bilip Kerkük'ü terk eden; Buhara'ya, Semerkant'a, Yemen'e, Fizan'a uzanmayan ve Dicle ve Fırat'ın yarısıyla avunup, Tuna'ya, Nil'e, Seyhun ve Ceyhun'a at sürmekten düşlerinde bile korkanlardan gökkuşağı bir dile sahip çıkmaları, onun ummanında yıkanıp, güzelliğinde güzellik, ihtişamında ihtişam bulmaları beklenemezdi. Ama yarının güzellikler dünyasını şimdiden dantel dantel, kanaviçe kanaviçe örmeyi vazife bilenler varsa, onlar,

Git vatan, Kâbe'de siyaha bürün,
Bir kolun Ravza-i Nebi'ye uzat;
Bir kolunu Kerbelâ'da Meşhed'e at,
Kâinata o hey'etinle görün
Aç vatan, kalbini İlâhına aç,

Şühedanı çıkar da, ortaya saç.

diye inleyen Osmanlı şairinin kırık duygularına merhem olacak; Dicle kenarında

Fezeyânın tezâyüd ettiktçe,

Tuna cûş eyliyor hayalîmde;

Tunalaştın gözümde gittikçe.

diye hasretini dile getiren şairin hasretini Tuna'da dindirecek;

Ben ki bir Türküm, unutmam Caber'i,

Türk olan nimetşinas olmak gerek

Var yeri, gitsem Mezar-ı Türk'e dek.

diyen şair gibi tarihine, diline, vatanına karşı kadirşinas ve nimetşinas olacak ve

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin Efendim,

Hak'tan bize Sultan-ı müeyyedsin, Efendim,

Efendiler Efendisi'nin izinde yeniden gülzârlar, çemenzârlar meydana getirirken, dilinde de en güzel kelimeler raksedecektir çünkü

Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin;

Geçmiş geceler (in hepsi) durmakta yerinde

Mehtâb, iri güller ve senin en güzel aksin,

Velhâsıl, o rüyâ duruyor yerli yerinde.

Evet, o rüya yerli yerinde duruyor aradakiler sadece geçici bir kâbustan ibaret...

SANATA VE SANATKÂRA DAİR

İnsan için yapılmış bunca tarife, "insan, arayan bir varlıktır" tarifini de eklemek, herhalde yanlış olmayacaktır. Evet, insan, arayan bir varlıktır.

Mücerred mananın, madde, zaman ve mekân zindanlarında hapsolduğu şu âlemde insan, bu üç zindanı da aşıp manaya ulaşmanın arayışı içindedir. Başka başka adlar da koysa, onun bütün derdi, ızdırabı, sevinç ve gözyaşları, aramaktan ve bulamamaktan gelen vaveylâlarla, arama ve bulma zevkinin gönle akseden lema cilvelerinden başka bir şey değildir.

Nedir insanın aradığı mana? O, yalnız insanın değil, bütün varlıkların aslını, özünü teşkil eden manadır. Ve yine o, içinde yaşadığımız şu üç veya dört buudlu âleme değil, buudlar ötesi âleme aittir. Tek bir güneşin ısısı ve ışığıyla yeryüzündeki bütün varlıklarda yansıyıp onları 'görünür' kılması gibi her varlığın özünü oluşturan mana da varıp İlâhî İsimlerden birine dayanır.

Her varlık, vücud ve hayatını, İlâhî İsimlerin tecellilerine borçludur. İşte bütün varlıklar, farkında olsunlar veya olmasınlar, mahiyetlerinin özünde yatan İlâhî İsimler vasıtasıyla, o İsmin Sahibi'ni arar, ya da O'ndan ayrı düşüşün ızdırabını seslendirirler. Bir yandan o İsmi tesbih eder, yani hayatı ve bütün fonksiyonlarıyla o İsmin bin bir buudlu tecellilerini ortaya koyarken bir yandan da her soluklanışlarında İsmin Sahibi'ne dönüşün tatlı sancılarıyla kıvranırlar. Meselâ, "sema okyanusunda hem kendi ekseni, hem de güneş etrafında Mevlevî gibi dönerek"

günlerin ve yılların meydana gelmesine sebep olan yeryüzü, bu hareket ve fonksiyonuyla bir yandan Yaradanın; Adl, Mukaddir, Kadir gibi İsimlerini tesbih ederken, bir yandan da eğrilmiş belli, yani yörüngesinin sergilediği tevazu içinde yılda dört defa üzerine geçirdiği mevsim elbiseleriyle bin bir çeşit dilde arz-ı ubudiyette bulunarak, O'nun yolunda deprenip durmaktadır. Bunun gibi, mahviyet ve tevazuun sembolü olan su, "başını taştan taşa urup gezmesi"yle O'na ulaşma cehdi sergilerken, geçtiği yerlerde cana can katmakla da O'nun Muhyî ismini tesbih etmektedir. Topraktan semaya uzanan milyonlarca el, hem O'nu bin bir ismiyle tesbih eden, hem de O'na urûc niyet ve arzusunu seslendiren diller değildir de nedir? Çiçekler; koku, renk ve şekilleriyle bir yandan O'nun Müzeyyin, Mülevvin gibi isimlerini tesbih ederken, bir yandan da rengin, tenasübün ve cemalin diliyle O'na niyaz etmekte ve boyun büküşleriyle de O'ndan ayrı düşüşün ızdırabını dile getirmekte değiller midir? Semadan yağan yağmurlar, Rahîm, Kerim, Muhyî, Mukaddîr gibi isimleri sayısız dillerle tesbih etmenin yanı sıra, bir başka buudda derin bir hicranın da gözyaşlarından başka bir şey midir?

İşte insan da bütün diğer varlıklar gibi kopup geldiği bir yüce âlemden ve Âlemlerin Sahibi'nden ayrı düşüşün ızdırabını bütün zerreleriyle hisseden bir varlıktır. Ne var ki o, mecburî bir dönüş yolunun başına zorla bırakılmamış, iradeyle serfiraz kılınarak çoğu varlıklara karşı bir 'başyüce' konumuna oturtulmuştur. Yalnız, 'nimet ölçüsünde mesuliyet' prensibiyle, oldukça ağır, ağırlığı ölçüsünde de şerefli bir emaneti taşımakla da mükellef kılınmıştır. Esasen, kendisine verilen bütün letaif, iradesini, Yaradanın İradesi istikametinde kullanabildiği takdirde, bu vazifeyi bihakkın yerine getirmede birer vasıta, birer yardımcı olma mevkiindedir. Fakat insan, Sahibi'ni bulup tanımada adeta zılliyet makamında bir vahid-i kıyasî olması gereken enaniyetini, yani 'ben'ini ve benliğini, egosunu asıl ve bağımsız sanma hatası-

na düşebilir bir başka ifadeyle, kendindeki mananın asıl sahibini ararken o manayı oluşturan İlâhî İsimlerin tecellilerini kendine mal ederek, kendisini ve İsimlerin Sahibi'ni tanımada tam bir ölçü olan enaniyetine takılır, ona asliyet verir ve dalâlete düşer.

Çoğu insan, tekdüze hayatları ve gelişmemiş hassasiyetleriyle, niçin yaşadıklarını bile bilmeden bu dünyadan göçüp gider. Fakat bu insanlara da, yeryüzüne de yön ve şekil veren insanlar da vardır ki, bunlar, Yaradan'ın Sânî isminin mazharları olan sanatkârlardır denebilir. Sanat, bir ilham gerektirdiği kadar, o ilhama mazhariyet için say ve iktisab da gerektirir. Okuma, malûmat, tefekkür, nazar bu iktisabın önemli unsurlarındandır. İşte, bütün bu gayretlere terettüp eden ilhamla neticede bir eser ortaya koyma diyebileceğimiz sanat, sormadır, aramadır.

Sânî ismine sadece bir ayine olma noktasında manayı yani ortaya koyacağı eserin hakikatini arayan insan, bu maksatla iç dünyasında da çığlık çığlığa bir koşunun içindedir. Bu çığlıklar, manayı seslendiren bir 'tesbih' oluncaya kadar, kimi zaman kelimelerde, kimi zaman taş ve toprakta, kimi zaman fırçanın ucunda kırık dökük ifadesini bulur. Ne var ki temelde hakikati arayan insanın başına bazen, belki de çok zaman farkında olmadan, dalâlet taşı düşer... İşte, bizzat sanat kelimesinin yapısının da ortaya koyduğu gibi, sanat ferdîdir, dolayısıyla kişilere göre dereceleri olduğu gibi yine kelimenin yapısı içinde sunî olabildiği kadar hakikî de olabilir.

Hakikati bulamamış sanatkâr, hem sunîliğin, hem de ferdîliğin temsilcisidir. İnsan, fıtratı gereği güzele ve güzelliğe âşıktır. Eşyanın asıl varlığını teşkil eden mana da bizatihi güzeldir. Bu manayı bir yönüyle gizleyen ve dolayısıyla nazarları kendisine çeken, nazarı doğru insan için ise ifade ettiği manaya yol veren eşya, kendinde tecelli eden mananın güzelliğiyle güzeldir. Ne var ki bu manayı göremeyen, eşyanın ötesine geçip hakikate yol bulamayan ve gölgeyi asılın, enaniyetlerini de Yaradanın önüne

koyanlar, varır varır eşyaya takılırlar ve bunların uğraştığı sanat, kelimenin bir anlamıyla sunîliktir. Böylelerinin sanatlarının nesnesi, eşyanın maddî yanıdır; oysa eşya, asıl varlık ve asıl güzel olan mananın formudur. Bu şekilde form ve şekille uğraşan sanatçının eseri, kopyanın kopyası olacağından hem güzel olmayacak, hem de soğuk bir taklit olması hasebiyle, hakikati yansıtmayan bir oyalanmadan öte gitmeyecektir. Bu sebepledir ki, fizikî görünüş, fanileri ve maddî güzelliği ölümsüzleştirme gayreti, ya da fanilikten ve takıldıkları maddî güzelliğin pörsüyüp gitmesinden gelen ah ü eninler ve yetimane ağlayışlar, böylesi sanatçıların eserlerindeki başlıca temayı oluşturur.

Gerçek sanat, eşyanın hem gizleyip hem gösterdiği manayı arama, tanıma ve bulup tanıdıktan sonra da gösterip tanıtmanın, bir diğer manasıyla tesbit etmenin adıdır. Hakikati ve güzeli arayan gerçek sanatkâr, his, bilgi ve tefekkürle sanatında mesafe katlettikçe, hayalleriyle de öteleri, daha daha öteleri zorlar. Eşyadan manaya geçtikten sonra, eşyanın da mananın da Sahibi'ne yönelir ve bu noktada kâinat, onun için baştan sona pervaz edilecek bir hayret ufku haline gelir. Bu ufukta durmak yoktur; bir cilveden diğerine, bir renkten ötekine atlama ve hayran hayran dolaşıp durma vardır. Sanatkâr, her kanat çırpışta duyup hissettiklerini sözün, mimarînin, fırçanın... diliyle ifade edecek olursa, zirveye varıncaya kadar hep bir terakkî içinde olacağından, ifadelerinde daima bir eksiklik hissedecektir. Bilhassa ilk basamaklarda zaman zaman hâle mağlup olmalar baş gösterir; bilhassa şiirde biçime, mana ölçüsünde değer verilir ve hayalle hakikat birbirine karışır. İşte Kur'ân-ı Kerim'de, Efendimizle alâkalı olarak: "Biz, O'na şiiri öğretmedik" buyrulması, bu noktaya bakar.

Nihayet, aradığını ruhunda bulup kâinatla da bütünleştikten dışta aradığının "cân içinde cân" olduğunu gördükten ve dıştaki mana ile ruhundaki mananın aynîliğini müşahede ettikten sonra eserini ortaya koyan sanatkârın her bir eseri, artık hakikatin bir

nevi ifadesinden başka bir şey olmayacaktır. Bu noktada sanatkâr, fırçanın diliyle de, mimarînin diliyle de konuşsa, nazımla da, nesirle de konuşsa, onun her bir ses ve soluğu, sözü ve sükûtu, oturması ve kalkması, yemesi ve içmesi, buğu buğu hakikat tüten bir zikir ve tesbih olacaktır. Ve yine bu noktada, arayış basamaklarındaki şuurî hissediş, yerini halis ilme, koşturup durma da itminana bıraktığı ve hedef sadece hakikati veya manayı ortaya koyma olduğundandır ki, biçim aslında hakikatin tezahürü olarak çok daha güzel olduğu halde, öyle yaldızlı ve parlak görülmeyebilir.

Onun içindir ki, sunîlik ifade eden san'atla, gerçek san'at arasındaki farkı görmek isteyenler, maddenin dar kalıplarıyla, -kabiliyetleri varsa- semanın enginliklerinde veya ruhun derinliklerinde seyahate çıkabilirler.

İNSANIN EBED ÖZLEMİ VE ÜTOPYALAR

Edebiyatla toplumu birbirinden ayırmanın ikisini ayrı ayrı ele alıp incelemenin imkânı yoktur sanırım. Toplum içinde meydana gelen değişiklikler, ihtilâller, inkılâplar, çeşitli edebî ekol ve türlerin de doğmasına veya bu türlerden bir veya birkaçının ön plana çıkmasına yol açmaktadır. Meselâ Cemil Meriç: "Romanın burjuvazi ile birlikte doğduğunu söylerler. Şarkta burjuvazi yok. Roman da önceleri, burjuvazimiz gibi temelsizdir. Başka bir toplumun, başka bir coğrafyanın, başka bir toplumun eseridir." der ve Goldmann'dan şunları aktarır: "Roman, bir arayışın hikâyesidir. Kahraman, bozulmuş bir dünyada sahici değerler arar. Sahici değerler, okuyucunun veya tenkitçinin sahici saydığı değerler değildir; romanda açıkça görülmezler ama romandaki bütünü -örtülü olarak- onlar düzenlerler..." (Umrandan Uygarlığa, 65)

Romantik, idealist, realist, naturalist, edebiyatın yanı sıra, asırlardır önemini kaybetmeden var olagelen bir diğer edebî akım da ütopya ve bilhassa son asırda ortaya çıkan şekliyle anti-ütopyadır. İnsanlık tarihinde ferdî veya içtimâî plânda İlâhî vahiyden uzaklaşıldığı, toplumun bir kaosa sürüklendiği ve rûhî tatminsizliğin büyük boyutlara ulaştığı dönemlerde ütopik veya anti-ütopik eserler daha çok ortaya çıkmaktadır.

İlk defa 1516 yılında Thomas More tarafından kaleme aldığı romanına isim olarak kullanılan ütopya kelimesi, Yunanca 'u' (hayır) ve 'topos' (yer) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Manası, gerçekleşmesi imkânsız görünen bir faraziye

veya ideal bir idare şekline verilen addır. Anti-ütopya ise yine böyle gerçekleşmesi imkânsız bir toplum veya sistem çerçevesinde, mevcut durumu hiciv gayesi güden edebî bir akımdır. George Orwell'in 1984'ü ve Aldous Huxley'in Brave New World (Cesur Yeni Dünya)sı, anti-ütopyanın son dönemdeki en güzel iki misalidir.

İlk çağların bilinen belli başlı ütopik eserleri, M.Ö. 8. asırda yazıldığı sanılan Homer'in Odysseus'u, yine aynı asra ait Hesiod'un İşler ve Günler'i Sümerler'in M.Ö. 3000'lere dayanan Gılgamış Destanı ile, Eflâtun'un Devlet adlı eseridir.

Mesela bunlardan Gılgamış Destanı'nın kahramanı Gılgamış'a Sümer tanrıçası İştar, şöyle bir cennet teklifinde bulunur: "Sana tekerlekleri altından, mahmuzları bakırdan, geri kalan kısımları da altından ve zümrüt taşından yapılmış bir savaş arabası donatacağım. Yine sana yük katırı olarak kullanabileceğin fırtına cinleri sağlayacağım. Sedir tahtası kokan evimize girdiğinde eşik de taht da ayaklarını öpecek. Krallar, hükümdarlar, prensler önünde eğilip dağlardan ve ovalardan sana haraç getirecekler. Maryaların iki kuzulayacak, keçilerin ise üçüz doğuracak." (Gılgamış Destanı, Ç. S. Kutlu, A. Duralı, s: 90)

Tanrıça İştar'ın teklif ettiği bu cennet herhalde ebedî değildir ki Sümer kahramanı Gılgamış bunu kabul etmez ve ebedî gençlik için ölümsüzlük otunu aramaya koyulur ama, bulamaz.

Fıtraten iyiyi ve güzeli arayan; fakat hidayet peşinde koşarken dalâlet taşına maruz kalınca ütopyaların ılık limanına sığınan insan, tarih boyunca barış, huzur, hürriyet, emniyet ve ölümsüzlük deyip durmuştur. İslâm edebiyat tarihinde, bazı eserlerde ütopik unsurlara rastlansa bile, ütopyanın bir edebî tür olarak yerleşmemiş olması ve bu sahada gösterilen belli başlı tek örnek olan Medîne-i Fâzıla'nın da bir filozof tarafından kaleme alınmış olması manidardır. Buna mukabil, ütopyanın roman gibi daha çok Batı kaynaklı olması, herhalde Batının, çoğu zaman

Makyavelizm'in kanunlarıyla idare edilmiş ve prens-soylu-serf, şehirli-köylü, lord-avam, ruhban-halk, işçi-patron gibi sınıflamalara maruz ve kardeşlik, adalet, huzur ve barış gibi mefhumlara pratikte yabancı kalmış olmasından ileri gelse gerektir.

Utopia adlı eserinde Thomas More, önce İngiltere ve Avrupa'nın o zamanki içtimâî durumunu tenkit eder ve daha sonra ütopik dünyasının özelliklerini sıralar. Lüks, ihtişam, altın ve paraya düşkünlük, kibir, adaletsizlik, ikiyüzlü siyaset, kölelere ve yaşlılara yapılan kötü muamele, More'un tenkit ettiği hususlardır. Bütün bu içtimaî hastalıkları önlemek için yeni iş sahaları açmak, tarımı geliştirmek, israf ve aşırı tüketimi önlemek, köleleri ve ihtiyarları lortların ellerinden ve kanunlarından kurtarıp, İsa'nın kanunlarını, yani dinî yasaları hâkim kılmak gerekir. More'un ütopik devletinde bunlardan başka, aileler toplu halde oturmakta, yemekler birlikte yenmekte, her yanda şarıl şarıl sular akmakta ve çiçeklerin kokusu her tarafa yayılmaktadır. Evlilik müessesesinin oldukça önemli olduğu bu içtimaî yapıda en şerefli meslek rahiplik mesleği olup devletin temelini üretici kesim oluşturmaktadır. Fakirlik, işsizlik, dilencilik, tembellik söz konusu olmayıp, yiyecek ve içecek pek boldur. Öğrenme zevki, dürüstlük, faziletli ve inançlı olmak, en önde gelen üstün vasıflardır.

İtalya'da Thomas Campanella'nın (1568-1639) Civitas Solis–Güneş Ülkesi adlı ütopyası, Eflatun'un Devletine benzer. İngiliz filozofu Francis Bacon'un (1561-1626) New Atlantis adlı eseri de yine bir devlet ütopyası tarzındadır. Ben Salem adasında kurulan bu devletin temeli ilme ve dine dayanır. Bir kral tarafından idare edilen bu devlette ailenin yeri çok mühim olup aile hayatında da sadakat ve ruh temizliği çok büyük önem taşır. Gerek New Atlantis'te, gerekse Güneş Ülkesi'nde insanlar Allah'a ve ahirete inanırlar.

New Atlantis, aynı zamanda bir bolluk ülkesidir. Her türlü meyve ağaçları ve bitkiler bahçeleri süslemekte ayrıca her yerde hastaneler kurulmuş olup hiçbir ilacın sıkıntısı çekilmemektedir.

Ütopyalar, bir bakıma Cenneti dünyaya taşıma veya insan ruhunun Cennete olan özleminin ürünüdür. İnsan, ebede namzet olduğundandır ki, şuurunda olsun veya olmasın, ruhunun derinliklerinde bu ebed hasretini daima duyar. Bu hasret, yeryüzündeki kurulu hayatın insan vicdanıyla çatıştığı dönemlerde kendini daha çok belli eder. Batı insanı, esasen asırlardır bu hasreti tatmin etmenin çarelerini aramaktadır. Bir ara 'ulaştım' zannettiği bu tatmin, Hıristiyanlığın Romalılaşmasıyla birlikte yeniden elinden kaymış ve neticede maddî refaha endeksli hâle getirilmiştir. Ne var ki Batı edebiyatında bir mesnevî, bir gazel, hattâ kaside bulmanın imkânı yoktur. Dünden bugüne romanın hayal dünyasına açılan ve ruhuyla realitelerden sürekli kaçan Batı insanı, önceki asırda ve bu asırda ütopyanın yerine bu defa da bunalım edebiyatına ve anti-ütopyaya sarılmıştır.

Darwinizmi sistemleştiren Julian Huxley'in torunu Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünyası, anti-ütopyanın en tipik misalidir. Bu eserde, dini tamamen inkârla bilime, makineye ve eğlenceye dayalı bir dünya karşımıza çıkmaktadır. Bu dünyanın zimamını elinde tutanlar, artık insanları tüplerde üretmektedirler. Toplum idareciler, mühendisler, tüccarlar, işçiler gibi alfa, beta, gama, epsilon diye sınıflara ayrılmakta ve her sınıfın üyeleri, işlerine göre, asıl maddelerine belli dozda karbon, oksijen katılarak tüplerde üretilmekte ve tamamen ilmî, teknolojik, mekanik bir hayata programlanmaktadır. Hiçbir inanç, hatta annelik, babalık hissi dâhil, hiçbir hisse yer yoktur bu dünyada.

Cesur Yeni Dünya'da, yapısına yetersiz dozda oksijen konması neticesinde bir tanesi sınıf dışı –insanî- temayüller içindedir. Başka dünyalardan bu dünyaya gelen ve ilk intibaları karşısında "aman, ne güzel dünya!" diyen Bay Vahşi, sonunda kurtuluşu

intiharda bulur. Çünkü bu dünya seven, duyan, irade eden, inanan insanların dünyası değildir.

Evet, Batıda bay vahşîler kurtuluşu intiharda bulmaktadır. Çünkü insan, hem bilerek hem inanarak gerçek insan olabilir. Bu sebeple, ilimlere imanın ışığını tutarak, dünyayı -Batının da asırlardır özlemini çektiği- Altın Çağ'a Allah'ın izniyle bir defa daha taşıyacak olanlar, hiç şüphesiz yine 'kudsî'lerdir.

RUHUMUZUN TOPRAKTAKİ HEYKELİ: MİMARÎMİZ

Bazen bir beyit, bir mısra, hatta bir kelime, kâinatın ilk atomu, ilk "kozmik çorba" gibi kendisi bir damla iken deryalara kaynaklık eder. Bu meyanda çerçevesini çizemediğim, fakat ruhumda okyanuslar ebadında mananın köpürdüğünü hissettiğim merhum Necip Fazıl'ın 'İstanbul' şiirinin met hali olan

Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar,
Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.

beytine iki kelimelik bir tamlama eklendi: "Ruhumuzun heykeli."

Evet, 'heykel' kelimesinin ruhumuzda meydana getirdiği soğuk taşlaşmışlık duygusuna rağmen, mücerredi müşahhaslaştırmak için sanırım bundan daha güzel bir kelime de bulunamazdı. Konumuz çerçevesinde 'sanat' hakkında yapılan onca tariflere bir ilâvede bulunacak olursak, herhalde "sanat, insan ruhunun heykelini ikame etme gayreti veya kabiliyetidir" ifadesini kullanabiliriz.

Hıristiyanlıkta insan, doğuştan günahkâr, dolayısıyla 'düşmüş bir varlık'tır ve pasif bir kişiliğe sahiptir. Pasif insan, yönlendirilen insandır ve Batıda bu yönlendirmeyi önce kilise, daha sonra da her türlü hümanizm cereyanlarına ve "insanın kendisi olması" gibi felsefî telâkkilere rağmen belli bireyler veya oligarşik merkezler yapmıştır. Bu, "insan ruhunun heykelini ikame etme" manasıyla sanatta da böyle olmuş ve önce kilise tarafından şekil-

lendirilen sanat, daha sonra, yöneticiler ve kendilerine sanatkâr denilen kişilerin ferdî tercihleri ile vücuda getirilmiş ve insan, bu kimselerin arzu, heves ve temayüllerinin tezahürlerini seyir ve takip eder duruma düşmüştür.

İslâm'da ise insan, varlığın kendisinde noktalandığı, dolayısıyla en kâmil ve dünyayı imar etme ve güzelleştirme sorumluluğu taşıyan aktif bir varlıktır. Bu inanç temelinden hareketle vücuda getirilen sanat eserinin, insanın karşısında şuursuzca etkileneceği bir nesne olmak yerine, dünyayı güzelleştirme iradesinin ürünü olacağı açıktır. İşte, insan ruhunun heykelinin ikamesi olarak, Batı'da resim, heykel, tiyatro ve sinema gibi seyredilen sanat türleri ön plana çıkarken, İslâmî kültür ortamında, yaşanan, insan hayatını kuşatan ve dünyayı güzelleştiren sanat türü olarak mimarî, her zaman önceliği elde tutmuştur.

Bugün, bütün dinî-tarihî-kültürel değerlerimizi, teoride 'batıcılık', temelde ise, "sadece maddesiyle var olan bir kitle halinde yaşayıp gitme" adına yele verdiğimizden beri düşüncede de nasıl bir çıkmaz sokağın içinde olduğumuzun en güzel göstergesi, bütün meselelerimizi perakende ele alma hastalığımızdır. İnsan hayatını bütün dinî, içtimaî, iktisadî, zihnî ve fiilî yanlarıyla insan organizması gibi bir bütün olarak değerlendirmeyen bir zihniyetin, aynı çarpıklığı şehircilik ve mimarîde de ortaya koymasından daha tabiî bir şey olamazdı. Bu zihniyettir ki, mimarîmizi, teknokrat despotizminin ve malî spekülasyonculuğun eline bırakmış ve ortaya beton yığmacı, yap-satçı ve yık-yapçı bir apartman mimarîsi çıkarmıştır.

Artık evlerimizde olsun, şehirlerimizde olsun bir bütünlük, aileyi, mahalleyi, tabiî çevreyi ve şehri, bir başka cihetten düşünceyi, faaliyeti, maddeyi, manayı, faydayı, estetiği, mahremiyeti, açıklığı yekpareleştiren bir bütünlük değil, bir ferdîlik hâkimdir. "Artık kimse yanındaki ile ahenk kurmaya çalışmıyor, aksine yanındakinden daha etkili olmaya bakıyor." Esasen varlığı, bir-

birini anlamlı bir ahenk halinde bütünleyen değil, birbirine zıt ve birbiriyle çatışan madde ve ruh gibi iki kutba ayıralıdan beri Batı'da ve sonra bizde hayat da, sanat da kutuplaşmıştır. Buna, pratik faydacılığın teknolojiyi her meseleyi çözecek bir put haline getirmesi de eklenince, insan kitleleri ekonomik, politik ve idarî güçlerin aleti haline dönüşmüş, bu "gayr-ı ahlâkî, insana saygısız, kısa vadeli, faydacı ve yağmacı zihniyet"in meydana getirdiği kültürel kirlenme, tabiî olarak çevreye de, mimarîye de tesir etmiştir. Dolayısıyla, modern mimarî, bilhassa bizim gibi kendi tarihî temellerinden uzaklaşmış ve her türlü rüzgâra açık toplumlarda komşu yapıyı, tabiatı, insanı, insan ruhunu, hisleri, düşünceyi ve inançları nazara almayan, tamamen faydacı, estetikten uzak, kâra dönük, fonksiyonalist, sosyal muhtevalı ve tek boyutlu bir manzara arz etmektedir. Bu manzaranın evlerimiz ve şehirlerimizdeki yansıması üslûpsuz, şekilsiz, her türlü güzellik duygusundan uzak, fonksiyonu ön plana çıkaran, mahremiyete kapalı, tabiî, hatta içtimaî çevreden kopuk, tek başına ve hepsinden öte insanı hiç hesaba katmayan beton yığınlarıdır. Bu yığınlarda mekân metre metre bölünmekte, dört köşe arasında zamanın ve mekânın her türlü sonsuzca genişliği, amudî yüksekliği, derinliği ve dinlendiriciliği kaybolmakta ve insana, üzerine dar, sıkıcı ve betondan ikinci bir elbise giydiği intibaı vermektedir.

Hâlbuki İslâm, çoklukta birlik ve zıtların ahenkli bütünlüğü esasına dayanır. O, önce insanı, her türlü zihnî ve kalbî parçalanmışlıktan kurtararak tevhid-vahdet merkezinde birleştirir. Geldiği zaman da önce bunu yapmış, içtimaî planda da ilk elde Arap yarımadasında birbirinden farklı ve ayrı soy ve sopların kültürlerini bütünleştirme hadisesi halinde ortaya çıkmıştır. Bu bütünleştirmede, hayatın her sahasına yansıyan ortak değer ve özelliklerin yanı sıra, hiç bir zaman fıtrata dayalı ferdî ve kavmî bazı özellikler dışlanmamış ve bu özellikler, bütün içinde ona renk katan unsurlar olarak var olagelmişlerdir. Ayrıca, İslâm'da

fert bir nev olarak telakki edilmiş, onun bu değerinin yanı sıra, topluma da her biri bir insanlık olan fertlerden müteşekkil bütün bir fert olarak bakılmıştır. İşte İslâm'ın bu temel anlayışı, hayatın bütün diğer sahalarında olduğu gibi İslâm ruhunun topraktaki heykelinin ikamesi olarak mimarîde de her zaman ön planda olmuştur.

Bizim öz mimarîmize şekil veren ikinci bir ana husus, İslâm'a göre her şeyin adeta sınırsız bir zaman ve mekân üzerinde geliştiğini kabul eden ebediyet inancıdır. Zaman ve mekânın bu sınırsızlığı, hiç bir zaman insan eliyle değiştirilemez ve dolayısıyla 'parsellenemez.' Bir İslâm mekânında ilgilenilecek olan, "o mekânın biçimi değil, o sonsuz mekân içindeki mimarî unsurların çeşitli özellikleri, mesafe ve yönleri, birbiriyle münasebetleri ve bunların içinde ve dışında insanın kendisini nasıl idrak ettiği hususudur. Modern mekân, onu tarif eden duvarlarla tamamlanmış ve bir anda kavranıp elle tutulan tek anlık bir olayken İslâm mekânında bir 'yer' ancak tarihî bütünlük içinde ve fizikî çevrenin tümüyle beraber vardır." O yer üzerinde meydana getirilen yapılar, bilhassa İslâm mimarîsinin camisi, medresesi, şadırvanı, hamamı, kütüphanesi ve talebe odalarıyla birlikte en güzel misali olarak külliyeller, modern yapılarda olduğu gibi tek cepheleriyle değil, "ancak bütün cepheleriyle, yukarıdan aşağı, aşağıdan yukarı ve içlerinden görülerek anlaşılabilirler."

İslâm mimarîsinde mekânın sonsuzluğu kendini, bir yandan pencerelerden müşahede edilen ve insanı dinlendiren ufkî uzanıp gitmede, diğer yandan da bilhassa camilerde kubbeyle, evlerde de yüksek tavanlarla sembolize edilen amudî yükseklikte gösterir. Çiçekli, ağaçlı, bahçeli avlular mahremiyeti sembolize ederken, sağlam yapı ebed-müddet ve zaman içinde birliktelik inancını; çatı, kafes, teras, mahallî duvar dokuları ve iç süslemesi, ruh zenginliğini ve bilhassa Osmanlı mimarlık geleneğinin sükûnet,

tevazu, ağırbaşlılık, tabiîlik ve koruma gibi hususiyetlerini ortaya koyar.

Eski Türk evleri mahremiyete sahip, bahçe tabiat, mahalle, toplum münasebetlerinin en yoğun şekilde yaşandığı "yüce bir varlık görüşünün insanî, vakur, zarif ve mütevazı ifadelerini bir arada ihtiva eden"; kullananın, çevresinin ve varlığın şuuruna vararak yaşadığı canlı, sakin, parlak, aydınlık, asude ve ciddî birer aşiyan (yuva) idi. O aşiyanlardan betondan kibrit kutularına düştüğümüz bu günde, bir yandan aslî manası üzerinde yeniden şekillenmeye yüz tutmuş millî ruhumuzun heykelinin ikamesini beklerken, bir yandan da Yahya Kemal gibi o günlerin aksini 'derin sular'da gördükçe hasretle söylemekten kendimizi alamıyoruz:

Tâ Budin'den Irak'a, Mısır'a kadar
Fethedilmiş uzak diyarlardan
Vatan üstünde hür esen rüzgâr,
Ses götürmüş bütün buharlardan.
O deha öyle toplamış ki bizi,
Yedi yüz yıl süren hikâyemizi
Dinlemiş ihtiyar çınarlardan.

Mimarîsinde* bir tarafta din,
Bir tarafta bütün hayat akmış;
Her tarafta Boğaz, o şehrayin,
Mavi Tunca'yla gür Fırat akmış.
Nice seslerle gök ve yerlerimiz,
Hüznümüz, şevkimiz, zaferlerimiz,
Bize benzer o kâinat akmış.

Şiirin aslında ‘musikimiz’ ise de, ‘mimarîmiz’ demekle de bir şey değişmez.*

* Cansever, Turgut, Şehir ve Mimarî, İstanbul 1992, Ağaç Yayıncılık.
Sezal, İhsan, Şehirleşme, İstanbul 1992, Ağaç Yayıncılık.
Nasr, S. Hüseyin; İslâm Sanatı ve Maneviyatı, İstanbul 1992, İnsan Yayınları.

BİR DOSTLA HASBIHAL

Duydum ki yeni yerinizden de şikâyetçiymişsiniz. Hatırlarsanız, size çok söylerdim; "halinizden hiç şikâyetçi olmayın" diye. Güzel görmek, güzel düşünmek ve hayatın lezzetinin güzel görmekten geçtiğini bilmek gerek. Evet, aslında her şeyin güzel bir yanı vardır; fakat insan güzel düşünüp, güzel görmesini bilmeli. Kaderin iki mekiğinden birinin adının 'hikmet', diğerinin de 'rahmet' olduğunu unutmamalı insan. Sonra güzellik, rahat ve saadet maddî değil, tamamen manevî şeylerdir. Öyleyse, Cennet dünyaya indirilse ve biz dünyada Cenneti yaşasak da yine de üzülecek unsurlar buluruz. Dolayısıyla, dünyada rahatın sadece kalb selâmetinde yattığını bilmeliyiz. Bu bakımdan hep kötü gördüğümüz şeylerin daha da kötüsünün olabileceğini düşünürsek o zaman her yer ve her şey daha güzel gelmeye başlar. O halde daima şükredici olmak lâzım değil mi?

Canınızın sıkıldığından, bulunduğunuz yerdeki arkadaşlarla kaynaşamadığınızdan bahsediyorsunuz. Can sıkıntısının iki sebebinden birinin atalet, diğerinin de günahlar olduğunu gördüm ben. Ne zaman kendimde bir hafiflik duysam ve nefsim serkeşlik etmeye kalksa, derhal içimde bir sıkıntı başlar; neticede sinirlenir, sabrı tüketir ve şeytanın oyuncağı haline gelirim. Olan sonunda yine bana olur. Sonra, sebat yok, bizde... İnsanlarla, hem de sevdiğimiz insanlarla bile uzun süre bir arada bulunmak dahi bizi sıkıyor. İstiyoruz ki herkes huy, mizaç, karakter ve düşünce yapısıyla bizim gibi olsun. Bu şekilde muhali talep ettiğimizden,

sonunda yine biz bedbaht oluyoruz. Her şeyden çabuk usanıyor, çabuk bıkıyor ve kendi değerlendirmelerimize göre insanları idealize ediyoruz. Kendi sivriliklerimizi törpüleyip, 'ene'mizi bir cemaatin 'nahnü'sünün asgarî müştereklerinde eritemezken cemaatin 'nahnü'sü bizim 'ene'mizde erisin istiyoruz. Allah'da fâni olup beka bulmak şöyle dursun, ruhumuzda bile fâni olamıyor; kararlarımızda akl-ı selimden çok his, evham ve o anlık halet-i ruhiyemizin tesirinde kalıyoruz.

Çok şeyi tartamıyor, her şeyin hikmet ve rahmet mekiklerinde dokunduğunu anlamıyor, hâdiselerin ve sebeplerin gerisindeki hikmeti kavrayamıyor; dünyanın bizim için dönmesini istiyor ve sabır gibi hayatın en temel bir esas ve hakikatini devamlı hedmettiğimizden, sürekli sabır isteyen durumlarla karşılaşıyoruz. Hep görünüşte bizden daha üstte gibi olanlara, daha huzurluymuş intibaı verenlere veya gerçekten daha huzurlu ve müreffeh olanlara bakıyor, dünyanın imtihan yeri olduğunu, manevî huzurun ruhî voltajın yüksekliğinden kaynaklandığını ve bir bedel istediğini, maddî refahın ise taleb edilmemesi gerektiğini, maddî yönden daima altımızdakilere bakmamız icap ettiğini, kabataslak dünyadaki insanların dörtte üçünün bizden daha kötü durumda olduğunu, Afganistan, Türkistan, Filistin, Azerbaycan ve Afrika'daki insanların halini görmüyor, görmek istemiyor, sonunda habbeyi kubbe yaparak kaderin örsüne başımızı vuruyor ve daha bir yaralanıyoruz. Hem bak diyen ne güzel demiş:

Neş'e umduğun sağar da senden gamlıdır,
Bir dokun, bin ah işit kâse-i fağfurdan...

Sonra, bilmek lâzım ki, dünya, dünya hayatı, çilelerle güzeldir. Düz yolların insana verdiği bir tat yoktur. Güçlükle, sabırla, azim ve iradeyle tırmanılan yokuşların başında inişleri gördüğümüz zaman, şöyle geriye bakıp alnımızın terini sildiğimizde duyduğumuz hazzı, indiğimiz inişler bize hiç mi hiç vermez. Kışın şiddeti olmasa baharın tadı olur mu? Hem baharın tohumlarını

sinesinde saklayan ve besleyip büyüten kışın karları, yağmurları ve soğukları değil midir?

Gel öyleyse, güzel arkadaşlarla güzel ol! Güzellerin güzelliklerini yudum yudum tatmaya bak! O zaman, dünyanın da -inşallah- ahiretin de saadeti, saadet yolları açılır. Bayram o zaman olur; günahların önüne kara perdeler çeken, nefsimizin önüne duvarlar ören, bayram o zaman olur ve hem de devamlı olur. Bilsem de hissetsem de bir türlü gerçekleştiremediğim hakikat bu... Söylemesi kolay, yazması kolay, ifadesi kolay, tahakkuku ise benim gibi ham ruhlar için zor mu zor. Belki siz gerçekleştirirsiniz de bu fakire de dua ile kıyısından köşesinden Mevlâ nasip eder... Güzellerin hürmetine, ay yüzlülerin, servi endamlıların hürmetine, onların arkasında "üç ayakla seken bir kıtmir" olmayı hayatı hicranla geçen bu biçareden o Rahmet-i Sonsuz esirgemez.

Kalemim zaman zaman böyle kayıyor. Ne kadar samimiyim, onu da bilemiyorum. Konuşan, ihtimal riyasıyla yine nefsimdir… Allah tutmazsa, ayakta durmak da çok zor.

Selâm muhabbet ve hürmetlerimle.

AMERİKALI BİR DOSTUN MEKTUBU MÜNASEBETİYLE

Varlıklar içinde en müstesna bir yere sahip olan insan, kendisi, çevresi ve kâinat hakkında hiçbir şey bilmeden dünyaya gelir; fakat bütün bunlara tamamıyla yabancı da sayılmaz. Her şeyden önce insan, tabiî unsurlardan oluşur; bedeninin teşekkül ettiği maddeler, tabiatta vardır ve unsurlar âleminde başlayan hayat, bitkiler ve hayvanlar âleminde belli mertebelerden geçerek, insanda kemaline erer. Bir başka ifadeyle, unsurlar (madenler) bitkilerin gıdası olup hayvanlar da ya doğrudan bitkilere ya da yine bitkilerin kaynaklık ettiği ete dayalı olarak yaşar. Doğumundan genellikle dokuz ay önce kendisinden hiç bahsedilmeyen ve vücudu adına ortada hiçbir şey bulunmayan insan ise anne ve babanın bitkilerden ve hayvanlardan aldığı gıdanın özünden oluşan bir sperma ve yumurtacıkla hayata başlar. Dolayısıyla insan, varlığının fizikî yanıyla doğrudan tabiata bağlıdır. Öte yandan, cansız unsurların nasıl hayata basamak olduğu, yani hayatın menşei, çözülmesi mümkün görünmeyen bir sır olma özelliğini korumaktadır ve bilimler açısından koruyacağa da benzemektedir. Çünkü hayat, doğrudan doğruya Yaradan'ın hediyesidir ve insan, bu yönüyle ise semavî bir varlıktır.

Hayata ve eşyaya maddenin kalın duvarları arkasından bakmaya çalışanların iddialarının aksine insan, tamamıyla tanıdık bir çevrede dünyaya gelir. Her şeyden önce, üzerine şefkatle eğilen bir annesi ve babası vardır onun; ayrıca, bir akraba halesi tara-

fından da kucaklanır. İkinci olarak, Yaradan, onu annesi vasıtasıyla gıdaların en besleyici ve lezzetlisiyle besler. Buna ek olarak, çevresi, hayatı için öylesine sıcak ve müsaittir ki, güneş asırlardır âdeta onun için doğuş batmakta, gece ve gündüz onun için art arda gelmekte, yağmurlar onun için yağmakta... Çiçekler, bir yandan koku alma duyusu tatmin olsun diye en güzel kokularını neşrederken bir yandan da her türlü güzelliği gözlerinin önüne sermektedir. Yine, göklerin musikisi ve tabiattaki ahenk, ondaki duyma hassasını coşturmakta, bitkiler onun için meyve vermekte ve hayvanlar, bir yandan yine onun için en tabiî yiyecek ve giyeceği sağlarken bir yandan da kendisini ve yükünü taşımaktadır. Bütün bunların ötesinde, bedeninin uzuvları, tamamen iradesi dışında çalışmaktadır. Diyelim ki her sabah kalbini bir saat gibi kurması gerekseydi, bir gün muhakkak unuturdu bunu. Kendi içinde bütün bir varlık olan tabiatın uzuvları nasıl birbiriyle tam bir ahenk ve münasebet içindeyse, insanın uzuvları da, aynı şekilde birbirleriyle tam bir ahenk, yardımlaşma ve iç münasebet halindedir. Sözgelimi, açlığını gidermek için elleri, ağzı, dişleri, bezleri, dili ve bütün sindirim, solunum ve boşaltım sistemleri çok yakın bir yardımlaşma içine girer. Evet, kâinatı kim yaratmışsa, insanı da o yarattığı içindir bütün bunlar. Fizikçilerin ifadesiyle, çok hassas dengeler üzerinde varlığını sürdüren ve bir saniye sonra yok olmaması için hiçbir engelleyici faktör bulunmayan kâinat gibi onun hayatı da o kadar hassas dengeler üzerinde cereyan eder ki bedeninin yapı taşları olan milyarlarca hücreden bir tanesinin dejenerasyonu, bu hayatın sona ermesi için kâfi gelebilmekte ve bilimler sahasında hayret verici merhaleler kat etmiş bulunan insanlık, yörüngesinden çıkmış hücreye henüz bir şey yapamamaktadır. Şu halde, partiküllerden dev galaksilere kadar her varlık, vazifesini ve fonksiyonunu eksiksiz yerine getirirken bütün bu varlıkların âdeta kendisine hizmet

ettiği insanın da şeref ve haysiyetine denk bir vazifesi ve yerine getirmesi gereken mühim bir fonksiyonu olmalı değil midir?

Modern teknolojinin başarılarıyla kendimizden geçmekle unutur göründüğümüz ve görmezlikten geldiğimiz bir gerçek vardır ki o da insanın her şeye rağmen aciz bir varlık oluşudur. İnsan, dev denizaltılar yapar, uzaya seyahatler düzenler ve haberleşme ve ulaşım vasıtalarıyla dünyayı küçültebilir ama bir yaprağı yaratamaz, bir sineğin kanadını yapamaz, bedenine bile söz geçiremez (acıkmasını, susamasını önleyemez); çevresinin, doğum yer ve tarihinin, renginin ve fizikî yapısının seçiminde hiçbir müdahalesi olmadığı gibi, nerede ve ne zaman öleceğini, hatta bir saniye sonra başına ne geleceğini bile bilemez. Yine, gözle görülmez bir mikroba mağlûp olup, hayata veda da edebilir. Bu gerçekler gösteriyor ki dünyaya gelmesinde olduğu gibi, hayatını sürdürmesinde de her şeye sözünü geçiren birine muhtaçtır o.

İnsanın gerçek kişiliği, fizikî yönünden gelmez, bilakis semavî yönünden gelir. Ruhî ve aklî melekelerinden hiç biri, fizikî yapısından kaynaklanmaz. Öldüğünde, bir başka ifadeyle, semavî yanı bedenini terk ettiğinde, toprağa karışacak kuru bir cesede dönüşür ve bütün uzuvları yerinde olduğu halde göremez, işitemez... Onun semavî yanı, yani ruhuyla bedeni arasındaki münasebet, bir bakıma enerjiyle ampulün veya pil ile saatin münasebeti gibidir. Bir ampul ne kadar kıymetli de olsa, bir saat, sonsuzca değerde de olsa, enerji ve pil olmadığı takdirde, değersiz bir eşya yığınından ibaret kalacaktır. Yalnız, nasıl enerji görünmek ve fonksiyonunu şu âlemde ifa etmek için ampule muhtaçsa, ruh da aynı şekilde bedene muhtaçtır.

Dünya hayatı, insan için bir başka âlemde sümbül verecek tohumların ekim sahasıdır. Nasıl bir ağacın hayat hikâyesi tohumlarında muhafaza edilir ve ağaç, meyveleri nispetinde değerlidir, aynı şekilde, birken, tohumları veya çekirdekleriyle bin olur; aynen bunun gibi insan da, faziletleri ve amelleriyle

değer kazanır ve bu dünyada yaptıkları, bir başka âlemde bire bin nispetinde karşısına çıkmak üzere kaydedilir. Onu yokluk karanlığından varlığın aydınlığına çıkaran Yaratıcı, bedeni toprakta dağıldıktan sonra yeniden diriltecek, nasıl başta onu topraktan yaratmışsa, toprağa düştükten sonra aynı şekilde yeni hayatının şartlarına uygun tarzda topraktan çıkaracaktır. Geceden sonra gündüzü, kıştan sonra baharı getirmek ve ölmüş, kurumuş kütüklere her bahar ve yazda meyve verdirmek kadar kolaydır Kudret-i Sonsuz için bu.

Kompleks bir yapıya sahip olan insanda, "kuvve-i gadabiye', kuvve-i şeheviye' ve 'kuvve-i akliye' denilen üç mühim kuvve vardır. Bu kuvvelerin fonksiyonu olarak karşı cinse, çocuklarına, mala, paraya, eşyaya ve dünya hayatına karşı aşırı sevgi besler insan; kendine ve menfaatine zıt şeylere kızar; öğrenmek, seçmek ve karar vermek için de aklî fakültelerini kullanır. Temelde, her iki âlemi, bir başka ifadeyle dünya ve ahireti kazanması için kendisine verilen bu kuvveler, Yaratıcı tarafından fıtraten sınırlandırılmamıştır ki insan, bunların tutkularından kaynaklanan sû-i istimaline karşı iradesine dayanarak mücadele edecek ve neticede kâmil insan olma yolunda tekâmül merdivenlerini tırmanacaktır. Sınırlandırılmadığı zaman kendisini ırza ve mala her türden tecavüze sevk edecek kuvve-i şeheviyesini 'iffet', yine sınırlandırılmadığı takdirde cana tecavüze varacak kuvve-i gadabiyesini 'şecaat' ve kendi halinde aldatma, yalan, gerçekleri inkâr gibi yollarla akla ve gerçeğe tecavüze gidecek kuvve-i akliyesini 'hikmet' çerçevesinde sınırlamakla, gerçek insan olma yoluna girecektir.

İffet, şecaat ve hikmetin çerçevesi nedir; bu husustaki belirleyici ölçüler nelerdir ve bunları belirleyecek olan kimdir? Sonra, insanı bu üçlünün çerçevesine çekmek nasıl mümkün olacaktır? İşte, insanın en hayatî meselesi, bu soruların cevabında yatmaktadır.

Yukarıda izahına çalışıldığı gibi, insan temelde aciz bir varlıktır ve ne kendisini ne de kâinatı gerektiği gibi tanıyamaz ve bilemez. Görmez misiniz ki insanın psikolojisi, fizyolojisi ve eşyanın kâinatın ve hayatın sırları çözülebilmiş değildir. Öyleyse, tanımayan, bilmeyen, tanıyıp bilmediği şey hakkında nasıl kural ve ölçüler belirleyebilir? Kaldı ki maddî ihtiyaçlarını giderme mecburiyetinde olan insan, bunlardan daha çok rûhî-manevî ihtiyaçlarını tatmin etme ihtiyacı duyar. Sonra, insan yeryüzü hayatına adım atalı beri, "Ben kimim? Nereden gelip, nereye gidiyorum? Toprakta başlayıp, sperma, kan pıhtısı, bir çiğnem et parçası, kemik, et, bir başka yaratılış, çocukluk, gençlik, olgunluk, yaşlılık ve mezarla devam eden ve ahirete uzanan bu yolculuğumda rehberim kimdir?" sorularına cevap aramaktadır.

Yine, iki veya üç kişinin bile herhangi bir mevzuda ortak bir fikre varamadığı çok görülen bir vakıadır. Bütün bu gerçeklere rağmen, genel manada 'hakikat' kelimesinde toplayabileceğimiz bütün bu soruların cevaplarını bir takım varlıklı ve güçlü insanlar ya da parmak hesabı mı verecek; iffet, şecaat ve hikmetin belirleyici ölçülerini yine bunlar mı ortaya koyacaktır? Oysa hakikat, her zaman ve her şeye rağmen hakikattir; o, ne parmak hesabıyla değişir ne de servet ve güce tâbi olur. İnsanın üstündedir hakikat ve insana düşen onu keşfetmektir. Şu halde, onu belirlemede elimizde kimsenin inkâr edemeyeceği bir ölçü vardır ki, o da şudur: Bilen yaratır ve yaratan bilir. Bilen ve Yaratan da, hakikati din adı altında insanlar arasından seçtiği 'elçiler', yani 'peygamberler' vasıtasıyla göndermiştir. Peygamberler, belli ruhî-manevî güce sahip insanlardır ve Yaratıcının izni dâhilinde, sahip oldukları bu güçle insanlar üzerinde zamanın ve mekânın silemeyeceği tesirler bırakırlar. Bunun en büyük ve reddedilmez delili de dünden bugüne insanların kalbinde yıkılmaz bir taht kurmuş ve onları zamanın ve mekânın ötesinden etkilemeğe devam eden şahıs-

ların, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun) gibi peygamberler olmasıdır.

Dünyada her şey değişir görünür ve modern anlayış, her şeyi bir bakıma değişime bağlamış gibidir. Evet, insanın elbisesi, kullandığı vasıtalar, evinin şekli, döşemesi değişir; çekirdek değişir, çimlenir, büyür ve ağaç olur… Fakat insanî fıtrat, dünden bugüne hiç değişmemiştir. Her insanın doğuştan getirdiği ortak değerler, anlayışlar ve kabuller, insanın temel ihtiyaçları, sevme, acıma, kızma gibi duyguları hiç değişmemiş, kısaca insan, temel yanlarıyla hep değişmeden kalmıştır. Aynı şekilde, çekirdeğin ağaç, suyun buhar, yağmur, kar ve buz, iki atom hidrojenle bir atom oksijenin de su olmasına sebep olan kâinattaki İlâhî kanunlar da ilk günden bu yana hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Ayrıca doğruluk, cömertlik, diğergamlık, sadakat ve yardımseverlik gibi bütün insanlıkça dünden bu güne kabul edilmiş âlem-şümul değerler vardır. Yaradanın; Hakk, Âdil, Hakîm... gibi isimlerinden kaynaklanan bu değerler, değişmeyen ortak insanî fıtratın yansımalarıdır. İşte, ilkinden sonuncusuna kadar her peygamberin getirip tebliğ ettiği İlâhî Din de, temel hususiyetleriyle hep aynı olmuştur. Bu din, doğmamış, doğrulmamış, üstünden zaman geçmez, mekândan münezzeh bir ilâh (Allah) inancına dayanır. Doğuran, doğrulan, sonradan olma olacağı için bir yaratıcıya muhtaç olur ve dolayısıyla ilâh olamaz. Bu yüzden, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed dâhil, her peygamber önce bu temel esası vazetmiştir. Ne var ki insan, çok zaman iradesini kötü yolda kullanmaktan kurtulamaz; tutkularının kölesi, menfaatinin kulu olur. Böyle insanlar, ellerine yeterli imkânı geçirince başka insanlar üzerinde hâkimiyet kurmaya girişirler ve neticede kendi yaptıklarını haklı gösterici kaideler koyarlar. Bu, bilhassa şu son dönem insanlık tarihinin olanca açıklığıyla şahit olduğu üzere zulüm, haksızlık, baskı, sömürü, yağma, katliam ve sonu gelmez çatışmalar demektir. Oysa şerefli bir varlık olan insana yakışan

bunlar olmadığı gibi, Allah da ancak adalet ve haktan razı olur. Dolayısıyla, her peygamberden sonra insanlar heves ve tutkuları istikametinde İlâhî dini değiştirip, aslî temellerinden uzaklaştırdıkça, Allah yeni bir peygamber göndermiştir. Hz. Musa gelmiş, Tevrat'la İsrail Oğulları'na üzerinde yürüyecekleri doğru yolu çizmiş, fakat ardından İsrail Oğulları, bu yoldan saptıkları gibi, Tevrat'ı da değiştirmişlerdir. Asırlar sonra Hz. İsa gelmiş, İncil'i getirmiş, İsrail Oğulları'nın dinde yaptığı tahrifleri izale cihetine gitmiş, ama ne yazık ki, kendisinden sonra yine parçalanmalar ve İncil adına yüzlerce kitap meydana getirme garabetleri yaşanmıştır. Nihayet, Hz. Musa niçin gönderilmiş, Hz. İsa niçin gönderilmişse, aynı sebeple Hz. Muhammed (s.a.s.) gönderilmiş ve O da Kur'ân'ı getirmiştir. Kur'ân'ın, dünden bugüne tek bir harfi bile değişmemiştir; Allah'ın koruması altında olduğundan değişmeyecektir de. Dolayısıyla, Hz. Muhammed son peygamber, Kur'ân da son kitaptır.

Tevhid dışında ahirete, aralarında hiçbir ayırım yapmadan Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar, Hz. Musa ve Hz. İsa dâhil bütün peygamberlere, Kur'ân'a ve aslî şekilleriyle Tevrat, İncil dâhil bütün İlâhî Kitaplara, meleklere ve hür insanî iradeyi de içine alacak şekilde kadere inanmaya dayanan İlâhî din, diğer ferdî, içtimaî, ruhî (iman, ibadet, muamelât, ukûbât ve ahlâk) şubeleriyle insanın kâmil insan ve cemiyetin de kâmil cemiyet olma yolunda üzerinde yürüyeceği Sırat-ı Müstakimdir. Ve insanları; "Yerlerin basıklığından göklerin enginliğine, insan uydurması sistemlerin ve tahrif edilmiş dinlerin karanlığından kendi aydınlığına ve kullara tutkulara, menfaatlere kulluktan, bir Allah'a kulluğa" çağırmaktadır.

“MÎTTÜ KABLE HAZA!”

Hüzün senesinin ardından bir umutla Taif’e azimet buyurdular. Ne var ki meşime-i şebden günlerin veya gün doğmadan ne güneşlerin doğması için vakit henüz erkendi. Gece karardıkça kararıyor ve ızdıraplarını dolu dolu mübarek başlarından aşağı döküyordu. Dönüşünde üzerine yağan bahar yağmurları veya şafak şuaları değil, yol kenarına dizilmiş çocukların attığı taşlardı. Üzerine dikenler dökülmüş yolda taşlardan korunmaya çalışırken oturup kalkıyor, tekrar oturup tekrar kalkıyordu. Mübarek ayaklarından nebean eden kanlar al al yere akarken, geleceğin hangi hadiselerine gebeydi kim bilir?

Nihayet, yol arkadaşı Hz. Zeyd ibn Harise ile birlikte kendilerini bir asmanın altına zor attılar. Mübarek ellerini melûl-mahzun semaya doğru kaldırıp Cenab-ı Erhamürrâhimîn’e şöyle yalvardılar: Allah’ım! Güçsüzlüğümü ve çaresizliğimi ve halkın nazarında hor ve hakir görüldüğümü ancak Sana arz eder, Sana şikâyet ederim. Ey Merhametlilerin En Merhametlisi! Herkesin hor görüp de dalına bindiği biçarelerin Rabbi Sen’sin. Sensin benim Rabbim! Benim vekâletimi kime veriyorsun? Bana yüz çeviren, yüz ekşiten dosta mı, yoksa üzerime binen kötü huylu düşmana mı? Allah’ım! Senin gazabına uğramadıktan sonra, çektiklerim ne olursa olsun, katlanırım. Fakat Senin af ve merhametin bana bunları çektirmeyecek kadar da geniştir. Allah’ım! Gazabına uğramaktan, rızana uzak kalmaktan, Senin karanlıkları aydınlatan, dünya ve ahiret işlerini yoluna koyan Nuruna

sığınırım. Allah'ım! Sen, hoşnut olacağın ölçüde affını dilerim. Allah'ım! Güç Senin, kudret Senindir!

Âlemlere Rahmet'ten önce, kavmini 950 yıl Allah'ın Yolu'na davet eden Hz. Nuh (a.s.), en sonunda "Rabbim, mağlûp oldum. Yardım et.'" diye yalvarmıştı. Mısır'dan çıkıp da Firavun'un takibinden kurtulunca Medyen diyarına varan Hz. Musa (a.s.) bir ağaç altında aç-susuz, bitkin, evsiz-barksız ve kimsesiz, biraz da naz makamında, "Rabbim, hayır adına göndereceğin her şeye muhtacım." diye inlemişti. Çile ve ızdıraplarına oğlu Hz. Yusuf'un (a.s.) dertleri de eklenince gözlerinden kanlı sular akan Hz. Yakup (a.s.), "Dağınıklığımı, hüznümü Allah'a şikâyet ediyorum." diyerek derdi verenin vereceği dermana dilekçe uzatmıştı. Hz. Âdem (a.s.) ve Hz. Havva, "Rabbimiz! Kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, kaybedip gidenlerden oluruz." Hz. Yunus'un (a.s.), "Sen'den başka ilâh yoktur. Seni (her türlü eksiklikten ve hakkındaki zanlardan) tesbih ve takdis ederim. Şüphesiz ben zalimlerden oldum." inleyişleri; Hz. Eyyub'un (a.s.), "Rabbim! Bana zarar dokundu. Sen ise merhamet edenlerin en merhametlisin" münacatıyla Rabbin dergâhına ilticada bulunmuşlardı. Bu iniltiler asırların sahillerine dalga dalga yayıldı ve kiminin gönlünde:

Derman arardım derdime, derdim bana derman imiş.

şeklinde; kiminin kalbinde bazen:

Beni candan usandırdı, cefâdan yar usanmaz mı;
Felekler yandı âhımdan, muradım şem'i yanmaz mı?
Kamû bîmârına cânân devâ-yı dert eder ihsan;
Niçün kılmaz bana derman, beni bîmâr sanmaz mı?
Şeb-i hicran yanar cânum, döken kan çeşm-i giryânum;
Uyadur halkı efganum kara bahtum uyanmaz mı?

mısralarında; bazen:

Ney kimi her dem ki bezm-i vaslün yâd eylerem,

Tâ nefes vardur kuru cismümde feryâd eylerem

sözlerinde; bazen de:

Aşk derdiyle hôşem, el çek ilacumdan tabib,

Kılma derman kim helâkim zehr-i dermânındadır..

ifadelerinde terennümünü buldu. Yine bazısı:

Dinle neyden, ki hikâyet etmede,

Ayrılıklardan şikâyet etmede..

Sine isterim, şerha şerha firaktan,

Tâ göstereyim, aşk, dert ve iştiyaktan..

diye gönlündeki alevleri dışa vururken; bazıları:

Kös-i rıhlet çaldı mevt amma henüz can bîhaber,

Leşker-i âzâya lerze düştü sultan bîhaber..

Dil bekasın dost fenasın istedi mülk-i tenin,

Bir devasız derde düştüm ah ki Lokman bîhaber..

Bir ticaret kılmadım ben nakd-i ömür oldu heba,

Yola geldim lâkin göçmüş cümle kervân bîhaber..

Çün gel oldu yalnız girdim yola tenha garip,

Dîde giryân sîne püryan akıl hayrân bîhaber..

diyerek nedâmet yaşları dökmüş; bu asrın sahillerinde ise:

Ya Rab! Pişmanım, utançtan iki büklümüm. Günahlarım sonsuzdur. Perişanım, zelilim. Gözyaşı döküyorum ve hayattan bîkararım. Garibim, kimsesizim, zayıfım, güçsüzüm, hastayım, acizim, yaşlıyım, ihtiyarım kalmadı. El aman! Diyor, af diliyor ve dergâhından yardım dileniyorum.

İnlemeleri yeri göğü lerzeye getirirken; kâh:

Ey ızdırap, anladım ki her şey senin ile

Sen Hakk'a giden yollarda vuslata vesile..

dizeleri; kâh:

Azcık acı bize,

Yıkılıp geldik dize..

İniltileri; kâh:

Doğ ruhuma beni hasretle yakma!

Hak aşkına kulun yalnız bırakma!

yalvarışları; kâh:

Yâreli dilim zahmine rahmeyle İlâhî,

Aç kapını lûtfet bu günahkâre İlâhî!

ağlamaları acıların, ızdırapların, gülü, karanfili, zambağı olmuş...

Gönül vardır okyanuslar gibidir; gönül vardır denizler gibidir; gönül vardır akarsular gibidir, gönül vardır çağlayanlar, gönül vardır göller gibidir ve gönül de vardır ki damla gibidir. Ama bunların hepsi de gönüldür. Bazısı ulvî ızdıraplarla dağlar gibi dalgalar arasında yüzüp inlese de bazıları da kendince dertlerle fokur fokurdur.

Bütün bunların içinde Hz. Meryem'in: Keşke bugünlerden önce ölseydim de, unutulup gitseydim! İniltisi bir başka mıydı bilmiyorum...

HER DÖNEM BİR GARİP

Bütün büyük davalar, denebilir ki bir kişiyle başlamıştır. Nasıl bir ağacın hayatı bir çekirdekle başlıyorsa, insan tek bir hücreyle hayata adım atıyorsa hatta kâinat bir 'ilk atom'la yokluk karanlığından çıkıp, varlığın nurunu giymişse, her büyük davanın ve hareketin kaynağında da bir çekirdek gibi bir hücre gibi o dava ve hareketin bütün hususiyetlerini kendinde toplayan bir büyük insan yatmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de de bu manada: "İkişer ikişer veya birer birer kıyam edin." buyrulur. Burada 'ikinin ikincisi', ya bir Hz. Havva'dır veya Hz. Hatice'dir veya Hz. Harun'dur veya Hz. Ebu Bekir'dir; dolayısıyla Hz. Âdem gibi, Hz. Musa gibi veya Hz. Muhammed (s.a.s.) gibi, ilk yine ilktir ve bir tanedir.

Efendiler Efendisi (s.a.s.), bir hadis-i şeriflerinde: "Zenginken fakir olana, azizken zelil olana ve cehalet vaktinde kıymeti bilinmeyerek, kaybolup giden âlime merhamet edin." buyurmuşlardır. Gerçekten de kapkara kömürler arasında kalmış bir elmas ne kadar gariptir; taşlar, içlerinde gizlenmiş yakutun değerini kim ne bilir? İşte çok defa büyük davaların kahramanları da kömürler arasında bir elmas veya taşlar arasında bir yakut gibi garip olmuş ve dolayısıyla kadr ü kıymetleri takdir olunamamıştır. Bilhassa, davaların en büyüğü olan Allah davasının mümtaz kahramanları hep böyle bir tanımazlığın, kadir kıymet bilmezliğin ve çokluk içinde yalnızlığın saç ağartan çilesini çekmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu sebeple, Allah davası, her dönemde garip başla-

mış ve hep 'mevcut kriterlere uymayan garipler tarafından temsil edilmiştir.

"Rabbim, ben mağlup oldum, yardım et!" diye inleyen Hz. Nuh'un (a.s.) sesindeki feryat, bu garipliğin terennümüdür. Kavminin kendisine karşı çıkışında sarf ettiği: "Sen de bizim gibi bir insansın; sana uyanlar da sadece herhangi bir görüşten, düşünceden yoksun rezillerimizdir." sözleri de Allah davasına ilk başta omuz verenlerin garipliğini ifade etmektedir. Yine, kavminin yüz kızartıcı istekleri ve bitmek bilmez tasallutları karşısında: "Keşke size karşı koyacak bir kuvvetim olsaydı veya arkamı sağlam bir desteğe vermiş olsaydım." diye sızlayan Hz. Lut'un (a.s.) seslendirdiği aynı yalnızlık, aynı gariplik değil midir? Medyen suyunun başında yorgun ve bitkin oturduğu ağacın altında: "Rabbim, şu anda bana bahşedeceğin her hayra, her yardıma muhtacım." şeklinde Dergâh-ı Ulûhiyet'e el açan Hz. Musa'nın (a.s.) yanında o gün bir ikinci şahıs yoktu; açtı, susuzdu, yorgundu, kimsesizdi ve garipti.

Allah davasının Nübüvvet ve Risalet çapındaki son büyük temsilcisi Hz. Muhammed (s.a.s.) de, tarih boyunca gelmiş geçmiş gariplerin en garibi ve en büyüğü idi. Kavmi kendisini anlamamış, kelebeklerin ışığa koşarcasına koştukları ateşten kendilerini kurtarmaya çalışan bu 'Garipler Garibi'ne her türlü işkenceyi reva görmüş, hüzün senesinin arkasından bir ümitle gittiği Tâif'te belki hayatının en büyük eza ve cefasına maruz kalan bu 'En Büyük İnsan' garipliğini şöyle dile getirmişti: "Allah'ım, halimi ancak Sana arz ederim. Kuvvetsiz ve çaresiz kaldım, halkın gözünde hor ve hakir oldum. Ey Merhametlilerin En Merhametlisi, herkes tarafından hor görülen çaresizliğimin bindiği dal olan Rabbim! Sen'sin benim Rabbim; beni kötü huylu, yüzsüz bir düşman eline düşürmeyecek, hatta işlerimin dizginini ellerine verdiğin akrabamdan bir dosta bile beni bırakmayacak kadar bana merhamet eden Sen'sin. Allah'ım, bana

gazap etme de, ben bütün çektiklerime katlanırım. Ama Sen'in mağfiret ve merhametin bana bu işkenceleri çektirmeyecek kadar geniştir. Allah'ım, Sen'in gazabına uğramaktan, rızana uzak kalmaktan Sana, Sen'in karanlıkları aydınlatan, dünya ve ahiret işlerini yoluna koyan nuruna sığınıyorum. Razı oluncaya kadar affını dilerim Sen'den Allah'ım! Her kuvvet ve kudret, ancak Sen'inle kaimdir Allah'ım!"

Zaman, bir defa daha döndü ve bu asrın başından itibaren bir defa daha büyük gariplere kaynaklık etti. Müslüman mahallesinden ahirete intikal eden 40 kişiden ancak birinin imanla göçebildiği ve Anadolu'dan tahsil için büyük şehirlere gelen gariplerin en emniyetli yer olarak tabutları seçip, tabutlarda ve tabutluklarda yatıp-kalktığı bir dönemin muzdarip garibi, şöyle dile getiriyordu garipliğini: "Şu iki-üç aydır pek yalnız kaldım. Bazen onbeş-yirmi günde bir defa misafir yanımda bulunur. Sair vakitlerde yalnızım. Hem yirmi güne yakındır dağcılar yanımda yok, dağıldılar... İşte gece vakti, şu garibane dağlarda, sessiz, sedasız, yalnız, ağaçların hazinâne hemhemeleri içinde kendimi birbiri içinde beş muhtelif renkli gurbetlerde gördüm. Birincisi, ihtiyarlık sırrıyla, hem büyük çoğunluğu ile akran, ahbab ve akrabamdan yalnız ve garip kaldım. Şu gurbet içinde ayrı bir diğer daire-i gurbet açıldı. O da geçen bahar gibi alâkadar olduğum çoğu varlıklar beni bırakıp gittiklerinden hâsıl olan firkatli bir gurbeti hissettim. Ve şu gurbet içinde bir daire-i gurbet daha açıldı ki vatanımdan ve akrabamdan ayrı düşüp yalnız kalmaktan ileri gelen firkatli bir gurbeti hissettim. Ve şu gurbet içinde, gecenin ve dağların garibane vaziyeti bana rikkatli bir gurbeti daha hissettirdi. Ve şu gurbetten dahi şu fani misafirhaneden sonsuzluk tarafına harekete hazır olan ruhumu fevkalâde bir gurbette gördüm. Birden, "fesübhanallah" dedim; bütün bu gurbetlere ve karanlıklara nasıl dayanılır diye düşündüm. Kalbim feryad ile dedi:

Ya Rabb! Garibem, bîkesem, zâifem, nâtüvânem, alîlem, âcizem, ihtiyârem;

Bî-ihtiyârem, el-aman gûyem, afv cûyem, meded hâhem zidergâhet İlâhî!"

Evet, devrin bir diğer Garibi de hitabesinde garipliğini şu dörtlükle terennüm ediyordu:

Hiç kimse yok kimsesiz
Herkesin var bir kimsesi;
Bugün ben kimsesiz kaldım,
Ey Kimsesizler Kimsesi!

Tarihin En Büyük Garibi ise: "Bu din garip başladı ve yeniden garip olarak avdet edecek, ne mutlu gariplere!" buyurmuştu. Fakirlik varlığın, gariplik kavuşmanın kaynağı ve sebebi olduğundandır ki istikbal umumiyetle gariplerin olmuş ve talih, hemen hemen hep gariplere tebessüm etmiştir. Nasıl Asrın Büyük Garibi: "Anadolu toprağına saçılan tohumlar, asıl sahiplerini bulup da çiçek açtığında biz kabrimizde mesrûrâne seyrederiz... O zaman, bahar çiçeklerinden bir demetle kabrimize gelmeyi unutmayın. Kapıcıya tenbih edeceğiz; size 'henien leküm' (hoş geldiniz) denilecektir" diyerek gurbetin sılasına işaret ederken diğer bir Garibin iniltisine de o zaman şöyle mukabelede bulunmuştum:

Kimse ararken yollarda,
Kimsesizlik kimsen oldu..
…
Dinsin hicranın cana,
Kimse aradığın yollar,
Kimsesiz kimselerle doldu.
"Ne mutlu gariplere!"

KIŞ MERSİYE VE KASİDELERİ

Gece bitmek bilmedi. Kulaklarda çınlayan, dışarıda esen fırtınalar mıydı yoksa dört bir yandan gelen çığlıklar mıydı? Evet, evet, duyulan, Nil'in feryadı, Tuna'nın hıçkırıklarıydı. Sizi üşüten rüzgârlar, fırtına ve boralar, şu dışta esenler değildi; yanık bağrınızda vızlayan ve içinizi donduran fırtınalar, Buhara'dan, Semerkand'dan, Rumeli'den, Gence'den, Bağdat'tan, Hama'dan, Kudüst'ten geliyordu... Buz tutmuştu her yan; donmuştu yollar, dört bir bucak. Yoksa bütün bunlar benim donmuş ruhumun, kurumuş gözlerimin kalıp kalıp dışa vurmuş şekli miydi? Evet, öyleydi. Bu donun, bu buzların üzerinde kayan da kayıp kayıp kayıplara karışan da benim düşüncemdi, inancımdı; yele verdiğim, kaybettiğim hıncımdı...

Bitmemişti gece, üşütüyordu sizi… Üşütüyor, iliklerinize kadar donduruyordu. Karlar üstünüze yağıyor ve zannımca rengini de saçlarınızdan alıyordu. Derinden derine duyulan iniltiler, yanmaz ocakların, tütmez bacaların iniltileri miydi; yoksa Niğbolu'nun, Varna'nın, Kosova'nın gece boyu sürüp gelen âh u enini miydi; belki de her ikisiydi ama eminim ki dışarıda esen rüzgârların değildi..

Çok sürdü bu gece, üstelik kış gecesi, şeb-i yeldâ... Benim dünyam güneşini küsuf ettireli beri, bir ay da doğmadı bu gecede... Yıldızlar göz kırpmadı. Bu gece, uzunluğu ve bir de dondurucu soğuğuyla bükülmüş belinizi büktükçe büktü; kırık kalbinizi burdukça burdu ve bağrınızı üşüttükçe üşüttü...

Bu soğuk ve uzun gecede yandıkça yandınız; kavruldukça kavruldunuz; gecenin soğuğuyla yandınız ve kavruldunuz. Saatler birbirine eklendikçe, "Dostlar düşmanlara karışıp gittikçe", "mazinin yanaklarındaki terler" yüzünüze aktı; "ayağındaki demir bukağılar" ayaklarınıza vuruldu ve acıklı şarkılar dudaklarınızda bestelendi. Ve siz, gecenin bitmesini, soğuğun dinmesini, şafağın sökmesini, çil horozun ötmesini bekleyerek inleyip durdunuz.

Benim atmosferimde oluşuyor ve sizin üstünüzde esiyordu bu soğuk rüzgârlar.. Benim güneş bilmez ufkumda oluşuyor ve sizin masmavi ufkunuzu karartıyordu bu kesif karanlıklar.. Benim soğuk semamda teşekkül ediyor ve sizin üstünüze yağıyordu bu karlar.. Ve siz, yaşıyordunuz bu kışı ve geceyi!..

Benim sıla zannıyla yaşadığım, sizin gurbetinizdi. Bundandı ki ben güldükçe siz ağladınız; benim ağlanacak halime güldüğüme ağladınız. Benim cennet zannettiğim, size cehennem oldu; ben, bu cehennemin zemherisinde sizi kavurdum.. Ben, yaşadığım hayata destan kestikçe, siz iki büklüm olup inlediniz. "ah, ölüm" dediniz. Ben, geceye gündüz, karanlığa ışık, kışa bahar derken siz, gerçek ışık, gerçek gündüz ve gerçek bahar adına bana "gel, gel" ettiniz..

Evet, sizin kaderiniz ağlamak, benim gülmem için ağlamak... Siz ağladıkça çeşme-i çeşminizden dökülen sular, benim yamaçlarıma akacak ve benim çorak gönlümü sulayacak. Siz ağladıkça, Nil akacak, Tuna akacak, Fırat akacak.

Sizin kaderiniz ağlamak, benim gülmem için ağlamak. Siz ağladıkça, dağlarımdaki karlar eriyecek; sizin gözleriniz 'ceyhun' oldukça, benim dağlarımdan 'Ceyhun'lar akacak ve her bir yanı sulayacak.

Sizin kaderiniz ağlamak, benim gülmem için ağlamak. Siz ağladıkça gözyaşlarınızın damlalarında parlayan güneşler, benim

buz tutmuş ruhumu eritecek ve bu şeb-i yeldâda teşekkül etmiş bütün buzlar dört bir yanda eriyecek.

Sizin kaderiniz, benim gülmem için ağlamak. Siz ağladıkça siz, bu uzun gecede inledikçe, bu iniltiler, kutlu tohumlar halinde benim gönül toprağıma düşecek.. Siz inledikçe bu iniltiler, Buhara'da, Semerkand'da, Gence'de, Rumeli'de kutlu tohumlar halinde toprağa düşecek.

Siz ağladıkça gözlerinizde parlayan güneş, benim ufkumu aydınlatacak ve karanlıklar semâlarımızdan sıyrılıp gidecek..

Siz ağladıkça gözlerinizde güneşler ışıdıkça, iniltilerinizle gönül toprağıma ve dört bir yana ekilen tohumlar çimlenecek, ruşeym verecek ve gönlüm gibi her bir bucak gülzâra, çemenzâra dönecek.

O zaman ben, güllerle güler, meltemlerle üfül üfül eser, bülbüllerle şarkılar söyler ve yağmurlarla yağarken siz, dudaklarınızda tatlı bir tebessüm...

Ben, kucak kucak lâleler, güller, menekşe ve zambaklarla size koşarken siz, gözlerinizde mevce mevce ışık...

Geceler, karanlığında gündüzleri; kışlar, soğuğunda baharı saklarken, her şeye rağmen yine de içinizde zaman zaman beliren sıcak havalar bundan mıdır derim? Bir yandan, eski baharların hasretiyle, güneşli günleri yâda getirirken, beri yandan ruhumdaki esintilerin sebebi bu mudur derim! Zaman zaman da olsa yüzünüzde beliren, gözlerinizde nümâyân olan iç açıcı ve gönül okşayıcı tomurcuklar ve mevcelenmeler, hep bundan gibi geliyor bana.. Öyleyse, gelecek bahar hatırına, şu şeb-i yeldâda, şu uzun kış gecesinde size ettiklerimizi affediniz.

YAĞMUR YAĞARKEN

Yeryüzü, aydan bakıldığında mavi bir bilye kadar… Kâinata nispetle ise belki kendine oranla bir kum taneciği kadardır. Ama nasıl madde inceldikçe, cisim küçüldükçe mana daha bir yoğun, sanat daha bir dakik olur; aynen bunun gibi, kâinatın içinde kendine nispetle bir kum taneciği kadar yer tutan yeryüzü de, sanat, mana ve ifade ettiği önem bakımından gökler kadar lâtif ve gökler kadar mesaj yüklüdür. Bütün İlâhî İsimlerin mevcelenme yeri, İlâhî sanatların meşheridir yeryüzü; her an taze bir yüz, bir gonca tebessüm, demet demet mana ve buket buket mesajla karşımızda arz-ı endam eder.

Yerle gökler arasında hiç kesilmeyen sürekli bir münasebet vardır. Yerden semaya doğru sürekli dua gider, tazarru gider, dalga dalga aşk ve elvan elvan hasret gider; gider de bütün bunlar rahmet olur, nimet olur, sağnak sağnak tekrar yerin yanık bağrına iner. Hayatın hamuru yerde yoğrulur, mayası gökten iner ve sonra renk renk, desen desen, buğu buğu semaya şükür tebessümleri ve sevgi gamzeleri gönderir. Bu ne kutlu bir alışveriş, ne candan bir münasebettir.

Aslında yer mi semaya âşık, yoksa sema mı yere sevdalı belli değil... Bahar mevsiminde yerin teberrücüne, yani takıp takıştırmasına, burcu burculuğuna tutulan ve ona ılık ılık göz kırpan, meltem meltem şarkı söyleyen sema, nihayet öylesine tutuşur ki bağrından çıkan kıvılcımlar yeri de tutuşturur. Aşk ve hasretle şerha şerha yarılan yer, bir yandan semanın kıvılcımlarına takıla-

rak buhar buhar yükselir ve alabildiğine engin, alabildiğine sıcak ve alabildiğine sevgi dolu bir kucakta eriyip gider. Sonra, evet sonra... Sonra yerin şerha şerha açılmış bağrına dayanamayan sema 'yaşın yaşın' ağlamaya başlar; başlar da şefkat ve merhamet yaşları döker yerin bağrına. Yerde hayat hamuru mayalanmaya doğru gider ve neticede "sarmaş dolaş cennetler" biter yeryüzünde.

Allah'ın rahmet eserlerine bak ki ölümünden sonra yeryüzünü nasıl da diriltiyor... Evet, her bir kalb, bir yeryüzüdür. Nasıl sular kayalara, kayalar toprağa analık etmişse ve nasıl "Yemişini her mevsim veren, kökü derinde, dalları göklerde güzel ağaçlar" bitmesi için yer yine suya muhtaçsa, hayatın mayalaşmış manası olan suyun katılaşmasıyla kaya halini almış kalbler de önce fırtınalarla, zelzelelerle tavır üstüne tavır değiştirip toprak olmalı, toprak gibi serilip yüzünü semaya vermeli, gözünü semaya dikmeli ve bağrını semaya açmalıdır. Aşk ve hasretin kavuruculuğuyla şerha şerha olmalı, sonra da aşkın alevden kanatlarında buğu buğu semalara yükselmelidir. Evet, sema hiç şüphesiz siğim siğim rahmet "yaşınacak" ve kalbler de buna cevap olarak, "yemişini her mevsim veren, kökü derinde, dalları göklerde güzel mi güzel ağaçlar" bitirecektir.

Allah'ın rahmet eserlerine bak ki ölümünden sonra yeryüzünü nasıl da diriltiyor. Şüphesiz, ölüleri de böyle diriltecektir O. Sonbaharda yer ölüme doğru gider ve kışın ölür. Artık ne yerde deprenen çeşit çeşit hayvan vardır, ne ağaçların hayat yüklü yaprakları vardır, ne de elvan elvan çiçekler burcu burcu kokular neşretmektedir. Baharda Allah'ın rahmet eserleri, siğim siğim yağmurlar ve ılık ılık meltemlerle tecelli etmeğe başlayınca yerde hayat başlar; kurumuş kütüklere can gelir; toprağa düşmüş tohumlar salkım salkım bire bin başaklar halinde arz-ı endam etmek üzere yerin yüzüne çıkar. Bu bakımdan, nasıl varlık bir 'ölüm' karanlığında iken hayat sahnesine çıkmışsa yeryüzünde de

her yıl ölüm ve bu ölümün ardından dirilme yaşanır. Varlık sahnesine çıkmak için ölü olmak ve yeniden var olmak için ölmek esastır; dolayısıyla ölüm, hayatın da varlığın da kaynağıdır.

Her yıl kısmî bir ölüm ve sonra dirilme yaşayan tabiat, bir gün gelecek topyekûn ölecektir. Toprağın bire on, bire yüz, bire bin vermesi gibi, kâinat, topyekûn ölümünün sonunda, bire bin, bire milyon, bire milyar… Ahiret âlemleri şeklinde dirilecek ve ölümsüzlüğe erecektir. Tıpkı bunun gibi, ölümsüzlüğe ermek isteyen insan da tabiatında, toprak yanında dünyadayken ölmesini bilip, mana âlemlerinden gelmiş ruh cihetinde dirilmeli ve bir tohum halinde toprağa düşmeden ahiret âlemlerinin ebedî diriliğine namzet olma ölçüsünde hayat bulmalıdır. Evet, Allah'ın rahmet tecellileriyle gerçekleşecek olan bu diriliş için de, bağrını bu tecellilere açmalı, yani aşkla kavrulmalı ve nefsini aşk kazanında ifna etmelidir.

Allah'ın rahmet eserlerine bak ki, ölümünden sonra yeri nasıl da diriltiyor! Şüphesiz, ölüleri de böyle diriltecektir O. O, her şeye kadirdir.

HOŞGELDİN RAMAZAN ESTİ NESÎM-İ NEVBAHAR

Çevremiz, bir yönüyle hava kirliliği içinde boğulmuş bir geceyi andırıyor. Zihinler kirli, kalbler kirli, duygular kirli... Kirli zihin, kalb ve duyguların ördüğü çevre de kirli. Dar kalıplarıyla maddenin, bütün aldatıcılığıyla dünyanın, simsiyah atmosferiyle menfaat ve heveslerin ve olanca boğuculuğuyla aktüalitenin etrafımıza ördüğü zindan öylesine karanlık ve duvarlar öylesine kalın ki, şu Kur'ân ayeti, içinde bulunduğumuz hali ne de güzel tasvir ediyor: Derin bir denizin tabaka üstüne karanlıkları gibi bir dalga sarmış onu; üstünde bir dalga, onun üstünde de bir bulut... Üst üste karanlıklar. İnsan, bu karanlık katmanları içinde elini şöyle bir dışarı çıkaracak olsa, onu göremeyecek. Allah bir kimse için nur var etmemişse, onun nuru olmaz ki! (Nur/25: 40).

İşte, etrafımızı böyle karanlık üstüne karanlıkların ördüğü bir zamanda geldi ramazan; sisleri dağıtıcı, gönülleri okşayıcı tatlı ve üfül üfül esintileri, karanlıkları giderici ışığı ve kalbleri ısıtıcı sıcaklığıyla bir defa daha ufkumuzda bir şafak gibi bir bahar güneşi gibi tulû etti. Tulû etti de taşıdığı bütün bahar kokuları ve revh u reyhanıyla duygularımızı bir defa daha okşadı ve bizi bir yandan mazinin asude gölgesine taşırken, bir yandan da geleceğin iç gıcıklayıcı yamaçlarına aldı götürdü. Hoş geldin, ey ayların sultanı şehr-i ramazan!

Allah'ın eşref-i mahlûkat kıldığı insanlar olarak başka âlemlerde, başka âlemlerin çocuğu olarak doğduk biz; doğduk ve sonra bu kesret dünyasına eğitim için gönderildik. İç içe zıtların

bir kaneviçe gibi ördüğü, bir dantel gibi işlediği bu dünyada bazen gidip örümcek ağlarına takılıyor ve içinde çırpındıkça bu ağları kalınlaştırıyor ve etrafımızda âdeta içinden çıkılmaz bir duvar meydana getiriyoruz. Oysa Allah'ın o güzel isimlerinin dokuduğu ve dalgalandığı dünya aslında ne kadar da hoş! Nakış nakış ahenk, beste beste melodi, mana mana şiir; ruh-efzâ bir iklim, nokta nokta çıldırtan bir sanat ve büyülü bir güzellik... Ne var ki, çizgisini bulamamış ruhların hükmettiği hoyrat ellerin müdahalesi bu güzel dünyayı yaşanmaz hale getiriyor ve boğucu bir zindana dönüştürüyor. İşte ramazan, daralmış gönüllerimizi genişletir ve bunalmış ruhlarımıza nesîm-i nevbahar üflerken içinde hapsolduğumuz zindanın duvarlarını yıkıyor ve bizi bu basık yerlerden alıp nurdan bir buraka bindirerek âdeta geldiğimiz yerlere, vatan-ı aslîmize taşıyor, taşıyor da "Siz, şu dar âlemi daha da daraltmak, şu kısa hayatı daha da kısaltmak ve gönlünüzü maddeye kaptırmak için dünyaya gönderilmediniz. Dünyayı, ruhlarınız kadar geniş, duygularımız kadar engin, bahar şafakları kadar saf ve asude yapıp cennetler kadar genişletecek ve gelecek hayatın cennetiyle bütünleştireceksiniz. Yeryüzündeki vazifeniz budur ve saadetiniz bundadır." diyor ve bu kutlu misyonun nasıl yerine getirileceğini gösteriyor.

Evet, kumlu çöllerde, yakıcı güneş altında susuzluktan kavrulmuş yolcular gibiydik. Bir serapla da olsa aldanmaya razı, pörsümüş ruhlarımız, bir damla çiğe hasret solmuş gönüllerimiz, toprak gibi şık şak olmuş sinelerimiz ve çatlamış dudaklarımızla on bir ay diyar-ı gurbette yürüdük ha yürüdük. Günahlar, adım başı aşılmaz tepeler gibi çıktı karşımıza; kirlenmiş duygularımız dikenler gibi battı gönlümüze ve akrep akrep soktu ruhumuzu. İstikametini bulamamış sergerdan düşüncelerimiz, poyraz gibi esti dimağlarımızda. Ve onca hasret ve beklentilerimize rağmen ramazanın, bir şubat veya mart sabahı penceremizin önünde aniden açıveren ağaç çiçekleri gibi ufkumuzda birden domur

domur açıverdiğini gördük. Burcu burcu kokmaya başladı taaffün etmiş ruhlarımızda, kirlenmiş çevremizde, sokağımızda, mahallemizde.

Ramazan'ın, hamuru İslâm'la yoğrulmuş, varlık mayasını İslâm'ın teşkil ettiği milletimiz ve ülkemiz için apayrı bir manası vardır. Bu manayı anlamayanlar, hatta inkâr edenler bile ondan etkilenir; onu duyup da üfül üfül estiği, buhur buhur tüttüğü yerlerde yaşayamayanlar, Yahya Kemal gibi içten içe ah eder ve bir başka hicranla büklüm büklüm olurlar. Müslümanlığın bir ruh, bir mana olarak içine sindiği evlerde neşet edenler bilirler ki bu ruhta ve bu manada ramazan apayrı bir yere sahiptir. Çocukluğun o saf, duru ve pak günlerini atkı atkı ören zaman ve hadiseler mekiğinin en önemli bir unsuru ramazandır. Şafakla noktalanan sahurlar, bahar şafaklarından daha taze, daha içten, daha duygu yüklü ve daha durudur. Çocukluk safiyetiyle bütünleşen bu sahurlar, o en büyüleyici atmosferi, kendisini takip eden salâ ve ezanlarıyla ruhlarımızda öyle silinmez hatıralar, öyle derin manalar ve öyle üns esintileri bırakmıştır ki hatırlanması bile en soğuk kış gününde bahar havası kadar ılık, bahar güneşi kadar sevimli, meltemler kadar okşayıcı ve bin bir çiçek rayihasıyla burcu burcudur. Sonbahar solgunluğu içindeki benizler ve dinginliğe ermiş ruhlarla ulaşılan iftar vakitleri, topun atılması ve müezzinin Allahü ekber avazıyla birlikte, bir ba's-ü ba'de'l-mevt sürat, sevinç ve heyecanı içinde yeniden öylesine bir bahara uyanır ki, tarifine kelimeler bulunamaz. Hele, salât ü selâmların, tesbihlerin, tehlillerin merhale merhale, yenilene yenilene eda edilir hale getirdiği teravihler, sanki vatan-ı aslîmize, semalara, cennet yamaçlarına urûc için nihayet bir merdivene ihtiyacımız kalmış da işte o merdivenin nurdan basamaklarını bir bir inşa eder gibidir. Her ramazan günü, bu sihirli atmosferde sekiz kapısından birden Cennet'e davet edercesine ayrı bir yenilik, ayrı bir eda, ayrı bir güzellik ve ayrı bir efsunla gelir. Her bir günü

mest ü mahmur yaşayanlar için hayat, artık bir renkler armonisi, kâh çağıl çağıl, kâh şırıl şırıl akan ve bütün kirleri gideren öteler kaynaklı bir nehir ve ramazan, en büyük nimet olan Allah'ın hoşnutluğuyla tül tül bir Cennet mevsimidir.

Esasen, yitirip de aradığımız Cennetin ta kendisi olan İslâm, yıllar, hatta asırlar var ki, bizim için, bir başka manada evet, "Yitirilmiş Cennet"in ta kendisi oldu. Ona gönüllerimizin kapılarını sürmelediğimiz, zihinlerimizin pencerelerini kapadığımız ve ruhlarımızın iklimini dar gördüğümüz günden beri o, hüzünlü bir elveda ile gurubda gizlendi gizlendi ama yıllar önce kendisini terkeden ezelî ve ebedî sevgilisi için bir yandan terkedilmişliğin küskünlüğüyle burkuntu üstüne burkuntu yaşayan ama diğer yandan içten içe hasretle kavrulan ve yeniden buluşma ve kavuşma aşk ve iştiyakı içinde hüzünlü bir bekleyişe giren bir perî-peyker gibi perdeyi aralayıp gizli gizli bize bakıyor ve bir ramazan sahurunda dönüp yeniden gönüllerimizde taht kurarak bize cennetler yaşatacağı ânı bekliyor. İhtimal ki bu an uzak değildir. Uzak değildir ki kaç yıldır yamaçlarımızda ramazanların bir ayrı cilvelendiğini, domur domur bir ayrı açtığını, sahurların daha bir çocuklaştığını ve iftarların daha bir bayramlaştığını görmüyor musunuz? Varsın, sefil ruhlar, perişan ve derbeder gönüller, gelip geçen ramazanlarda, sadece bir hasret, bir inilti duysun ve sahurları, iftarları ve teravihleriyle ondan nasibini alamasın. Fakat ramazan bir başka cömerttir; Cevad İsm-i şerifinin daha bir dalga dalga yayılıp, ruhlarda çağlayanlar meydana getirdiği bir başka mevsimdir o. Bu mevsimde ümitler med vakti yaşar; dallarında olgunlaşmış meyveler taksim edilirken herhalde liyakat kadar ihtiyaç, sevap kadar günah nazara alınır ve her kırık gönle, her müflis ruha bir ramazan yaşatacak kadar düşer, düşer de, ramazan, en yoksul ve yoksunları bile sevindirir ve sonunda yine nazlı bir 'elveda' çekerek, "tekrar buluşmak niyazıyla " der ve gider.

LÂLEMİZİ "SAYILI BİRKAÇ DİRHEM"E SATMIŞTIK

Bahar; papatyalarla, sümbülle, urfal dediğimiz zambakla ve tarlalardan çok derûnumda açan lâlelerle gelirdi. Bahar çiçekleri içinde papatya, bensizliğin, fedakârlığın sembolüdür. Havalar ısınır ısınmaz, o "gelin yüzü ve altın gözleri"yle hemen her yerde boy veriverir.

Artık mazi olan ve onu geri verecek bir 'Affan Dede' de olmadığı için, bir daha yaşanması mümkün olmayan çocukluk günlerimin, o masum günlerle özdeşleşen çiçeği lâle idi. Papatya gibi sümbül ve zambak gibi baharın gelişinin müjdesi olan lâlenin Arapça harflerle yazılışı Allah'a benzediği ve ebced değeri de Lâfze-i Celâle denk düştüğü, ayrıca şekliyle kadehe ve dolayısıyla aşk iksirini dolu dolu sunan mürşide teşbih edildiği için, edebiyatımızda müstesna bir yeri vardı. Baharla birlikte bilhassa tarlalarda ekinler arasında açar ve ilkokul günlerimde, yirmi üç nisan bayramlarında okulumuzu, yeşille birlikte, koyu kan kırmızısına bürünen dağlardan, tarlalardan topladığımız lâlelerle süslerdik.

Sonra, tarlalarımıza pulluk yerine traktörün girmesi, tabiî gübrenin yerini yavaş yavaş sunî, kimyevî gübrenin alması, ilkokuldan sonra köyden gurbete çıkmamla aynı yıllara tevafuk etti... Ve o nazlı çiçekler tarlalardan da ufkumdan da kaybolup gitti. Yıllar be yıllar lâleye hasret yaşadım. Bu hasret, içimdeki gurbet duygularıyla birlikte büyüdü, büyüdü ve kanaması durmayan bir yara halini aldı. Yıllar geçti, artık ben dağlarda da tarlalarda da

tek bir lâle olsun görmedim. Şehirde gördüğüm yarı sunî lâleler ise ruhuma pek yabancı duruyordu.

Nihayet, bundan birkaç yıl önce, Turgutlu'da görev yaparken nisan içinde, bir münasebetle köye gidip gelmiş olan ablam, birkaç yerde lâle gördüğünü söyleyince, cuma ve bayram salâları, ramazan, sahur, iftar ve teravihleri, babamın tesbih, Kur'an ve nasihatları, anamın ak örtmesi ve namaz konusundaki ısrarlarıyla örülen çocukluğum bana yeniden bağışlanmış gibi bir duygu seline kapıldım ve bir hafta sonu hemen köye gittim. Gerçekten de dikenli ahlat ağaçlarından kesip tarlaların etrafını çevirdiğimiz ve adına 'çöğür' dediğimiz çitlerin altında bir-iki yerde açmış birkaç lâleyi görünce hem fotoğraflarını çektim, hem de şükür duyguları içinde, "Bundan sonra ölsem de gam yemem" diye oturup ağladım. Lâle, benim içimde derin bir mana, bir sembol, silinmesi mümkün olmayan bir yazı, adeta alın yazım idi.

Yahya Kemal, 'Ezansız Semtler' isimli duygu dolu yazısında, "İşte bu rüya, çocukluk dediğimiz bu Müslümanlık rüyasıdır ki bizi henüz bir millet halinde tutuyor. Bugünkü Türk babaları, havası ve toprağı Müslümanlık rayihasıyla dolu semtlerde doğdular. Doğarken kulaklarına ezan okundu. Evlerinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler. Mübarek günlerin akşamları bir minderin köşesinde Kur'an sesini işittiler. Bir raf üzerinde duran Kitabullah'ı indirdiler, küçücük elleriyle açtılar. Gülyağı gibi ruhu olan sarı sahifelerini kokladılar, ilk ders olarak besmeleyi öğrendiler. Kandil günlerinin kandilleri yanarken ramazanların, bayramların topları atılırken sevindiler. Bayram namazlarına babalarının yanında gittiler, camiler içinde şafak sökerken tekbirleri dinlediler. Dinin böyle bir merhalesinden geçtiler, hayata girdiler. Türk oldular." der.

Bu, milletimizin bin yıldır ruhuna sinmiş, içinde kan olup akmış, gıda olup hücrelerine işlemiş Müslümanlıktır ki bizim kültürümüzün, medeniyetimizin gerçek mayasıydı. Fakat onu,

kardeşlerinin Yusuf'a yaptığı gibi, önce kuyuya attık, sonra da, pek ucuza, "sayılı birkaç dirheme sattık." Artık ülke kültürü deyince aklımıza at yarışları, televizyon, gazete, tiyatro, senfoniler, opera, futbol... geliyor. Lâlelerimizin açmasına fırsat doğmasın, kar altında kalmış birkaç tohumu daha varsa traktörün bıçağı, sunî gübrenin zehriyle toprak altında ölüp gitsin diye çalışıyor, her şeye rağmen açan kar çiçeklerine de "bunlar da nerden çıktı?" diye öfkeleniyoruz.

Her baharı, acaba açan lâle var mı ümidiyle bir defa daha köye gidiş özlemiyle bekliyorum; fakat heyhat, hayattaki her fırsat gibi, baharlar da tek bir lâle olsun görmeden gelip geçiyor. Ama bir defa daha köyüme gider ve orada burada da olsa açmış birkaç lâle görürsem, bunu hayra yoracak ve "Demek ki" diyeceğim, "Bu lâleleri koruyan biri var. Onu yaratan, onun yok olup gitmesini istemiyor." Yusuf Mısır'da kölelik günlerini tamamlayadursun, lâlelerimizin bir gün yeniden dağlarımızı, tarlalarımızı, kırlarımızı, yamaçlarımızı süsleyeceğine inancımız da ümidimiz de tamdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞİİRLER

GÜNEŞ'E SERENAD

Bu hasretlik bitmez oldu böylece,
Gönlümde güllerdir açan, alevden;
Aşk, söylenişte gerçi bir hece,
Bu hece, güllere yangın gönderen.

O'nu tanıdığım andan beridir,
Bir azaptır çektiğim, tatlı mı tatlı,
Ruhum çiçeklerin fideliğidir,
Elvan elvan, Arş'a kadar kanatlı

Gündüzler karıştı gecelerime,
Kirpiklerimi yıldızlardır, okşayan,
Mantığımın veda ettiği iklime,
Yerleşti duygularım, coşkun ve nâlân.

Murad sahiline vuran dalgalar,
Boğulmak isterim, maviliğinizde,
Mor erguvanların açtığı diyar,
Yokluktan varlığa, açık denizde.

Mahzun şafaklara takılıp kaldım,
Belki bir gün ufkumda doğarsın diye;
Biter mi mesafeler, hiç adım adım,
Ne zaman beklediğim kutlu hediye?

GÖZYAŞLARIN

Yıllardır bağrını yakan o azap,
Rahmet bulutlarıymış, anlayamadık;
Kimsesiz günlerinin dostu ızdırap,
Ballardan tatlı, en kutlu azık!

İnledikçe odanda kış geceleri,
Kandan çiçeklermiş, kalbinde açan;
Çocuksu hülyalarımızı süsleyen peri,
İşveyle, nazla yıllardır kaçan…

Çeşme–i çeşminden dökülen sular,
Kurumuş gözlerde çağlayan oldu;
Gönlünde biriken en saf arzular,
Kumlu çöllerde bağ bostan oldu.

Zümrüde dönse de karşı yamaçlar,
Acılar kalbinde ateşten hevenk;
Ruhunda şaklayan demir kırbaçlar,
Bütün cehennemlerin azabına denk…

Gözyaşların, bize en duru kaynak,
Sunamadık gerçi, bir demet çiçek;
Başka iklimlerde soluyan şafak,
Bir gün bütün acılarını dindirecek.

DÜNDEN BUGÜNE

O ışık kaynağından koptuğum andan beri,
Hep bir kara gurbetti, içinde yaşadığım;
Ne muhteşem dağlardı dünyamın direkleri,
Artık, kumlu çöllerin serabına âşığım…

Kuruydu, gözlerime su gönderen pınarlar;
Dağlar, bulutlar gibi süzülmüştü ufkumdan…
Kızgın kumlar üstünde ruhum yandıkça yanar;
“Bir gün döner mi?” derdim, güneşle batan cânân…

Yıllar var ki, hasrettim menekşeye, lâleye,
Ne zaman sümbüllenir taş üstünde tohumlar?
Gözlerim yollardaydı, bir haber var mı diye;
Dediler, “Yarınlarda nevbahar muştusu var.”

Kumlu çöller altına gül tohumu saçmışlar;
Üstünde rahmet olmuş gecenin gözyaşları…
Yorgan diye serilmiş, “diner mi” dediğim kar;
Elvan elvan çiçekler okşuyormuş başları…

Haydi, bir demet yapın, çiçeklerden bir demet;
Asude bir diyarda bizi bekleyen varmış…
“Henîen leküm”e o hasret, gönüller hasret;
“Gayri ne gam” diyorum, çünkü mevsim baharmış…

FERDALAR

Yine hasret dolu günlere yandım,
Gözlerim ufukta gezindi durdu…
Düşlerimi çok zaman hakikat sandım;
Gündüzler, hülyama kilitler vurdu…

Ayrılık, bir gece, ufkumu sarar;
Bu gecenin mehtabı pembe düşlerdir…
Bulutlar ardından sızan ışıklar,
Hülyamın kanına girdiler, bir, bir…

Kavuşmayı sordum mesafelerden;
Aşıp da gelmeye gücüm yetmedi…
Kapılar art arda sürmelenirken,
Ferdalara kaldı vuslat ümidi…

Fardalar, üst üste vermiyor geçit;
Ferdalar, günahların bir başka adı…
Gönül kıvrımları, ferdalara eşit;
Ümidim yine ferdalara kaldı…*

*"Şefaatim, ehl–i kebâir içindir" müjdesine istinaden.

MÜNACAT

İlâhî, ruhum ne kadar muhtaç,
Onca derdlere karşı bî-ilâç!

Nefsim doyarken "ben" türküleriyle,
Rahmet ve lütfuna öylesine aç!

Günahlar haramî gibi kesmiş yolunu,
Ne bir yön bilir, ne de bir minhâç…

Ümmet olamadığı ol Rasûlünü
Kılamadı bir türlü serine taç…

Muzlim semasında ne zaman parlar
Ol Bedr-i münevver, ol münîr Siraç!

Üns esintileri gelir mi bilmem
Esfelînde atarken böyle kulaç?

Medet İlâhî, yâ Rahîm medet,
Bu meflûç ruhuma medet bir mi'râç…

ÇEŞMHÂ-İ CAN

Çeşme-i çeşminden ab-ı hayat içenler,
İhtiyaç duyar mı cana, kevser–i cinâna?

Bir katresi kor olur, yakar gönülleri,
Bir katresi hayat verir ervah-ı perişana…

Kem gözlerden kemliğin aktığı demde,
Asa-yı Musa'dır sihr-i sâhirâna…

Tefeyyüz eder bir katre, damlar toprağa,
Çevirir kumlu çölleri bağ u bostana…

İsabet eder bir katre kara deliklere,
Döner o delikler birer meh-i tabana…

Me'yûs olma Gedâî, bir katre de sana düşer,
Döner gönlün o zaman coşkun bir ummana…

BOSNALI ÇOCUK

Dün gece uyuyorken yatağında mışıl mışıl
İki kanat takmıştın rüyanda nurdan;
Semalarda uçarken kuşlar gibi hür
Meleklerle karşılaştın yedinci katta bir an…
Taşırlarken seni derinlere, daha derin,
Günlerdir uykusuz annen başında üşür!
Bosna'da "kış" var, çetin mi çetin…

Sen kendini bırakırken uykunun kollarına
Gül yanağına düştü iki damla gözyaşı;
Annen ninnilerle Tuna gibi inlerken,
"Yavrum!" diyordu, "Geçen sene yılbaşı,
Başka diyarlarda insancıklar eğlenirken
Baban eski bir mavzerle uçup gitti cepheye;
Şu kara geceler yavrum, gündüze dönsün diye!"

Kefen olurken şehitlere Bosna'da yağan karlar,
Cennet'te çiçekler açarken akan karlardan;
Bir gün bir haber geliverdi yavrum, baban,
Giyerken bademler ak-pembe gelinliklerini
Meleklerin kanadında uçup gitti Cennete..
Sen şimdi uyu yavrum, unutma ki geceler,
Şeb-i yeldâ olsa da elbette bir gün biter?"

O anda birden, yoksa gök mü gürledi;
Gelen çığlıklar mıydı, fırtına ıslığı mı?
Aldılar seni bir bahçeye, melekler "işte" dedi.
"Şu tomurcuk senin kanındır, şu gül ise babanın..."
Birden pembe bir gül daha açtı, o da annendi!
Gecenin kara bağrına yağarken karlar,
Kader Bosna'nın göğsüne lâleler takar...

Bir ses yankılandı o an, geceyi yırtan bir ses,
Tarihin derinliklerinden mi, yoksa minarelerden mi?
Uyuyanlar uyandı, kıyam etti ölüler
Bosna'nın dağlarında ufuklardan bir nefes
Bin bir rayihayla buhurdan gibi tüter
Tohuma durdu toprak, sökün ederken şafak
Allahü ekber, Allahü ekber, Allahü ekber, Allahü ekber!